

101 181 11 71 17 11 1

అభిజ్ఞాన శాకుంతలము

రాంభట్ల లక్ష్మీ నారాయణ శాస్త్రి

2705/ROP

శ్రీరస్తు

193/3-8

మహాకవి కాళిదాసకృత -

అభిజ్ఞాన శాకుంతలము

అంధ్రానువాదము

Acc. No. 307

2805/R.

2805/ROP

DISTRIBUTORS:-

LAKSHMI. PUBLICATIONS

SURYARAO PET, VIJAYAWADA-2

అనువాదయిత

రాంభట్ల లక్ష్మీనారాయణశాస్త్రి

వెల. రూ. 12-00

భూమిక

కవి :

ఈ గ్రంథకర్త కాళిదాసు. ఈతఁడు మహాకవియేకాఁడు. కవిసార్వభౌముఁడు. కవికులపతి. సంస్కృత వాఙ్మయమున ఆదికవి వాఱ్ఱికి. అనంతర కవి వేదవ్యాసుఁడైన కృష్ణద్వైపాయన ముని. మూఁడవవాఁడు కాళిదాసు. క్రమమున మూఁడవ వాఁడయినను కవితా వైశారద్యమున వారి కగ్రగణ్యుఁడే. “ద్విత్రాః పంచషా వాకవయః” అనునానందవర్ధనుని సూక్తికి మొదటి స్థాన మీతనిది.

కవు లెందఱు లేరు ? కాని కాళిదాస మహాకవికి సాటియగువారు లేరనుట యతిశయోక్తి కాదు. అందుననే,

శ్లో॥ పురా కవీనాం గణనా ప్రసంగే
కనిష్ఠికా ౭ధిష్ఠిత కాళిదాసా,
అద్యాపి తత్తుల్య కవే రభావాత్
అనామికా పార్థవతీ బిభూవ.

అను ఆభాజకము వెలువడినది. కాళిదాసకవికిని తరదితకవులకును గల యంతర మనంతము.

శ్లో॥ కవయః కాళిదాసాద్యాః
వయంచాపి కవీశ్వరాః
పర్వతే పరమాణౌ చ
పదార్థత్వం ప్రతిష్ఠితమ్

అని యుండుటచే ఏతద్భిన్న కవులందఱును కవి శబ్ద వాఙ్మయ మాత్రమే. తత్ప్రతిభాసముపేతులు మాత్రమరుదు.

కవిత

ఆ మహాకవి కవిత మృదుమధురము. సుకుమార కోమల పదబంధము. సుల భావజోధము. సహజ గంభీరము. అలంకారాలంకృతము. సాదృశ్య చకచ్చకితము. ప్రసాద గుణ భూషణము. ద్రాక్షా పాకసమాశ్లిష్టము. అట్టి శైలి సౌష్ఠవ మనఁ

కవుల యందగోచరము. సారశ్య సౌభాగ్యము వ్యాస వాల్మీక్యాదులలో నున్నను ఇన్ని విశిష్ట లక్షణములు వారి కవితయందు గాన రావనుట సాహసము కాదు. వారిది పురాణ శిల్పము. కాళిదాసుది నవీన కావ్య శిల్పము. వారిది కథా కథన దృష్టి. వీనిది సవ్య కల్పనా దృష్టి, అందుచేతనే యొక సారస్వత పిపాసు విట్ల నెను.

శ్లో॥ కాళిదాస కవితా సవం వయః
మాహిషం దధి సశర్కరం పయః
ఏణమాంస మబలాచ కోమలా
సంభవ స్తు మమ జన్మజన్మని.

కాలము

ఈ మహాకవి ఏ కాల మందుండెను ? ఏ దేశ మందుండెను ? ఏ రాజాస్థానము నలంకరించెను ? అని పలువురు విమర్శకులు విమర్శింప దొడంగిరి.

సంస్కృత సారస్వతమునఁగల కవులకు స్వచరిత్రమునూ బ్రకటింపకొను నలవాటులేదు. ప్రాచీన శాసనములను బట్టియో, లేక, ప్రాచీన రాజన్యులను బట్టియో యాకవుల దేశకాలాదులను ఊహింపవలసినదే. ఎవ్వరిమాట యెట్లున్నను ఇంతటి మహాకవినిగూర్చి తెలిసికొనకుండుట యుక్తముకాదని యెంచి పలువురు పండితా గ్రేసరులు పరిశీలన నారంభించిరి.

భోజ కాళిదాసు లేకకాలమున నున్నట్లు భోజ ప్రబంధమువలనఁ దెలియు చున్నది. కాన భోజాని కాలమును బట్టి కాళిదాసు పదునొకండవ శతాబ్దివాఁడని యనిరి. కాని యా వాదము యుక్తి దూరము, అపరిగ్రహ్యము. భోజ ప్రబంధ మున వర్ణింపఁబడిన విభిన్న కాలమందలి కవులే యిందుకు నిదర్శనము. భోజుఁడు కూడ కవిపండిత పోషకుఁడని నిరూపించుట కెవ్వరో కూర్చిన గ్రంథముగాని యది ప్రమాణ గ్రంథముగ నంగీకరింపఁదగదు.

బాబభట్ట మహాకవి తన హర్షచరితమున కాళిదాస మహాకవిని పేర్కొనెను. భట్టకాబుఁడు హర్ష వర్ధనరాజు కాలమున ఆతని యాస్థానమున నున్నట్లు చరిత్రవలన స్పష్టము. ఏడవ శతాబ్దిని హర్షుఁడు రాజుగా నుండెను. కావున కాళిదాసు బాబుని సమకాలికుఁడుగాని, పూర్వుఁడుగాని యయి యుండును యని కొందఱి యభిప్రాయము. ఇది యుక్తమే. కాని దీనినిబట్టి సమాకాలికుఁడనుట దుర్బలము. పూర్వుఁడనుటలో విప్రతిపత్తిలేదు.

మల్లి నాథ మహాకవి కాళిదాసత్రయ వ్యాఖ్యాత. పంచమహాకావ్యములకుఁగూడ వ్యాఖ్యానము నాతఁడే రచించెను. మేఘసందేశ వ్యాఖ్యాన స్వమయమునఁగూడ వ్యాఖ్యానము నాతఁడే రచించెను.

విచుళ కవియు, దిజ్ఞాగచార్యులు వీరిరువురును కాళిదాస సమకాలికులనియు, అందు మొదటివాఁడు సపక్షుఁడు రెండవవాఁడు విపక్షుఁడనియుఁ బేర్కొనెను. చరిత్రకారులు దిజ్ఞాగచార్యుల నారవ శతాబ్దిలో నున్నట్లు చెప్పిరి. మల్లి నాధుని మాట నంగీకరించినచో నీ కాళిదాస కవి ఆరవ శతాబ్దివాఁడని యనవచ్చును. కాని యంత కంటె ప్రబల ప్రమాణము లుండుటంబట్టి యిది యంగీకార్యము కాదు.

ప్రాచీన శాసనములలో నొకచోట “కవితాశ్రిత కాళిదాస భారవి కీర్తిః” అను వాక్యము గలదు. అందు పేర్కొనఁబడిన భారవి కాళిదాసులలో భారవి అయిదవ శతాబ్దివాఁడని నిర్ణయింపఁబడినది. దానిచే కాళిదాసు అయిదవ శతాబ్దివాఁడు గాని, యంతకుఁ బూర్వుఁడుగాని కావలెనని మఱికొందఁ జింతింపఁబడిరి. ఇదియు వై రాజోవు యుక్తులచే పరాస్తమగును, పూర్వుఁడనుటలో విప్రతిపత్తిలేదు. సమ కాలికుఁడనుట సందిగ్ధము.

విక్రమాదిత్యుని కాలమున కాళిదాసున్నట్లు ప్రతీతి కలదు.

శ్లో॥ ధన్వంతరి క్షవణకామరసింహ శంకు
భేతాళ భట్ట ఘట కర్పర కాళిదాసాః
భ్యాతో వరాహ మిహిరో నృపతే స్సభాయాం
రత్నాని వై వరరుచిర్నవ విక్రమస్య.

ఈ విక్రమాదిత్యుఁడే మౌర్య చంద్రగుప్తుఁడనియు, గుప్తుల కాలమున కాళిదాసుండెననియు, గుప్తుల రాజ్యకాలము మూఁడవ శతాబ్ది కావున కాళిదాసు మూఁడవ శతాబ్దివాఁడనియు చరిత్రకారులు చెప్పుచుండిరి.

మఱికొందఁలు విక్రమాదిత్యుఁడు మౌర్య చంద్రగుప్తుఁడుఁ కాఁడనియు, విక్రమ శకమునకు మూలభూతుఁడనియుఁ దలంచిరి. విక్రమశకము క్రీస్తునకుఁ బూర్వము ఏఁబది యారవ సంవత్సరమున నారబ్ధము. దానిని బరిశీలించిన కాళిదాస మహాకవి క్రీస్తునకుఁ బూర్వమొకటవ శతాబ్దిలో నున్నట్లు తెలియుచున్నది.

కాని యీ విమర్శనములందుఁ జూపిన సాధక బాధక యుక్తి జాతిమంతయు సునిశ్చితము కానందున కాళిదాసుని కాల మిదమిత్థమని నిశ్చయించుట కష్టసాధ్యము.

దేశము :-

ఇకఁ గాళిదాసున దేదేశమని సందియము. ఆతని యే గ్రంథమందు నియ్యది గోచరింపదు. ఆ మహాకవి యందలి గౌరవముచే నెవరికివారే కాళిదాసు మావాఁడే యని పలుకుచున్నారు. కొందఁలు మాత్ర మాతని నుజ్జయినీపురవాసి యనిరి. కాళి

దాసకవి కృతమేఘసందేశ మహాకావ్యమున యక్షుఁడు మేఘున కలకాపుర మారమును జెప్పు సందర్భమున సంత ప్రసక్తము గాకున్నను ఉజ్జయినీ నగర వర్జన మధికముగఁ గలదు. దాని నాధారముగఁ గొని పైవారిట్లు సిద్ధాంతీకరించిరి. “జననీ జన్మభూమిశ్చ స్వర్గాదపి గరియసీ” అను సూక్తి ననుసరించి స్వనగర వర్జన ప్రీతి యా కవికిఁ గలిగినదేమో? చెప్పఁజాలము అట్లు వర్ణించుట కవుల కలవాటనుటలో దోషములేదు. అంధ్ర మహాభారతమున నన్నయభట్టాచకుఁడు అంత ప్రసక్తముగాక పోయినను వేఱి దేశమును వర్ణింపలేదా?

స్వభావము :-

ఈతఁ డెంతటి కవితా సంపద కలవాఁడో యంతటికంటె నధికమగు వినయ సంపద గలవాఁడు తాను రచించిన గ్రంథములందలి వాక్యములే దీనికి నిదర్శనము.

శ్లో॥ మృదః కవియశః ప్రార్థి
గమిష్యామ్యప హాస్యతామ్,
ప్రాంకులభ్యే ఫలే లోభా
దుద్బాహు రివ వామనః - రఘువంశము

కం॥ మందుఁడ కవియశ మర్థిన్
బొందఁగ మదిఁగోరి హాస్యముల పాలౌదున్
మందమతి వామనుఁడు తన
కందవి ఫలములను గోయ నాశించునటల్ -

(నా అనువాదము)

అందవి ఫలముల కట్టులుచాచి చేతు లెత్తిన వామనునివలెఁ దాను కవి యశస్సును గాంక్షించి హాస్యాస్పదుఁడగునట! అహ! ఎంతటి వినయమిది!

శ్లో॥ అపరితోషా ద్విదుషాం
న సాధు మన్యే ప్రయోగ విజ్ఞానమ్,
బలవదపి శిక్షితానా
మాత్మవ్య ప్రత్యయం చేతః - (శాకుంతలము)

గీ॥ నా ప్రయోగ విజ్ఞానము నాణ్యమనుచు
నెంచ విద్యాంసు లేద సంతసించువటకుఁ,
దన్నుఁడా విశ్వపిరివదు తప మవస్సు
దృఢము శిక్షితులయివ యాదీధులకును

(నా అనువాదము)

విద్యాంసులు సంతసించువఱకు తన ప్రయోగ విజ్ఞానమును సాధువని తలంపఁ
డట ! తనకంటె విద్యాంసు లెవ్వరు ? తా నపరసరస్వతి కదా !

ఈతని కహంకార మమకారములులేవు. ఏ పదార్థమునైనను, ఏ కావ్యము
నైనను బాగున్నచో గ్రహింపుడు. కానిచో విడుపుడు. వ్యక్తిగతాభిమానమును
పరిత్యజింపుడు ప్రాతదని యభిమానింపకుడు క్రొత్తదని పరిహరింపకుడు. పర
ప్రత్యయనేయ బుద్ధులు కాకుడు. పరీక్షించి మంచినే గ్రహింపుడు. ఇది యితని
సిద్ధాంతము. “తాతస్య కూప్యోయమితి బ్రువాణాః జరం జలం కాపురుషాః పిబంతి”
అను సిద్ధాంతమును నమ్మినవాడితడు. దీనికి బ్రమాణము.

శ్లో॥ పురాణ మిత్యేవ న సాధు సర్వం
న చాపి కావ్యం నవ మిత్యవద్యమ్,
సంతః పరీక్వ్యా న్యతర దృజన్తే
మూఢః పరప్రత్యయ నేయబుద్ధిః

(మాళవికాగ్ని మిత్రము)

పరిపూర్ణుడా మహాకవి. నిండుకుండ తొణకునా ?

దైవభక్తి :-

ఈ కవి శివభక్తి పరాయణుడు. అతని కావ్యాద్యంతములందలి వాక్యములీ
యభిప్రాయమును నిరూపించి నిర్ణయించును. అట్లని యితర దైవములందు ద్వేష
భావము లేదు.

శ్లో॥ ఏకైవ మూర్తిః బిభిదే త్రిధాసా
సామాన్య మేషాం ప్రథమా వరత్వమ్
విష్ణోర్న రస్తస్య హరిః కదాచిత్
వేధాస్తయో స్తావపి ధాతు రాద్యో॥

(కుమార సమ్భవము)

మ॥ త్రివిధంబయ్యెను మూర్తి యొక్కటియె యీ
దేవత్రయంబందు లే
దవరత్వంబును జ్యేష్ఠ భావము హరుం
డౌ నాద్యుడా చక్రికిన్

భవుకంఠైన్ రి యాద్యుఁడౌను మఱి యా
 బ్రాహ్మీధవుండాద్యుఁడా
 శివ వైకుంఠుల కొదురాద్యులు విరిం
 చిన్నించి వారొక్కచో

(నా అనువాదము)

మూర్తిత్రయమేకరూపమేయవి యితని నిర్ణయము. అయినను శివప్రార్థనచే
 శివభక్తిపరాయణుడనక తప్పదు.

శ్లో॥ వాగర్థావివ సంస్పృక్తో
 వాగర్థ ప్రతిపత్తయే
 జగతః పితరా వందే
 పార్వతీ పరమేశ్వరా

(రఘువంశము)

శ్లో॥ వేదాంతేషు యమాహురేక పురుషం వ్యాప్య స్థితం రోదసీ
 యస్మిన్నీశ్వర ఇత్యనన్య విషయశ్చబ్ధో యదార్థాక్షరః,
 అంతర్యక్ష ముముక్షుభిర్నియమిత ప్రాణాదిభిర్భృగ్మతే
 స స్థాణు స్సిర్ధభక్తి యోగ సులభః నిశేయసాయాస్తువః

(విక్రమోర్వాశీయము)

శ్లో॥ యా సృష్టిస్సప్తరాద్యా వహతి విధిహుతం
 యాహవిర్యాచహోత్రీ
 యే ద్వే కాలం విధత్త శ్రుతి విషయగుణా
 యాస్థితా వ్యాప్యవిశ్వమ్,
 యా మాహుః సర్వభూత ప్రకృతి రితి
 యయా ప్రాణినః ప్రాణవంతః
 ప్రత్యక్షభిః ప్రపన్న స్తనుభి రవతువ
 స్తాభి రష్టా భిరీశః

(శాకుంతలము - నాంది)

శ్లో॥ ప్రవర్తతాం ప్రకృతి ఘోశాయ పార్థివః
 సరస్వతీ శ్రుతిమహతాం మహేయతామ్,
 మమా పిచ క్షపయతు నీలలోహితః
 పునర్భవం పరిగత శక్తి రాత్మభూః

(శాకుంతలమ్ - భరతవాక్యము)

ఇవి యన్నియు నాతని శివపారమ్యము నిరూపించునవియే. కావున కాళిదాస మహాకవి శివభక్తి పరాయణుడనుట నిర్వివాదము.

కృతులు

ఈ మహాకవి సంస్కృత భాషలో నాఱు మహాకావ్యములు రచించెను. అందు రఘువంశము - కుమార సంభవము - మేఘసందేశము అను మూడును శ్రవ్య కావ్యములు. సూర్యవంశపు రాజుల చరిత్రము రఘువంశము, పార్వతీ పరమేశ్వర పరిణయాదికము కుమార సంభవము. ఇవి రెండును పురాణముల నాధారముగాఁగొని వ్రాయబడినవి. మేఘ సందేశము కల్పనికము. ఈ మూఁటికిని కాళిదాసత్రయ మని పేరు. సంస్కృత భాష నభ్యసించు వారలకివి ప్రథమ పఠన యోగ్యములు. వీనిని చదివిననే భాషా పూర్ణత, లేనిచో లోపమే యని ప్రాచీనుల యభి సంది.

శాకుంతలము :

రూపకములు పది రకములు. ఉప రూపకములుగూడఁ గొన్నికలవు. నాటిక - త్రోటకము - మున్నగునవి. వీనన్నింటియందు నాటకము ప్రథమము, ప్రధానము. రసనాయకేతి వృత్తములనుబట్టి, సంది సంధ్యంగ విధానమునుబట్టి నాటకము సర్వోత్తమమనుట నిర్వివాదము.

కాళిదాస మహాకవి మూఁడు దృశ్య కావ్యములను రచించెను. మాళవికాగ్ని మిత్రము - విక్రమోర్వశీయము. అభిజ్ఞాన శాకుంతలము. ఇవి యుత్తరోత్తరము ప్రఖ్యాతి నందినవి.

అభిజ్ఞాన శాకుంతల మన్నిటిని మించిన నాటకరాజము. దానికి సాటి మఱి యొకటి కానరాదు. భావ ప్రకటనమున, వర్ణన చాతుర్యమున, పాత్రపోషణమున, రస సంవిధానమున, ఔచిత్య నిర్వహణమున, రచనా సౌష్ఠ్యమున, దానికదే సాటి. కావుననే అభిజ్ఞాన వచన మీ తీరున వెలువడినది.

కావ్యేషు నాటకం రమ్యం

నాటకేషు శకుంతలా

తత్రాపిచ చతుర్థోంకః

తత్ర శ్లోక చతుష్టయమ్

ఇందుఁ బ్రధానరసము శృంగారము. ఇది సంభోగ శృంగారమని, విప్రలంభ శృంగారమని ద్వివిధము. ఈ భేదద్వయము ఇందు సంపూర్ణముగ నిరూపింపఁ జిడెను. తృతీయాంకాంత పర్యంతము సంభోగ శృంగారము పనిబద్ధము. మిగిలిన భాగమున విప్రలంభము - సప్తమాంకమున సమాపేశముచేఁ బరిపూర్ణత నందినది.

ఇందు నాయక నాయకులు శకుంతలా దుష్కంతులు. ఇరువురు ప్రభాతులే. ఇతి వృత్తము పురాణ ప్రసిద్ధము. మహాభారతమున, పద్మపురాణమున నీ చరిత్ర కలదు.

ఇది పౌరాణిక నాటకమయ్యును ఇందు సాంఘిక ధర్మములు చమత్కార ముగ విరూపితములు. ముఖ్యముగ వివాహబంధ మెట్లుండవలెనో, అట్లు లేనినాడు కలుగు ప్రమాదము లెట్టివో యిందు సూచితములు.

శ్లో॥ అతః పరీక్ష్య కర్తవ్యం
విశేషా త్సంగతం రహః,
అజ్ఞాత చరితే ష్వేవం
వై రీభవతి సౌహృదమ్

కావున నిది సాంఘిక నాటకమనియుఁ జెప్పవచ్చును.

మూలకథ —

పేటాడుట కేగిన దుష్కంతు మహారాజు కణ్వాశ్రమమును జేరెను. కులపతి యగు కణ్వుడాశ్రమమందు లేనందున శకుంతలయే వాని కాతిధ్యము నొసంగెను. తద్రూప మోహితుడగు రాజు తజ్జన్మవృత్తాంతమును తన్ముఖముననే విని, యామెను గాంధర్వ విధిచే వివాహమాడి, యామెను విడిచి స్వనగరమునకేగి కాలక్రమమున నీ చరితమును విస్మరించెను.

ప్రవాస ప్రతి నివృత్తుడగు కణ్వామహర్షి శకుంతలా చరితమును దన ఓవ్య దృష్టి వెఱింగి యభినందించెను. ఆపన్నసత్వయగు శకుంతల వత్సర త్రయానంత రమున ఆశ్రమముననే ప్రసవించి యొక బాలకుని గనెను. కణ్వుడే యా బాలకునకు జాతకర్మాదికము నాచరించెను. అబాలసత్త్వడగు నా బాలుడు ఆశ్రమ సత్వముల నన్నింటిని పీడించుటంజేసి సర్వదమనుడను పేరు గాంచెను. అష్టవర్ష దేశీయుడగు నా బాలుని శకుంతలను మునుల సాయమున కణ్వుడు హస్త్యాపురమునకుఁబెను. దుష్కంతుడు శకుంతలను గుర్తించియు జనాపవాదమునకు వెఱిచి యామెను బాల కుని తిరస్కరించి పొమ్మని వలికెను.

అనేకో విధముల శకుంతల వానిని బోధించెను. ఎట్లును అంగీకరింపకయున్న సమయమున ఆకాశవాణి శకుంతల భార్యయనియు, నా బాలకుడు కుమారుడనియు రాజున కెఱింగించెను. అంత దుష్కంతుడు యదార్థమును తెలిసి, లోకాపవాద వీతి వట్లు గావించితి నని పలికే వారిని గ్రహించెను. ఇదియే మూలకథ.

మార్పు :

మహాకవియగు కాళిదాసు నాయకునందలి కళంకమును నివారించుటకును, కథ యందలి మఱికొన్ని యనౌచిత్యములను బరిహరించుటకును మూలగాథను మార్చెను. రసపోషణము - నాయకగుణోత్కర్ష, ఇతివృత్త విస్తృతి - అను మూడు ప్రయోజనములను దృష్టియందుంచుకొని మూలకథను మార్పుటకు నాటకీ కవుల కధికారము కలదు. దాని నీతడుకూడ పాటించెను.

శకుంతలా జన్మవృత్తాంతమును గొంతవఱకు సఖులద్వారా చెప్పించి నాయకకు ఉత్కర్ష నాపాదించెను. గర్భవతిగా నున్న శకుంతలనే రాజుకడకంపి కాల వ్యవధానమును కొంత సడలించెను.

దుర్వాసశ్శాప వృత్తాంతమును, అంగుళీయక ప్రదానమును గల్పించి నాయకుని యందలి కళంకమును నివారించెను. విప్రలంభరసమును చక్కగఁబోషించెను. సానుమతి వృత్తాంతమును కల్పించి కథాగతిని విస్పష్టము గావించెను.

ఇంద్ర వృత్తాంతముద్వారా నాయకా నాయకుల పునస్సమాగమమును గల్పించి రసమును పరిపూర్ణము గావించెను. ఈ మార్పులచే నితివృత్తమును పెంచి, నాయకుని భార్యా పరిత్యాగ రూప దోషమును నివారించి ద్వివిధ శృంగార రసములను పోషించి నాటకమును సర్వాంగ సుందరము గావించెను.

ఇట్లు ప్రయోగార్హము ప్రేక్షకానందదాయకము, సర్వాంగ సుందరము, నాటకరాజము అగు రూపకము మఱియొకటి లేదనుట సత్యదూరము కాదు.

ఇతిశమ్ -

ఓం తత్సత్.

నాటక మందలి వాక్రతులు

పురుషులు

రాజు	:	దుష్యంతుడు - హస్తినాపుర ప్రభువు కథానాయకుడు
సారథి	:	దుష్యంతుని రథసారథి
వైఖానసులు	:	ఆజన్మబ్రహ్మచారులయిన మునులు
విదూషకుడు	:	మాధవ్యుడు-రాజునకు అంతరంగిక మిత్రుడు
దౌవారికుడు	:	రైవతకుడు - ద్వారపాలకుడు
పేనాపతి	:	దుష్యంతుని పేనాధికారి
కరభకుడు	:	వార్తాహరుడు
మునికుమారులు	:	కణ్వాశ్రమవాసులు - గౌతమాదులు
కణ్వుడు	:	కులపతి - శకుంతల తండ్రి - కాశ్యపుడని నామాంతరము
శారరవుడు శారద్వతుడు	}	కణ్వశిష్యులు - హస్తినాపుర గాములు
సోమరాతుడు		:
రాజశ్యామిలుడు	:	రక్షకభటాధికారి
కుంభీలకుడు	:	జాలరి
సూచకుడు జానుకుడు	}	రక్షకభటులు
మాతలి		:
మారీచుడు	:	ఇంద్రజనకుడు
సర్వదమనుడు	:	శకుంతల కొడుకు
గాలవుడు నారదుడు	}	మారీచుని శిష్యులు
కంచుకీ		:

స్త్రీలు

శకుంతల	: కణ్వుని కూతురు - కథానాయిక
అనసూయ } ప్రియంవద }	శకుంతల సఖులు -
గౌతమి	, వృద్ధతాపసి
ప్రతీహరి	: వేత్రవతి, ద్వారపాలిక
ముని కుంతలు	: శకుంతలను ఆశీర్వాదించినవారు
హంసపదిక	: దుష్యంతుని ప్రణయిని
సానుమతి	: అచ్చర - మేనక సఖి
మధుకరిక } పరభృతిక }	వనపాలికలు
తరళిక	: దుష్యంతుని పరిచారిక
వసుమతి	: దుష్యంతుని పట్టమహిషి
దాక్షయణి	: మారీచుని పత్ని - దేవమాత
యవనకుంతలు	: దుష్యంతుని పరిచారికలు

శ్రీరస్తు
అభిజ్ఞాన శాకుంతలము
(నాంది)

1. సీ. ఆదిమ సృష్టియై యలరారు విధి కెద్ది,
వహియించు నేది హవ్యంబు హతము,
హోత్రియై యెయ్యది యుండె, నే ద్వయి సర్వ
కాల పరీణామ కారణంబు,
నిఖిల విశ్వంబున నెగడె నెయ్యది శ్రుతి
విషయ గుణంబయి, వివిధ భూత,
ప్రకృతియై యెయ్యది పరగె, దేన సమస్త
జీవులు ప్రాణులై చెలఁగు చుందు,

గీ. రట్టి ప్రత్యక్షమైన దేహములతోడ,
నెన్నిదింటియు జగముల కీకుండైన,
శంకరుండాయురారోగ్య సంపదాళి,
నొసఁగి సతతంబు సర్వుల నోముగాత

(నాంద్యంతమున)

సూత్రధారుడు: (నేపథ్యాభిముఖముగఁజూచి)

ఆర్యా : నేపథ్య విధానమంతయుఁ బరిసమాప్తమైనచో ఒకసారి
యిటు రమ్ము.

వటి : (ప్రవేశించి) ఆర్య పుత్రా : ఇదిగో వచ్చితిని. నేను ఇపుడేమి
చేయవలయునో అజ్ఞాపింపుడు.

సూత్రధారుడు: ఆర్యా : ఈ పరిషత్తు సకల కళాభిజ్ఞులగు సామాజికులతో నిండి
యున్నది. కావున కాళిదాస మహాకవిచే రచింపఁబడిన అపూర్వ
వాటకమును నేఁడు ప్రదర్శింతము. అందుచే ప్రతి పాత్రయందు
నను మనకు తగినంత యత్నమావశ్యకము.

వటి : ప్రయోగము సువిహితమైనందున ఎట్టిలోపమును కలుగ నేరదు.

సూత్రధారుడు: ఆర్యా : అట్లనకుము, సత్యము నెఱింగించెద. వినుము.

2. గీ. నా ప్రయోగ విజ్ఞానము నాణ్యమనుచు,
నెంచ విద్యాంసు లెద సంతసించువఱకుఁ
దన్నుఁ దా విశ్వసింపదు తన మనస్సు
దృఢము శిక్షితులయిన యా ధీరులకును.

నటి : అవును. అదియట్లే. తమరిప్పుడు ఇటుపై నేను జేయఁదగుదాని నానతిండు.

సూత్రధారుడు: శ్రుతిమనోహరముగఁ బాడి యీ పరిషత్తును సంతోషపరచుట కంటె మఱియొక పేముండును.

నటి : ఏ ఋతువును గూర్చి పాడుమందురు ?

సూత్రధారుడు: ఇప్పుడిప్పుడే ప్రవేశించి భోగార్హమై యొప్పు ఈ గ్రీష్మ ఋతువును గూర్చి పాడుము.

ఇప్పుడు—

3. గీ. జలములవగాహనాత్యంత సౌఖ్యదములు,
గాలు లారణ్య పాటల గంధిలములు,
తఱచు ప్రచ్ఛాయ సులభ నిద్రములు బహుళ,
వాసరంబులు పరిణామ భాసురములు.

నటి : అట్లే చేయుదును. (పాడును)

4. గీ. కొంచె కొంచెము భ్రమరముల్గోల మధువు,
నతిమృదుల కేసరాగములమర తుదల,
వరశిరీష సుమంబుల వనితలిపుడు,
కర్ణభూషలఁ గావింతు కనికరించి.

సూత్రధారుడు: ఆర్యా : చక్కఁగా పాడితివి. రాగానుబద్ధ చిత్తవృత్తియై రంగస్థలమంతయు చిత్రలిఖితమువలె నున్నది. మనమిప్పుడు ఏ రూపకము నాశ్రయించి యీ సభను సంతోషపరచవలెనో చెప్పుము.

నట : అభిజ్ఞాన శాకుంతలమును నూతన నాటకమును ఈనాడు ప్రదర్శింతుమని ఇప్పుడేకదా మీరంటిరి.

అవును చక్కగా జ్ఞాపకము చేసితివి.

5. గీ. పెరి నా కృష్ణుడను నీదు హరిగీతి,
రాగమహిమ హఠాత్తుగ రంజితుండ,
వేగమునఁ బాటు హరిణము వెంటనంటి,
వచ్చు నీ రాజు దుష్కృతు వలెను మిగుల.

(ఇరువురును వెళ్లుదురు)

- ప్రస్తావన -

వ్రథమాంకము

(మృగానుసారియై చాపహస్తుడగు రాజును
రథముతో సూతుడును ప్రవేశింతురు)

సూతుడు : (రాజును, మృగమును. జూచుచు) ఆయుష్ష్యంతుడా :

1. గీ. రయమున న్నోవు కృష్ణసారమును సజ్య
కార్ముకముఁ బూను నిన్ను నేఁ గాంచి మదిని
దలఁతు మృగమును దరుముచు దానివెంటఁ
దాకు నీతఁడు సాక్షాత్పినాకి యనుచు

రాజు : సూతా ! ఈ లేడి వెంట మనము చాల దూరము వచ్చితిమి.
ఈ లేడిప్పుడు.

2. సీ. మెడ నందముగఁ ద్రిప్పి మీఁదకుఁ బిఱచెంచు
నరదంబు మాటికి నరయుచుండు,
బాణము పడునన్న భయమునఁ దన పూర్వ
కాయ మంద పరమ్ము గలుపుచుండు,
నలసట నైరచిన యాస్థ్యంబు విడి జారు
నర్థాప లీథ దర్భాగ్రములను,
త్రోవ నంతటఁగప్పి తొందరపడి ముందు
సూటిగా మార్గంబు దాటుచుండు

ఆ. వె. పెద్ద దాట్లువేసి తద్దయు నాకాశ.
భాగమందుఁ జాల జాగుచేసి,
నేలపై న, సుంత నిల్చి యేగెడు నిడి,
లేడి ! జూతుమోయి ! వేడుకగును

(ఆశ్చర్యముతో) వెనువెంటనే వచ్చుచున్నను నాకు ఇది వ్రథయత్న ప్రేక్ష
ణీయమగుచున్నదే.

సూతుడు : ఆయుష్మంతుడా : ఈ భూమి నిమోన్నత మగుటజేసి నేను పగ్గములను బట్టినందున రథ గమనము మందగించినది. అందు వలన ఈ లేడి మనకు దూరమగుచున్నది. ఇప్పుడు సమస్థలమున ఉండుటచే ఈ హరిణము నీకు లభింపకపోదు.

రాజు : అట్లయిన పగ్గములను విడువుము.

సూతుడు : ఆయుష్మంతుడా : అట్లే చేయుదును.

(రథమును వేగముగా దోలును)

ఆయుష్మంతుడా : చూడుము చూడుము ఇప్పుడు

3. సీ. పగ్గముల్ విడువంగబడిన యంతటన ని
రాయత పూర్వ దేహములతోడ,
హయరాజములు మూర్ధమందలి చామరా
గ్రములు కంపితములు కాని యటుల,
కర్ణముల్ తిన్నగా కదలక మెదలక
సూర్య ముఖంబులై యొప్పుచుండ,
నాత్మభురోద్ధాత మగు రజశ్చయము త
మృధిగమింపని వేగ మతిశయింప,

గీ. నిట్టి మాకంచె ముందున కేగఁగలదె,
దాచెదము దాని నిపుడే తప్పదనుచు,
నీర్ష్య మనమున విడుకొన్న వేమొ యనఁగఁ
బర్హు లిడుచుండె నీక్షణ పర్వముగను.

రాజు : అది నిజమే. సూర్యాశ్వములను గూడ నీ హయరాజము లతిక్రమించుచున్నవి. ఏమన -

4. సీ. కన్నుల కెయ్యది కడు సూక్ష్మమై తోచు
నదియ క్షణంబులో నొను విపుల
మెద్ది మధ్యమునందు బ్రదత్తై యొప్పురు
నదియ యతికినయట్ల యమరుచుండు
ప్రకృతి వక్రంబునై పరగు నెయ్యది చూడ
సమరేఖ మౌచు సాక్షాత్కరించు.

సూతుడు : ఇది సూర్యముగా నెయ్యది క్షితి నుండు నయ్యది
పరువిడుచున్నట్లు పైకిదోచు.

గీ. క్షణములో దూరమెల్లఁ బార్శ్వమున నుండు,
పార్శ్వమును వీడి యంతలోఁ బాటుచుండు,
రథ గమన వేగమునఁజేసి రథ్యయందు,
వర్తనాతీత మీ హయ వల్ల నమ్ము.

సూత : ఈ లేడిని ఇప్పుడే పడవేయుదును. చూడుము,

(శరమును సంధించును)

(నేపథ్యమున)

ఓయీ : రాజా : ఇది ఆశ్రమ మృగము. దీనిని చంపవలదు. చంపవలదు.

సూతుడు : ఆయుష్మంతుడా : నీ బాణమునకు మృగమునకు మధ్యగా
మునులు ప్రవేశించి యున్నారు.

రాజు : (సంభ్రమముతో) అట్లయిన గుఱ్ఱముల నాపుము.

సూతుడు : అట్లే చేయుదును. (రథము నాపును)
(పిమ్మట మువ్వరు వైఖానసులు ప్రవేశింతురు)

వైఖానసుడు : (చేతినెత్తి) ఓ రాజా :

5. గీ. మెత్తనగు లేడిమేన నీ వెత్త వలదు
వలదు బాణము పూరాశి వహ్నివోలె,
నతి తరళమైన లేళ్ల జీవిత మదేడ ?
దారుణములై న నీ బాణతతులవేడ ?

మఱియు

6. గీ. చక్క ధనువున గూర్చిన సాయకమును,
విడువకుండుము లేడిపై వీర పురుష,
దీన రక్షణ కొఱకె మీ దివ్య శరము
లనపరాధుల శిక్షింప నర్హము లొక్కొక్క.

రాజు : బాణమును ఉపసంహరించితిని.

(అట్లు చేయును)

వైఖానసుడు : పురువంశ ప్రదీపుడవు - నీ కిది యుక్తమే.

7. కం. పురువంశములోఁ బుట్టిన
నరపతివీ విట్టిగుణము నాయమె కద నీ
కరిసూదన : యేతాదృశ
వరసూను న్గుము చక్రవర్తిని వేగన్.

రాజు : (నమస్కారముతో) బ్రాహ్మణ వచనము పరిగృహీతము.

వైఖానసుడు : రాజా : సమిధలను దెచ్చుటకై మేము బయలు దేరితిమి. కులపతి
యగు కణ్వా మహర్షి యాశ్రమము ఇదియే మాలిని తీత సమీప
మునఁ గనఁబడుచున్నది. మీ కార్యములకు అంతరాయము కలుగ
నిచో అచ్చటి కేగి ఆతిథ్యమును స్వీకరింపుడు.

8. గీ. అంతరాయ మొకింతయు నందనట్టి
రమ్యమౌనీంద్ర దివ్య కార్యములఁ గాంచి,
జ్యాకిణాంకితమగు నీ భుజాయుగంబు
నెంత గాచెనో యవనినీ వెఱుఁగఁ గలవు.

రాజు : కులపతులౌశ్రమ మందున్నారా ?

వైఖానసుడు : వారు శకుంతలను అతిథి సత్కారమును గావింపుటకు నియమించి
యామె ప్రతికూలదైవమును నివారించుటకు ఇప్పుడే సోమ
తీర్థమున కేగినారు.

రాజు : (తనలో) సరే. ఆమెను చూచెదను. (ప్రకాశముగ) ఆమెయే
భక్తుడనగు నన్నా మహర్షి కెఱింగించును.

వైఖానసుడు : మేము వెళ్ళెదము. (ఆతఁ డనుయాయులతో నేగును)

రాజు : సూతా : అశ్వముల నదలింపుము. పుణ్యాశ్రమ దర్శనముచే
మనము పునీతుల మగుదము. (మరల రథము పరువెత్తును)

రాజు : (అంతయును జూచి) సూతా : ఇది తపోవన ప్రదేశమని చెప్ప
బడకున్నను తెలియుచున్నది సుమా :

సూతుడు : అదెట్లు ?

రాజు : నీవు కనుగొనలేదా? ఇచ్చట -

9. సీ. చెట్ల మొదళ్లందుఁ జిలుక తొఱులనుండి
జారిన నీవార సంచయములు,
ఇంగుదీ ఫలముల నెల్ల వేళలఁ జూర్చ
మొనరింప నునుపె న యుపలములును,
నమ్మకమ్మునఁజేసి నెమ్మినిఁ గదలక
చప్పుడు విను లేళ్ల సంఘములును,
ఆర్ద్రవల్కల విచ్యుతాంబు కణాంకిత
సలిలాశయానూన సరణీతలము

లొప్పఁ గన్నుల పండువై యున్న యాశ్ర
మంబు లియ్యవి సూతుఁడా! మాన్య మునులు
తపముఁ గావించు నుత్తమ స్థలములివియ
పుణ్యభూములఁ జూడు మరణ్యమందు.

సూతుఁడు : అంతయును గనుగొంటిని.

రాజు : (కొంత దూరమేగి) సూతా! తపోవన వివాసులకు నిర్బంధము
కలుగరాదు. ఇంతటితో రథము వాపుము. నేను దిగియెదను.

సూతుఁడు : రథము నాపితిని. తమరు దిగవచ్చును.

రాజు : (దిగి) వినీతవేషముతోడనే తపోవనములలోఁ బ్రవేశింప
వలెను. వీని నందుకొనుము. (ధనుర్భాణములను ఆభరణములను
సూతునకిచ్చి) నే నాశ్రమవాసులను జూచి వచ్చులోపల నీవు
ఈ యశ్వములను ఆర్ద్ర పృష్ఠములను గావింపుము.

సూతుఁడు : అట్లే. (వెడలును)

రాజు : (నడచి) ఇది ఆశ్రమ ద్వారము. ప్రవేశించెదను. (ప్రవేశించి -
సునిమిత్తమును గవి)

10. గీ. ఆశ్రమంబిది, శాంతికి నాటపట్టు,
బాహువు స్ఫురించె నియ్యెడ ఫలమృదెట్లు?
సంశయం బేలఁ సత్వత్ర సంభవించు
ద్వారములు చాల నిల భవి తవ్యములకు.

(నేపథ్యమున)

సఖులారా : ఇటు రండు - ఇటు రండు

రాజు : (వివి) ఏమి ? వృక్ష వాటికకు దక్షిణముగ ఏదో సంభాషణము వినవచ్చు చున్నదే ? ఇప్పుడు అచ్చటికే యేగెదను. (వెళ్ళి - చూచి) ఓహో ! ఈ ముని కన్యకలు స్వప్రమాణాను రూపము లయిన జలకలశములను ధరించి మొక్కలకు నీరుపోయుటకు ఇచే వచ్చుచున్నారు. (చూచి) ఆహా ! వీరి రూపమెంత మధురముగ నున్నది.

11. గీ. ఆశ్రమంబుల వివసించు వంగనలకు
నబ్బి శుద్ధాంత దుర్లభమైన రూపు
పుష్పవనములఁ బెంచెడి పూల లతల
మించె గుణముల వనలత లంచుఁదలతు.

ఇప్పుడు ఈ చెట్ల నీడ యందుండి చూచెదను. (చూచుచుండును)
(వృక్ష సేచన వ్యాపారయై శకుంతలయు సఖులును ప్రవేశింతురు.)

శకుంతల : సఖులారా ! ఇటురండు - ఇటురండు

అనసూయ : సఖి ! శకుంతలా ! తండ్రి కాశ్యపునకు నీయందున్న ప్రేమకంటె ఆశ్రమ వృక్షములందున్న ప్రేమయే అధికమని యనుకొందును. ఏమన, నవమాలికా కుసుమపేశలవగు నిన్నుఁగూడ నీ యాశ్రమాలవాలములను తడుపుటకు నియమించినాఁడు.

శకుంతల : తండ్రి నియోగ మొక్కటియే కాదు. నాకుఁగూడ వీనియందు సోదరప్రేమ గలదు. (వృక్షకములను దడుపును)

రాజు - ఏమీ ? ఈమె ఆకణ్వమహర్షి కూతురా ? పూజ్యుడైన ఆ మహర్షి యీ విషయమున అనుచితముగనే ప్రవర్తించెను. ఇట్టి కాంతను ఆశ్రమ ధర్మములందు నియమించినాఁడు.

12. మ. ఇది యవ్యాజమనోహరంబయిన రూ
పీ డివ్యరూపంబు నా
వృదముంజేసెఁదపంబుఁజేయుటకు నే
ప్రాజ్ఞుండు వాఁడిధర్మన్

మృదు నీరోత్పల పత్రధార సమిధన్
 భేదించి చీల్చంగదా
 మది నూహించె ననంగవచ్చు విక నా
 మాన్వాత్మనౌ నేమనన్

కానిమ్ము, పాదపాంతర్హి తుండన్తె యీమెను చక్కగ పరికించెదను.
 (అట్లే చేయును)

శకుంతల : అనసూయా ! ప్రియంవద నా స్తనవల్కలమును మిక్కిలి గట్టిగా
 బిగించినది. దానిని కొంత నడలింపుము.

అనసూయ : అట్లే చేయుదును. (విప్పును)

ప్రియంవద : ఈ విషయమున పయోధర విస్తారయితృకమగు నీ జవ్వనమును
 నిందించుకొనుము.

రాజు : ఈమె వయస్సునకు ఈ వల్కలము అంత అనుగుణముగారేదు.
 అయినను ఇది మిక్కిలి శోభనే యొసంగుచున్నది.

13. చం. అధిక రుచిన్సరోజ మల

రారును శై వల మెంతఁ గప్పినన్
 విధువతి శోభఁ గాంచి కడు

వెల్గు మలీమస లక్ష్యమున్న నీ
 మధుకరవేణి వల్కల స

మావృతయయ్యు మనోజ్ఞ చాల; నా
 మధుర శరీరధారులకు

మండన మెయ్యదికాదు ధారుణీన్.

శకుంతల : (ముందునకుఁజూచి) ఈ కేసర వృక్షము పవనాందోళిత కిసల
 యాంగుళులతో నన్ను కొందర పెట్టుచున్నట్లున్నది. దానినిప్పుడు
 గొరవించెదను. (అచ్చటికి వెళ్ళును)

ప్రియంవద : సఖి ! శకుంతలా ! ఒక్క క్షణము అక్కడే నిలబడుము. నీవు
 అచ్చట నుండిన ఈ కేసరవృక్షము లకాసనాథమైనట్లు భాసిం
 చును.

శకుంతల : అందులకే నీవు ప్రియంవద వై తివి.

రాజు : ఆమె ప్రేయంవదయేకాదు. ప్రేయమునేగాక సత్యమునుగూడ పర్కినది. ఈమెకు —

14. గీ. పల్లవారుణ మధరంబు, బాహువులును
మృదుల విటపానుకారులై మెదలుచుండె,
నంగములయందు సన్నద్ధమయ్యె జవ్వ
నంబు, కుసుమంబువలె లోభనార్హ మగుచు.

అనసూయ : సఖి ! శకుంతలా ! ఇదిగో నవమాలిక. ఇది బాల సహకారము నకు స్వయంవర వధువు. దీనికి వనజ్యోత్స్నయని పేరుకూడా పెట్టితివి. దీనిని మరచితివా ?

శకుంతల : అమ్మో - అట్లయిన నన్ను నేను మరచినట్లే. (లతను సమీపించి - చూచి) సఖి ; రమణీయమగు కాలమున ఈ లతా పాద పమిధునమునకు సమ్మేళనము సంభవించినది. ఓమువఁగా, ఈవన జ్యోత్స్న నవకుసుమ యౌవన. ఈ బాలసహకారముకూడ బద్ధ పల్లవము. కావున, ఉపభోగక్షమముకదా.

ప్రేయంవద : (నవ్వుచు) సఖి ! అనసూయా ! ఆవనజ్యోత్స్నను శకుంతల యెందులకు అంతప్రేమతో చూచుచున్నదో గ్రహించితివా ?

అనసూయ : నాకు తెలియలేదు. నీవు చెప్పుము.

ప్రేయంవద : అనురూపపాదముతో ఈ వనజ్యోత్స్న కలిసినట్లే నేనుగూడ అనురూపుడగు పతిని బొందఁగలనా ? అని

శకుంతల : (అసూయతో) ఇట్టికోరిక తప్పక నీ మనస్సులోనే యుండును.

రాజు : (తనలో) ఈ మనోరథము దుర్లభమే కావచ్చును. ఈమె కుల పతియగు నా కణ్వువకు అసవర్ణకాంతయందు జన్మించియుండునా ? తేదా ? ఆ సందేహమెందులకు ?

15. ఉ. శంషియమందనేల, నృప

కాతి పర్కిగహయోగ్యయీమె, యీ
సుందరియందు నాదు పరి

కుద్ధమునైతము లగ్నమయ్యె, ప

ద్వందితులై న సజ్జనుల
స్వాంతములే కద సత్రపమాణముల్,
సందియమున్న కార్యముల
చందముఁదెల్పుగ నిజగంబులన్.

శకుంతల : (సంభ్రమముతో) సఖి ! సలిలసేచనమున సంభ్రాంతమై యీ
మధుకరము నా ముఖముపైఁ బడుచున్నది.
(భ్రమరబాధ నభినయించును)

రాజు : (చూచి) (అనసూయతో)

16. సీ. పలుమార్లు వణకుచుఁ బరితో భ్రమించుఁ గ్రీఁ,
గంటిచూపును దాకుచుంటివయ్య !,
కర్ణాంతికమ్మునఁగదలుచు మెదలుచు
గుసగుస నేదియో కూయుచుంటి,
కరముల నటునిటు కాదని త్రిప్పెడు
కాంతముఖంబుపైఁగదకు వ్రాలి,
యతిమధురంబును రతికి సర్వస్వమౌ
కెమ్మోవిరుచినాని కేరుచుంటి,

గీ. వీమె యెవ్వతెయోయని యెఱుఁగదలఁచి,
మోసపోయితి మియ్యెడ నానఁ వీడి,
మధుకరా ! నీవు సుకృతివి మందమతుల,
మేము తత్త్వంబు నెఱుగ యత్నించు కతన.

శకుంతల : సఖులారా ! రక్షింపుఁడు. రక్షింపుఁడు ఈ దుర్వివేచిత మధుకర
పరాభూతనగు నన్ను.

అనసూయా } (నవ్వుచు) మేమెవ్వరము రక్షించుటకు.
ప్రియంబదలు } దుష్కర్మంతుని పిలుపుము. తపోవనములు రాజరక్షితవ్యములు గదా!

రాజు : (తనలో) నేను కనబడుట కిదే సమయము. ఎవరక్కడ ?
(జోగములో నాగి - ఆలోచించి) నన్ను సరపతిగా వీరు గుర్తించు
కేమో కావిమ్ము. ఈ విధమున సమాధాన మిచ్చెదను.

శకుంతల : ఈ దుష్టుడింకను విరమింపలేదు. మఱియొక చోటికిఁ బోయెదను. ఏమి ? ఇచ్చటికిఁగూడ నన్ననుసరించి వచ్చుచున్నాఁడే.

రాజు : (వేగముగా సమీపించి)

17. గీ. దుర్వినీతుల శిక్షించి, దుర్బలులను
బ్రోచు పౌరవుడీ భువిఁగాచుచుండ,
నెవ్వఁడీ యవినయముల నివ్వధమునఁ
జేయు మునికన్యకలకు నమాయికలకు.

అనసూయ : ఆర్య ! ప్రమాదమేమియుఁగలుగలేదు. ఈ మా ప్రేయసఖి
తుమ్మెదచేఁ బీడింపఁబడి భయపడినది.

(శకుంతలను జూపును)

రాజు : (శకుంతల కభిముఖుడై) తపస్సు కొనసాగుచున్నదా ?

శకుంతల : (శకుంతల భయముచే మౌనము నవలంబించును)

అనసూయ : ఇప్పుడు అతిథిశ్రేష్ఠులగు తమ రాకచే.

ఆర్యులకు స్వాగతమా : సఖి ! శకుంతలా ! వీవు పర్వతాలకేగి
యర్హ్యమును తెమ్ము. ఈ జలము ప్యాచోదకమగును.

రాజు : చాలును. మీ సూన్యత వాక్కులచేతనే అతిథి సత్కారము
జరిగివది.

ప్రియంవద : అయినచో తమరు ఈ ప్రచ్ఛాయశీతలమగు సప్తపర్వ వేదిక
యందు ఆసీనులరై ఆయాసమును తీర్చికొనుఁడు.

రాజు : మీరును ఈ వనిలో అరిపితిరి గదా !

అనసూయ : సఖి ! శకుంతలా ! అతిథులను పేలించుట మనకు అర్హ కృత్యము
గదా ! మనముకూడ విచట కూర్చుండుదము.

(అందఱు కూర్చుండుదురు.)

శకుంతల : (విమర్శించుకొనుచు తనలో) ఎందులకో ఈతని చూడగానే నాకు
తపోవన వికుద్ధమైన మనోవికృతి కలుగుచున్నదే ?

రాజు : (అందఱిని చూచి) మీ సౌహార్దము వయోరూప రమణీయమై యొప్పుచున్నదే.

ప్రియంవత : (జనాంతికముగ) అనసూయా : చతురగంభీరాకృతియగు ఈతఁ డెవ్వఁడో ? ప్రియముగఁ బలుకుచు ప్రభువువలెఁ గన్పటు చున్నాఁడు.

అనసూయ : (జనాంతికముగ) సఖి ! నాకు కూడ ఈ కుతూహలము గలదు. ఇతనినే యిప్పుడడిగెదను (ప్రకాశముగ) ఆర్యా : పూజ్యులయిన మీ మాటల యందలి విశ్వాసమే నన్నడిగించుచున్నది. తమరే రాజవంశము నలంకరించితిరి ? తమ వియోగముచే ఏ దేశమందలి జనులు విరహ పర్యుత్పకులై రి ? సుకుమారులైన మీరు ఈ యాశ్రమ పర్యటనమున ఏల కష్టపడుచుంటిరి ?

శకుంతల : (తనలో) హృదయమా , తొందరపడకుము. నీవు అనుకొనిన దానినే యనసూయయు ప్రశ్నించుచున్నది.

రాజు : (తనలో) నన్ను నేను తెలుపుకొనుట యెట్లు ? లేక, కప్పిపుచ్చు కొనుట యెట్లు ? కానిమ్ము. ఈ విధముగ ఈమెతో చెప్పెదను. (ప్రకాశముగ) పూజ్యురాలా ! నేను పౌరవరాజుచే ధర్మాధికార మున వియమింపఁబడినవాఁడను. ఆశ్రమవాసుల ధర్మకార్యము లకు విఘ్నములు లేకుండ చూచుటకు నేను ఈ ధర్మారణ్యమును ప్రవేశించితిని.

అనసూయ : ఇప్పుడు గదా ధర్మచారులు సనాథులయిరి.

శకుంతల : (అనురాగ సూచకముగ లజ్జ నభినయించును)

అనసూయా { (ఇద్దఱి ఆకారములను గుర్తించి) (జనాంతికముగ) సఖి
ప్రియంవతలు } శకుంతలా ! ఇప్పుడుగాని తండ్రి ఇచ్చట ఉన్నయెడల — — !

శకుంతల : (కోపముతో) ఉన్నయెడల ? ఏమగును ?

ఇరువురు : జీవిత సర్వస్వమునై నను సమర్పించి యీ అతిథిని సత్కరించి యుందురు.

శకుంతల : సఖులారా ! చాలును, ఏదో మనసులోనుంచుకొని మీరు ఆలోచించుచున్నారు. మీ మాటలను నేను వినను.

రాజు : నేను కూడ మీ సఖినిగూర్చి కొంచెమడుగుదలంచితిని.

ఇసువురు : ఆర్యా ! ఈ యభ్యర్థన మాపట్ల అనుగ్రహమే.

రాజు : భగవంతుడగు కాశ్యపుడు ఆజన్మబ్రహ్మచారియని లోకప్రసిద్ధి. ఈ మీ సఖి ఆతని పుత్రిక యగుట యెట్లు ?

అనసూయ : వినుడు. మహాప్రభావ సంపన్నుడు కుశికసగోత్రుడు కౌశికుడను మునిగలడు.

రాజు : అవును. ఉన్నాడు. వింటిమి. తరువాత.

అనసూయ : ఆతడు మా వయస్యకు తండ్రి. ఆతడు ఈమెను విడిచిననాటి నుండి శరీర సంవర్ధనాదుల సంరక్షించుటంజేసి కణ్వుడీమెకు తండ్రి.

రాజు : “విడిచిన తరువాత” అనుటతోడనే నాకు కుతూహలము కలుగుచున్నది. దీనిని మొదటినుండియు వినదలంచితిని.

అనసూయ : వినుడు. ఒకప్పుడా మహర్షి అత్యుగ్రమగు తపమాచరించుచుండ దేవతలు ఎందులకో అనుమానించి ఆతని తపమునకు విఘ్నమాచరించుటకై మేనక యను అచ్చరను అటకు పంపిరి.

రాజు : ఇతరులు తపమాచరించుకొనుచుండ దేవతలు భయపడుచుండుట వారికి పరిపాటియే. తరువాత-

అనసూయ : పిమ్మట ఉధారమగు వసంత సమయమున మనోన్మదమునొసంగి ఆమె రూపమునుగాంచి, (సిగ్గుచే చెప్పలేక ఊరకుండును)

రాజు : తరువాతి కథ అవగతమైనది. అన్ని విధముల ఈమె అచ్చరనుండి జన్మించినది.

అనసూయ : అవును.

రాజు : తగియే యున్నది.

18. గీ. కలదె చూడంగ మానవకాంతలందు
 విట్టి రూపంబు మచ్చున కెచ్చుటైన,
 కాంతిపుంజంబులందమై గ్రాలునట్టి
 జ్యోతియుదయించునే మేది నీ తలాన.

శకుంతల : (తలవంచుకొనియుండును)

రాజు : (తనలో) నా మనోరథము ఫలించుట కవకాశమున్నది. కాని, హాస్యమునకై సఖి పలికిన వరప్రార్థనా ప్రసంగమును బట్టి మనస్సు మాత్రము సందేహకాతరమగుచున్నది.

ప్రియంవద : (నవ్వుచు - శకుంతల నవలోకించి రాజువైపు తిరిగి) తమరేదో మరల చెప్పదలంచినట్లున్నారే ?

శకుంతల : (ప్రియంవదను ప్రేలితో భయపెట్టును)

రాజు : చక్కగా గ్రహించితివి. సచ్చరిత్రమును విను ఆసక్తితో మఱి యొక్క మాటను అడుగడలించితిని.

ప్రియంవద : ఆలోచన యెందులకు ? తపస్యులను స్వేచ్ఛగా ప్రశ్నింప వచ్చునుగదా !

రాజు : మీ సఖిని గూర్చి తెలిసికొనఁదలంచితిని.

19. గీ. జవకుడి తరునకిమే నొసంగు దనుక,
 స్మర విసంవాది వైఖాన సప్రతంబుఁ
 దాల్చునా ? యీమె, లేకిట్టి తపముఁజేయు
 చుండునా ? యాడులేడుల పిండుతోడ.

ప్రియంవద : అర్యా ! ధర్మాచరణమునకై నను మేము పరాధీనులమే కదా ! ఈమెను అనురూపుఁడగు వరునకు ఈయవలయుననియే యీమె తండ్రి సంకల్పము.

రాజు : ఈ సంకల్పము దురవాపమే. (తనలో)

20. గీ. హృదయమా : సాఖిలాషవై యుండుమిపుడు,
 సందియము వోయె నిర్ణయ సరణి దొరిక్కె,
 దాహకంబగు నగ్నిగాఁ దలఁతు దేని,
 నద్ది రత్నము తాకుట కర్హము సుమ.

శకుంతల : (కోపముతో మన్నట్లు నటించి) అవసూయా : నేను భోయెదను.

అవసూయ : ఎందులకు ? ఏమి ?

శకుంతల : అసంబద్ధ ప్రలాపినియగు ఈమెనుగూర్చి గౌతమితో చెప్పుటకు.

అవసూయ : సఖీ ! అతిథి విశేషమును సత్కరింపక విడిచి ప్వేచ్చగాపోవుట ఆశ్రమవాసులకు అనుచితము కాదా ?

శకుంతల : (మాట్లాడకుండ బయలుదేరును)

రాజు : ఆ ! వెళ్ళుచున్నదే ! (పట్టుకొనవలెనని తలంచి మరల మనసును మరలించుకొని) ఆహా ! కాముకజన మనః ప్రవృత్తి చేష్టా సమ రూపమై యుండునుగదా !

21. గీ. అరుగఁ దలఁచియు మునికన్య నంటి వెంట,

నాగి యుంటివి వినయంబు నడ్డుపెట్టి,

కదలకుండియు విటనుండి కాంతవెనుక

వరిగి మరలివవాని యతైతి నిపుడ

ప్రియంవద : (శకుంతల నాపి) సఖీ ! నీ వేగుట తగదు.

శకుంతల : (కనుభ్రాతులను వంచి) ఎందుచేత ?

ప్రియంవద : వృక్షసేచన వ్యాపారముతో రెండింటికి ఋణమడిగితివి. అందుచే రమ్మ, ఆ ఋణమును తీర్చి నీ వేగవచ్చును.

రాజు : భద్రా ! వృక్షసేచన వ్యాపారము చేతనే యీమె బాగుగా అరిసిన దనుకొందును. ఏమన - ఈమెకు -

22. నీ. క్రూరగై భుజాగ్రముల్, గురిసె శోణప్రభల్

గరతలంబుల వారి ఘటము లెత్త,

మితిమీరి విశ్వానతతి యురోజంబులఁ

గదలించుచుండె వింకను విడువక,

కర్ణశరీషంబుఁ గప్పుచు మోమునన్

ఘర్మాంబు కణములు గడలుకొనియె,

బంధంబు వీడంగ చుంధింప నొకచేతఁ

జెదరి మూర్ఛములు చిందులాడె

గీ. బాహులత లురోజంబులు వక్తబింబ
మురు శిరోజభరంబు నీ యువిద కన్న
శ్రమము నెఱిగించుచున్నవి సకియలార !
విడుపుఁదీమెను చాలు నీ వృక్షసేవ.

కావున నేను ఈమెను ఋణవిముక్తును గావించెదను.

(తన యంగుళీయకమువిచ్చును)

(నలులు నామముద్రాక్షరములను జదివి యొకరి నొకరు చూచుకొనుచుందురు)

రాజు : నన్ను అన్యథా తలంపకుఁడు. ఇది రాజపరిగ్రహము.

ప్రియంవద : అట్లయినచో ఈ యంగుళీయకము తమ హస్తమును వీడి
యుండుట తగదు. తమ వచనములచేతనే యీమె ఋణవిముక్త
యైనది. సఖీ ! శకుంతలా ! దయార్థహృదయుడగు ఈ ఆర్యు
నిచే నీ ఋణము తీర్చఁబడినది. కాదుకాదు. ఈ మహారాజుచే.
నీవిప్పుడు స్వేచ్ఛగా వెళ్ళవచ్చును.

శకుంతల : (తనలో) స్వతంత్రవయినచో ? (ప్రకాశముగ) నీవెవరు వెట్టు
మనుటకును, ఉండుమనుటకును ?

రాజు : (శకుంతలను జూచుచు) ఈమెను గాంచి మేమెట్లయితీమో,
మమ్ముఁగాంచి యీమెయు అట్లే అయియుండునా సందేహ
మేల ? నా ప్రార్థన ఫలించుట కవకాశము గలదు.

23. గీ. పలుకుచుండంగ నేఁ దాను పలుకకుండు,
నెదురుగా నుండి యేఁ బల్కు వదలు చెవివి,
నాకు నెదురుగ మోమెత్త నాతి వెఱచు,
నన్యవిషయమ్ముకాదు కాదతివ దృష్టి.

(నేపథ్యమున)

ఓయీ తపస్యులారా ! తపోవన మృగములను సంతరించుకొనుటకు
నన్యథులై యుండుదు. మృగయా విహరియైనాఁడు దుష్కంఠ మహారాజు.

24. గీ. తురగరింఖ ముఖోద్ధృత ధూళిచయము
పరిణతారుణ బింబ నిభంబు నగుచు,
బడియె శాఖాగ్రసక్తార్ద్ర పటములై న
విటపులందున శలభంబు పటలివోలె.

మఱియు

25. నీ. అతి తీవ్ర హతి భగ్న వితత తరుస్కంధ
లగ్నైక దంత విరాజితంబు,
పాదర యాక్రాంత బహుళ లతా చక్ర
సంగ సంజాత పాశాంకి తంబు,
స్పందనాక్రంది సుస్యందన దర్శన
జాత మహా భీతికా తరంబు,
సర్వత స్పంచర త్పారంగ యూధ వి
త్రాసి పరాక్రమోద్భాసితంబు,

గీ. విగ్రహోపేత సత్తపో విఘ్నమనఁగ,
మత్తమాతంగరాజ మున్మత్త మగుచుఁ
జేరె ధర్మాటవీ ప్రాంత సీమకిపుడిఁ.
కేమరక యుండు డాశ్రమ భూములందు

(అందఱువిని కొంచెము భయపడుదురు)

రాజు : (తనలో) అయ్యో ! ఎంత పొరపాటు ! నా సైనికులు నన్ను
వెదకుచు తపోవనము నాక్రమించుచున్నారు. కానిమ్ము. నేనిప్పుడే
యేగెదను.

అనసూయ : ఆర్యా ! అరణ్య గజ వృత్తాంతముచే మా మనస్సులు చెదిరినవి.
పర్ణశాలకుఁ బోవుటకు మాకు అనుమతి నొసంగుఁడు.

రాజు : మీరు వెళ్ళుడు. మేముకూడ ఆశ్రమమునకు ఆపద కలుగకుండు
నట్లు యత్నించెదము. (అందఱును లేచెదరు)

నఖలు : ఆర్యా ! అతిథిని సత్కరింపలేని మేము మరల దర్శన

మిప్పింపుఁడని, మిమ్ముఁ గోరుటకు సిగ్గుపడుచుంటిమి.

రాజు : అట్లు తల్లింపవలదు. మీ దర్శనము చేతనే సత్కృతుఁడనైతిని.

శకుంతల : (ఏదో మిషపై ఆలసించి సఖులతోఁగూడి వెడలును.)

రాజు : నగరమున కేగుట కుత్సాహము సన్నగిల్లినది. ఇప్పుడు పరివారమును బరిశీలించి యీ యాశ్రమ సమీపముననే యుండెదను. శకుంతలా వ్యాపారమునుండి మనస్సును మరల్చురేకుంటివి.

నాకు —

26. గీ. మేను మెల్లఁగ ముందుకు మెదలు, నాదు
మనసు పర్విడు వెనుక కున్మత్తమగుచు,
వాతమున కెదురై పోవు కేతనంపు
పట్టవస్త్రంబురీతి దుర్వారమగుచు.

(అందఱును వెడలుదురు)

—

ద్వితీయాంకము

(విదూషకుఁడు ప్రవేశించును)

విదూషకుఁడు : (నిట్టూర్చి) మృగయాశీలుఁడగు ఈ మహారాజునకు మిత్రుఁడనై మోసపోయితిని. ఇదిగో లేడి, ఇదిగో పంది, ఇదిగో పులి, అని మిట్టమధ్యాహ్నమున విరళ విరళచ్ఛాయంబులగు నీ యడవులలోఁ దిరుగుచుంటిని. పత్రసంకర కషాయములును గదుష్టములునగు గిరినదీ జలములఁబ్రదావుచుంటిని. శూల్యమాంసభూయిష్టమగు ఆహారమును వేళఁదప్పి తినుచుచుంటిని. గుఱ్ఱము వెనువెంట పరువువెత్తుటచేఁ గీళ్ళ పట్లన్నియు నడలి రాత్రులందు, గూడఁ జక్కగా నిద్ర పట్టుటలేదు. తెల్లవారకమునుపే దాస్యఃపుత్రులయిన యీ కుక్కల వేటగాండ్లు గోల జేయుచు లేపిరి. ఇప్పటికిని నాకాబాధపోలేదు. ఇంతలో దెబ్బమీద కురువు పుట్టినట్లయినది. విన్న మేమెవ్వరమును లేని సమయమున వేటాడుచు మున్యాశ్రమమునకుఁబోయిన యీ మహారాజునకు నాదురదృష్టవశమున నాశకుంతల కంటఁబడినది. ఇప్పుడాతనికిఁ బట్టణమునకుఁ బోవుదమనుమాటయే లేదు. ఆ విషయమును గూర్చియే మిక్కిలిగా నాలోచించుచుండ అప్పుడే తెల్లవారినది. ఏమిచేయుదును. కాలకృత్యములను నిర్వర్తించుకొనియున్న మిత్రునికడకిప్పుడేగెదను. (వెళ్ళి-చూచి) వనకుసుమ మాలలను ధరించి, సెలవిండ్లను చేతఁబట్టి యవనకాంత లనుసరింపఁగా మహారాజితే వచ్చుచున్నాఁడు. అంగభంగ వికలుని వలెనుండెదను. అట్లయినను గొంత విక్రాంతి లభించునేమో? (కట్టనానుకొని కూర్చుండును)

ప్రవేశకము

(పిమ్మటఁ బై పరివారముతో రాజు ప్రవేశించును)

రాజు : (తనలో)

1. గీ. అంత సుఖముగ లభియింపదా సుమాంగి,
మనసు తద్దర్శనాయాస మగ్నమయ్యె,
గాముఁడ కృతార్థుఁడైనను గాముకులకు,
మథయులకుఁగూడ రతియుండు నొక్కరీతి.

(నవ్వకొని)

ఇట్లు తన యభీష్టమున కనుగుణముగ ఇతరుల చిత్తవృత్తియు నున్నదని భావించి, కాముకుఁడు హాస్యాస్పదుఁడగు చుండునుగదా :

ఉ. 2. ప్రేయసి చూచె నన్నుఁగడు

ప్రీతిని నన్యనివిష్ట దృష్టియై
వోయె విలాస మందగతి

వోలె నితంబ భరాన లెస్ససా
సూయముగా వచించెఁజను

చున్సఖి తన్ను మరల్పఁ బోవ నా
ప్రాయత నా పయినైలిపె

నంచుఁదలంచునుగామి స్వీయమున్

విదూషకుఁడు : (అప్లేయుండి) నాకు కాళ్ళు చేతులును కదలుటలేదు. మాటలాడు చుంటిని. రాజా ! విజయము నందుము.

దుష్యంతుఁడు : (నవ్వుచు) శరీరమున కెందువలన దెబ్బతగిలినది ?

విదూషకుఁడు : ఎందువలననా ? స్వయముగా కన్నులు పొడిచి కన్నీరేల కారు చున్నదని యడుగుచుంటివా ?

దుష్యంతుఁడు : నీ మాటలు నాకు బోధపడుటలేదు.

విదూషకుఁడు : ఓయీ ! తుంగచెట్టు వంగిపోవుటకు తాను కారణమా ? నదీ వేగము కారణమా ?

దుష్యంతుఁడు : అచ్చట నదీవేగమే కారణము

విదూషకుఁడు : అట్లే నాకుకూడ నీవే కారణము.

దుష్యంతుఁడు : ఎట్లు ?

విదూషకుఁడు : నీవు ఇట్లు రాజకార్యములమగూడ విడిచి అడవి భోజనములు చేయుచు తిరుగుచుండుము. ఈ శ్వాపద మృగములను ద్రోలి త్రోలి నేను అవయవ పటుత్వమును బోగొట్టుకొని కదలుటకు

కూడ అశక్తుడనై యుంటిని, నన్ననుగ్రహించి యొక్క రోజు మాత్రము విశ్రాంతి కనుమతి నిమ్ము.

రాజు : (తనలో) మిత్రుడుకూడ ఈ విధముగా ననుచున్నాడు నాకుఁ గూడ ఆ కాశ్యపపుత్రిని స్మరించుచుండ వేటాడుటకు మనస్సంగీకరింపకున్నది.

3. గీ. సజ్యమై యున్న చాపంబుఁ జక్కవంచి,
శరము విడువంగలేకుంటి హరిణచయము
పైనఁ బ్రేయసి సహవాస భాగ్యమంది
యిచ్చెనుపదేశమేవిమ్ముగ్నేక్షితముల

విదూషకుడు : (రాజు ముఖమును జూచి) మనస్సులో నేదో యుంచుకొని నీ వాలో చించుకొనుచున్నావు. నా మాట అరణ్యరోచనమైనది.

రాజు : (నవ్వుచు) మఱియొక ఆలోచన యేమున్నది ? మిత్రునిమాట జవదాటరానిది కదా అని ఆలోచించుకొనుచున్నాను.

విదూషకుడు : చిరకాలము జీవింపుము (వెళ్లుటకు యత్నించును)

రాజు : మిత్రుడా ! విలువుము. నా మాట యింకను పూర్తికాలేదు.

విదూషకుడు : అనతిమ్ము

రాజు : విశ్రమించినపిదప నీవు నాకొక శ్రమలేని పనిలోఁదోడ్పడవలెను.

విదూషకుడు : మోదకములను తినుటయందా ?

రాజు : అప్పుడు చెప్పెదనులే.

విదూషకుడు : సంతోషము.

రాజు : ఎవరక్కడ ? (దౌవారికుడు వచ్చి)

దౌవారికుడు : ప్రభువుల ఆజ్ఞ

రాజు : యైవతక ! సేనాపతి నిప్పుడు పిలుపుము,

దౌవారికుడు : చిత్రము. (వెడలి - సేనాపతితో కలిసివచ్చి) ప్రభువులు ఏదో ఆజ్ఞాపించుటకు సిద్ధముగ నిన్నే నిరీక్షించుచున్నారు. వెళ్ళుము.

సేనాపతి : (రాజునుచూచి) వేట వలన ఈతనికి దోషములు రాలేదు సరి
కదా ! మీఁదు మిక్కిలి గుణములే వచ్చినవి.

ఇతడు —

4. సీ. సతత బాణాసన జ్యాస్ఫాల సంబునఁ
గరినమై పూర్వ భాగంబు నొప్పఁ,
దిగ్మాంశు కాంతిలోఁ దిరుగుచుండుటఁ జేసి
సహనైక భావంబుఁ జక్కఁగదుర,
ఘర్మాంబు కణములు కాయంబునందింకి
మిసిమి గాత్రంబుల మెఱయుచుండ,
నవయవ దార్ద్యంబు నమరియుండుటఁజేసి
కార్య మొక్కింతయుఁ గనరాక,

గీ. తిరుగు గిరిఁర నాగంబు కరణి నొప్పి
ప్రాణసారంబు గాత్రంబుఁ బడసి యితడు
వెలిగె నుజ్జ్వలమూర్తియై వింతరుచుల
సతత మటవిని మృగయాతి సక్తుడగుచు.

(సమీపించి) అడవిలో శ్వాపద ప్రచారముల నరికట్టితిమి. తమ
రింకను ఆలసించుట యెందులకు ?

రాజు : సేనాపతి ! మాధవ్యుడు వేట వలదనుటచే విరుత్సాహుడ
నయితిని.

సేనాపతి . (జనాంతికముగ) మిత్రమా ! మాధవ్య ! నీ మాటమీఁద
నీ వుండుము. నేను మాత్రము ప్రభువుల చిత్తవృత్తి ననుస
రింతును. (ప్రకాశముగ) ఆ మూర్ఖుని ప్రలాపములను చేయ
నిండు. ఈ కార్యములోఁ దమరే విదర్శనము.

5. సీ. మెదలు చులకనొచు మేను చక్కగఁ గొవ్వ
కరిగి పొట్టంతయుఁ గార్మ్యమందఁ,
దెలియు జంతువులందుఁ గలుగు చిత్తవికార
మలఘు కోపభయమ్ము భావరింపఁ,

చలగ్రు మత్తమక్రీయిల విలుకొండకుఁ
బాబు లక్ష్యంబులఁ బడఁగ నేయఁ
దొలఁగు భయంబులు మెలఁగు మానవులకు
దుష్ట సత్వంబుల దునుముకతనఁ

ఆ. వె. గలదు దోషమంచు గణియింతువేటలో
వారిమాటకల్ల వసుధలోన,
వేటయందుఁ గలుగు వేడుకతోసాటి
కలదె యెచ్చటైన లలితదేహ !

విదూషకుఁడు : ప్రభువులు మృగయావిముఖులై నారు. నీవు మాత్రము ఒక
యడవినుండి మఱియొక యడవికి దిరుగుచు మనుజు నాసికా
మాంసలుబ్ధిమగు భల్లకపు నోటిలోఁబడుము.

రాజు : భద్ర ! పేనాపతి ! పలుమాటలేల ? మనము అశ్రమమునకు
సమీపమున నుంజిమి. కావున నీ మాటను నే నంగీకరింపఁ
జాలను.

6. సీ. నీటినిఁ గొమ్ముల మీటుచు దున్నలు
కూరిమి దిగుగాకఁ గొలఁకులందు,
నీడలన్ మందలై వివసించి లేకులు
హయిగ నెమరులు వేయుఁగాక,
నీటిపడియలందు నెలకొని పందులు
తుంగము స్తలఁదిని దొర్లుగాక,
ఎల్ల సత్వంబులు మెల్లఁగాఁ దమతమ
తావులకై వేగఁ బోవుఁగాక,

గీ. గుణము సడతించి వెడతంపఁ గోటినుండి
నాదు బాణావమ్ముని నాద ముడిగి,
కొంత విశ్రాంతిఁ గనుఁగాక, కోర్కెలుడిగి,
మాకు వేటాడు కోరిక మాటువడియె.

పేనాపతి : తమరు నమస్సులు, తమకెల్ల భిక్షుతమో యిచ్చే జరుగును.

రాజు : ముందుగ అడవికేగిన వారినందఱిని మరలింపుము. మన సైనికులు తపోవనమునకు దూరముగ నుండునట్లు ఆజ్ఞాపింపుము.

1. మత్త. ఉండు దాహకమైన తేజమ
దొండు నిత్యము గుప్తమై,
నిండుగా శమమూనియున్నము
నీళులందున మేదినిన్,
మండుచుండును సూర్యకాంతపు
మానికంబులు చల్లగా
నుండునట్లుగఁ దోచినన్, సత
మోర్వ కన్య తిరస్కృతిన్.

సేనాపతి : తమరు సెలవిచ్చినట్లే.

విదూషకుఁడు : నీ యుత్సాహమంతయు నీటియినట్లే, పొమ్ము, దాస్యాపుత్ర ! పొమ్ము.

(సేనాపతి పోవును)

రాజు : (వరివారమును జూచి) మీరు మృగయా వేషమును విడుపుఁడు. రైవతక ! నీవు కూడ నీ పనిని జూచుకొనుము.

ప్రతీహరి : చిత్తము. (పోవును)

విదూషకుడు : ఇప్పుడొక్క యీగనుకూడ మిగులకుండఁ జేసితివి. ఇంక నీవృక్ష చ్ఛాయలో సాంద్రలతా పితాన చ్ఛాదితమైన యీ యాసనమునఁ గూర్చుండుము. నేనును సుఖముగ నుండెదను.

రాజు : నీవు ముందు నడుపుము.

విదూషకుఁడు : రమ్ము, నీవుకూడ రమ్ము.

(ఇద్దరు వెళ్ళి కూర్చుందురు)

రాజు : మాధవ్య ! కన్నులున్నందులకు ఫలమును గనలేకపోయితివి. చూడదగిన దానిని చూడలేకపోయితివి.

విదూషకుఁడు : నిన్నుఁ జూచుచుంటినిగదా !

రాజు : అందఱును తమ్మునందమైనవారే భావించుకొనుచుందురు. నేను మాత్రము ఆశ్రమాలంకారమైన ఆ శకుంతలనుగూర్చి చెప్పుచుంటిని.

విదూషకుడు : (తనలో) కావిమ్ము, వీని కవకాశమీయకుండ మాట్లాడెదను. (ప్రకాశముగ) మిత్రమా : తాపస కన్యయు నీ కిప్పుడభ్యర్థనీయమయినదే ?

రాజు : మిత్రుడా : పరిహరింపఁదగిన వస్తువులయెడ పౌరపుల మనస్సు ప్రవర్తింపదు సుమా :

విదూషకుడు : అదెట్లు ?

రాజు : సురయువతీ సంభవంబట

8. కం. వరమువినంతానమంట వారలు విడువన్
దొరికెనటఁ గణ్వముని కా
విరి నవమాలాఖ్య మర్కవృక్షమునవలెన్.

విదూషకుడు : (నవ్వి) మిత్రుడా : ఖర్జూరపు పండ్లకు విసుగెత్తి చింత పండ్లుఁ దినుటకుఁ కోరికకలిగినట్లు స్త్రీరత్నములనే యంగీకరింపని నీకు ఈ తాపస కన్యయందభిలాష గలిగినదా ?

రాజు : నీవు చూడలేదు గావున అట్లంటివి.

విదూషకుడు : నీకే యింత ఆశ్చర్యము జనించినచో ఆమె సుందరియనుటలో సందియమేల ?

రాజు : వయస్య - పెక్కుమాటలేల ?

9. మ. రమణీయంబగు వస్తుజాతముల నె
ల్ల న్గూర్చి యాధాత, యీ
రమణిన్ సృష్టి యొనర్చెనో, పటమునన్
రాణింప, హృద్వీధి, స
త్వముఁ గల్పించి, తలంతునన్యమగు కాం
తారత్న నిర్మాణమం

చమలంబౌ సతిరూప సౌష్ఠవము బ్ర
హ్మ ప్రాభవంబెంచుచున్.

విదూషకుడు : అట్లయిన ఆమె రూపవతులకు ప్రత్యాదేశమే.

రాజు : నా మనమువందీ భావముగూడ గలదు.

10. సీ. పూజానుభూతి సంగతికిఁ బాల్పదని క్రొ
వ్వలపు సంపదల మవ్వంపుఁ బువ్వు,
కొనగోళ్ళతోడఁ ద్రుంపని నవారుణమైన
మిసిమిసీనెడు లేత కిసలయంబు,
శాణయంత్రోపలకోణ విక్షతిలేక
మధురకాంతులనీను మానికంబు,
రుచులఁ జూడమి వింతరుచినొప్పి యెంతయో
భాసించు కొంగ్రొత్త పట్టుజున్నుఁ

గీ. పూర్వజన్మార్థి తాళండ పుణ్యఫలమొ,
యనఁగ నొప్పుననర్హమై యతివరూపుఁ
అనుభవింపంగ నెవఁడొనొ యా విధాత
యెవ్వనింగూర్చి యుంచెనొ యెరుగఁజాల

విదూషకుడు : అట్లే యయినచో వేగముగా ఇంగుదీతైలచిక్కణ శీర్షుడగు
నాటవికుని హస్తమునఁ బడకుండ ఆమెను గాపాడుకొనుము.

రాజు : ఆమెయా పరాధీనురాలు. గురుజనమా యింటికడలేదు.

విదూషకుడు : నీపై నామె యనురాగమెట్లున్నదో

రాజు : సహజముగ తపస్వికన్యలు ప్రగల్భతాపీవలై యుందురు.
అయినను -

11. గీ. చూపులను వంచు నేడన్ను జూచుచుండ,
నవ్వు నేదో నిమిత్తమునను మృదువుగ,

వినయవారిత వృత్తియై మనసిజుండు
సంవృతుడుగాఁడు కాఁడతి వివ్రతతనుఁడు.

విదూషకుఁడు : చూచినంత మాత్రమున నీ తొడపై వచ్చి కూర్చొను నను
కొంటివా ?

రాజు : వినయవతి యయినను, సఖులతోఁగలిసి వెడలిపోవు సమయమున
తన భావము నెఱింగించినది. ఎట్లన -

12, గీ. కఱకు దర్భాంకురముల విక్షతము పాద
కంజమని కొన్ని యడుగులు కదలి నిలుచు,
మాటిమాటికి ననుఁజూడ మరలుఁగొమ్మ
కంటె వల్కలమని విప్పుకరణి రమణి

విదూషకుఁడు : అట్లయినచో పాథేయము లభించినట్లే, నీవిప్పుడు తపోవనమును
ఉద్యానవనమును గావించితి వనుకొందును.

రాజు : మిత్రమా ! నే నిచ్చట నున్నట్లు మునులు కొందఁ తెఱుంగుదురు,
అలోచింపుము. ఏ మిషతో మనము మరల ఆ శమమును బ్రవే
శించుటకు వలనుపడునో ?

విదూషకుఁడు : నిమిత్తమున కేమున్నది, నీవు రాజవుగదా !

రాజు : అయినచో ?

విదూషకుఁడు : నీ వార ధన్యములతో ఆరవ భాగమీయుడవి.

రాజు : వీరివి రక్షించుటలో మఱియొక మహాభాగ్యము మనకు లభించు
చున్నది. రత్నరాకులను గూడ విడిచి దానివి మన మభినందింప
వలెను.

13. గీ. ప్రజలచే రాజునకు వచ్చు ఫలమ దెల్లఁ
బోవుచుండును నష్టమై భుజిని సతముః
వనముల వసించు మునువిడు ధనము పెరుగు,
షష్ఠ భాగంబు తపమదక్షయ్యమగును.

(నేపథ్యమున)

అహ : మన మిరువురము కృతార్థుల మైతిమి.

రాజు : (విని) ఓయీ : ఆ స్వరము ధీరప్రళాంతమై యున్నది. మునులదై యుండును.

దౌవారికుడు : (వచ్చి) ప్రభువులు జయింతురుగాక. మునికుమారు లిద్దఱు ద్వార దేశమునకు వచ్చియున్నారు.

రాజు : ఆలసింపక వారిని ప్రవేశ పెట్టుము.

దౌవారికుడు : చిత్తము (వెడలి) (ఋషి కుమారులతో ప్రవేశించి) ఇటురండు- ఇటు రండు.

(ఇద్దఱును రాజును జూతురు)

ప్రథముడు : అహ : ఈతని దేహము తేజోవంతమయ్యును విశ్వసనీయమై యొప్పుచున్నది. ఋషుల కేమాత్రమును దీసిపోని యీ రాజుతో నిట్లుండుట యుక్తమే. ఎందువలననఁగా,

14. చం. సకల జనోప భోగ్యమగు

చారుతరా శ్రమమందువిల్చె, నీ

సకల జనాభి రక్షయను

సత్తపమూనె, నిరంతరమ్ము,ను

త్యుకతను రాజమౌనియను

చుండును చారణయుగ్మ మెల్ల నీ

సుకృతిని, నాకలోక పథ

శోభితమీతని కీర్తి నిత్యమై.

ద్వితీయుడు : గౌతమ! ఆ మహేంద్ర సఖుండగు దుష్యంత మహారాజు ఈతఁడేనా ?

ప్రథముడు : అవును.

ద్వితీయుడు : అయినచో

14. చం. పరిఘ పమాన దీర్ఘ దృఢ
 బాహువితండొకరుండ, మేదిని
 భరమును వార్ధి మేఖలను
 బాలన చేయుట వింతయౌనె, యీ
 నరపతి చాపమందు, సుర
 నాయకు వజ్రమునందుఁ, గోరుచుం
 దురు విజయంబు దేవయువ
 తుల్ దితిజా హితవైరలై సదా.

ఇద్దరు : (నమీపించి) రాజా : విజయివగుము.

రాజు : (అసనము నుండి లేచి) నమస్కారము.

ఇద్దరు : మంగళములు కలుగుగాక. (ఫలముల నర్పింతురు)

రాజు : (నమస్కార పూర్వకముగ వానిని గ్రహించి) ఏమి ఆజ్ఞ :

ఇద్దరు : మీరిచ్చట నున్నట్లాశ్రమవాసులెరింగిరి. కావున వారు మిమ్ముఁ
 బ్రార్థించుచున్నారు.

రాజు : ఏమని వారి యాజ్ఞ :

ఇద్దరు : పూజ్యుడగు కణ్వమహర్షి యాశ్రమమందు లేనందున రాక్షసులు
 యజ్ఞములకు విఘ్నముల నాచరించుచున్నారు. సాయుధుడవై
 సారథి ద్వితీయుడవై కొన్ని రాత్రులాశ్రమమందుండి మమ్ము
 గాపాడవలెనని.

రాజు : అనుగ్రహింపఁబడితిని. (ప్రక్కకుఁదిరిగి) ఈ ప్రార్థన యను
 కూలమైనదే. రైవతక : నేను చెప్పినట్లు సారథితోఁ జెప్పుము.
 బాణబాణాసన పూర్ణమగు రథమును సిద్ధము గావింపుమని.

వౌవారికుడు : చిత్తము. (వెడలును)

ఇద్దరు : పరిశుద్ధాన్వయ ధర్మము

15 కం. నెఱిఁగి తిరుగు నీకు యుక్తమిది రాజేంద్రా :,
 పురువంశ జాతులందఱు
 కరమాపన్నులను బ్రోవగా దీక్షితులే.

రాజు : మీరు ముందుఁగాజనుఁడు. నేనుకూడా మీ యడుగు జాడలలోనే వత్తును.

ఇద్దరు : విజయము నందుము. (పోవుదురు)

రాజు : మాధవ్య ! శకుంతలను జూడవలెనని కోరిక కలదా ?

విదూషకుఁడు : తొలుతొల పొంగి పొరలునంత అధికముగా నుండెను. కాని యిప్పుడీ రాక్షస వృత్తాంతమును వినుటచే నొక్క చుక్కయును మిగులలేదు.

రాజు : భయపడకుము. నాకడఁగదానుందువు!

విదూషకుఁడు : ఇక రాక్షసుల వలన నాకు భయములేదు. (దౌవారికుఁడు ప్రవేశించి)

దౌవారికుఁడు : ప్రభువులు జయింతురుగాక, రథము సిద్ధమై తమ విజయ ప్రయాణము నాకాంక్షించుచున్నది. తల్లిగారి యాజ్ఞ సుగై కొని వగరము నుండి కరభకుఁడు ఇప్పుడేవచ్చి యున్నవాఁడు.

రాజు : (సాదరముగ) అమ్మగారు హరిహరితా ?

దౌవారికుఁడు : చిత్తము.

రాజు : రమ్మనుమని చెప్పుము.

దౌవారికుఁడు : అట్లే. (వెళ్ళి కరభకునితోఁగలసివచ్చి) వారేప్రభువులు వెళ్ళుము,

కరభకుఁడు : (సమీపించి) జయము ఘోషరాజునకు. “రాజోవు నాల్గవ దివసమున నాయుపవాసము పరిసమాప్తమగును. అనాఁడు పారణా సమయమున చిరంజీవి నాకడ నుండవలెను” అని అమ్మగారు వెలవిచ్చినారు.

రాజు : ఒక వంక తపస్వి కార్యము. వేరొకవంక తల్లిగారి యానతి. రె డును అనతిక్రమణీయములే. ఇప్పుడేది చేయుట.

విదూషకుఁడు : త్రిశంకువలె నంతరాళమున ముండుట.

రాజు : హాస్యమునకేమి ? నిజముగా అకులీకృతమనస్కుఁడనయితిని.

17. గీ. కార్యములు వేరుచోటులఁ గల్గు కతనఁ
జీతమయ్యెను రెండుగాఁ జీలియిపుడుఁ
కొండ యడ్డుగ ముందర నుండి తగుల
వేరుగా పాటు వాహినీ పూరమట్లు.

(అలోచించి) మిత్రమా : మాయమ్మగారు నిన్ను పుత్రునిగానే
భావించి యుండిరి. కావున నీవు ఇచ్చటినుండి యేగి నా తపస్వి
కార్యాన క్తతను వారికిఁ దెల్పి పుత్ర కృత్యమును విర్వర్తింపుము.

విదూషకుడు : నన్ను రాక్షస భీరువని తలంపకుము.

రాజు : ఓయీ : మహా బ్రాహ్మణ : అట్లెందులకు భావించును. నీ వట్టి
వాడవా ?

విదూషకుడు : అయినచో రాజు పోదరునివలె వెళ్ళెదను.

రాజు : తపోవనమునకు నిరోధముండరాదు. కావున అనుయాత్రీకుల
నందఱినికూడ నీ కోడనే పంపెదను.

విదూషకుడు : అట్లయినచో నే నిప్పుడు యువరాజు నైతిని.

రాజు : (తనలో) ఈ బ్రాహ్మణుడు చపలచిత్తుడు. ఒకవేళ ఈశకుంతలా
వృత్తాంతమును అంతఃపుర కాంతరికడ ననునేమో : వీనితో
మఱియొక విధముగఁ జెప్పెదను. (విదూషకుని చేతి నందుకొని)
(ప్రకాశముగ) వయస్యా : మహర్షులందలి గౌరవముచే నాశ్రమ
మున కేగుచుంటివి. కాని, విజముగా ఆ తాపస కన్యకయగు
శకుంతల యందనురాగము చేతకాదు సుమా : చూడుము.

17. గీ. వతుల మేమేడ : మృగశాఖ వర్ధితయయి
కామవృత్త్యనభిజ్ఞయౌ కన్యయేడ ?
హస్యమున కంటి నామాట యాప్త సఖుడ :
దీవిఁ బరమార్థము గదుదిఁ బూనకయ్య.

విదూషకుడు : అట్లే.

(అందఱును బోవుదురు)

తృతీయాంకము

(యజమాన శిష్యుఁడు దర్బలను గ్రహించి వచ్చును)

శిష్యుఁడు : ఓహో ! దుష్కృంత మహారాజు మహానుభావుఁడుగదా !
అపూజ్యుఁడు ఆశ్రమమును బ్రవేశింపగనే మాకార్యములన్నియు
నిరుపద్రవముగ నెరవేరినవి.

1. గీ. బాణ సంధాన మను మాట కానరాదు
ధనువు హంకారమా యనదగిన వింటి
నారి చప్పుడు చేతనే దూరమయ్యె
విఘ్నసంఘంబులన్ని నిర్విఘ్నముగను.

వేదినలంకరించుటకునై యీదర్బలను ఋత్విక్కుల కందించెదను,
(వెళ్ళి-చూచి) (ఆకాశమున)

ప్రియంవదా : ఈ వట్టివేళ్ళ గంధము - తామరతూడులు - తామరాకులు-
ఎవటి కొఱకు ? (వినునట్ల భినయించి) ఏమనుచుంటివి ? ఎండ
వేడిమిచే శకుంతల అస్వస్థయనియా ? ఆమె సంతాప శాంతి
కనియా ? అయినచో మిక్కిలి కష్టపడియైనను ఆమెకుఁజికిత్సఁ
గావింపుడు. ఆమె కులపతులకు జీవితమే. నేను కూడా గౌతమి
ద్వారా వైతానిక శాంతుదకమును పంపెదను. (వెడలును)

శుద్ధ విష్కంభము

(పిమ్మట కామయమానావస్తతో రాజు ప్రవేశించును.)

రాజు : ఎఱుఁగుదుఁదపంబు శక్తిని

2. కం. పరపతియాపడఁతియంచుఁబరికించితినే
మరలింప నేరకుంటిని
తరుణి సంసక్త చిత్త తాత్పర్యంబున్.

(మడన బాధను నిర్భావించును)

ఓ భగవానుడా : కుసుమాయుధా :

నీవును చంద్రుడును కాముకజన సంఘమును మోసగించుచు
న్నాడు.

3. మ. సుమబాణుండవు నీ వటంచు జనులా

సోముండు శీతాంశువం

చుమహింబల్కునుడుల్ నిజంబులగునే

చూడంగ, మా బోంట్లపై

హిమ గర్భంబుల రక్కులన్ విడుడు వ

హ్నిన్ జల్లుచుండంగ, నా

సుమ బాణంబుల వజ్రసారములు నీ

సుంజెంది యీ వేయుటన్.

(విచారముతో - నడుచుచు) యజ్ఞము పరిసమాప్త మైనందున
వెడలిపోవుటకు ఋత్విక్కుల యనుమతి నందితిని. విరహ
క్లాంతమైన చిత్తమును ఎట్లు వినోదింపజేయుదును ? (నిట్టూర్పు
విడిచి) ప్రేయసిని గాంచుటకంటె అన్యమగు శరణమేమికలదుః
ఇప్పుడామెనే వెదకెదను. (సూర్యుని వైపుచూచి) ఈ తీవ్ర
మైన పొడవేళ తలచుగ లతావలయా వృతమగు మాలినీ నదీ
తీరమందు శకుంతల సఖులతో వినోదించుచుండును. అచ్చటికే
ఋష్పదేగెదను, (వెళ్ళి - స్పర్శ సుఖము ననుభవించి) ఆహా !
ఈ ప్రదేశము చక్కని గాలి వీచుటచే ఎంత మనోహరముగ
నున్నది !

4. గీ. వచన మతవిందగంధ సంభరితమయ్యె

మాలినీ భంగ జలకణ జాలమగుచు

గామ పంతప్త గాత్రుల సేమ మరయ

వతము నా లింగనము సేయ శక్యమగును.

(కొంత దూరము నడిచి-చూచి) వేతన సమావృతమైన యీ లతా
మండపమందు, దవ్వక శకుంతల యుండును. ఏమనఁగా.

5. గీ. పూర్వ మభ్యున్నతంబయి ముగ్ధజనున
గౌరవంబున వెనుక వగాధ మగుచు,
బాండు సైకత తలమునఁ బాదపంక్తి
ద్వార మందభి నవమయి దర్శన మిడె.

విటపాంత రితుఁడనై చూచెదను. (వెడలి - అట్లు గావించి)
అహ! కన్నులకుఁ బండువై నది. ఈ నా మనోరథ ప్రయతమ
పుష్పాలంకృతమగు శిలాఫలకముపై పరుండి సఖులచే సేవింపఁ
బడుచున్నది. (చూచుచు కూర్చుండును)

(పై రీతిని సఖులతో శకుంతల ప్రవేశించును)

సఖులు : (వీచుచు) శకుంతలా! ఈ తామరాకు వీవనగాలి సఖముగ
నున్నదా?

శకుంతల : సఖులారా! మీరు వీచుచుంటిరా?

సఖులు : (విషాదముతో నొకరి నొకరు చూచుకొనుచుందురు)

రాజు : పూజ్యురాలయిన యీ శకుంతల మిక్కిలి యస్వస్థయైనట్లున్నది.
ఇది ఆతపదోషమా? లేక, మదన దోషమా? నాకు రెండు విధ
ములుగను పొడగట్టుచున్నది. అయినను సందేహమేల,

6. చం. సనతటమందు శీరమును

సంశిధిలై క మృణాళ కంకణం

బును దెలుపున్ ప్రేయాంగమున

పూర్వరు జావిలమంచునై న నీ

తనువు మనోజ్ఞమయ్యె మఱి

తాపము తుల్యము గ్రీష్మకామవే

దనల నిదాఘమందిటుల

తన్ముల కందము చెందుచుండునే.

ప్రియంవద : (జనాంతికముగ) అనసూయా! ఆ రాజుర్ని చూచిన నాటినుండి
పర్యుత్సకయై యాపన్నురాలయివట్లున్నదీ శకుంతల. ఈమెకు
ఆతని నిమిత్తముగ నీ సంతాపము జవించియుండునా?

అనసూయ : సఖీ! నాకుఁగూడ నీయనుమానమే మనస్సులో గలుగుచున్నది. ఉండుము. ఆమెనేయిప్పుడడిగెదను.

ప్రియంవద : (ప్రకాశముగ) సఖీ! నిన్నొకటడిగెదము. నీ సంతాపము బలవత్తరముగ నున్నది.

శకుంతల : (పుష్పశయ్య నుండి పూర్వార్థమున లేచి) సఖీ! ఏమి చెప్పఁదలంచితివి?

అనసూయ : సఖీ! శకుంతలా! మనకీ మన్మథ వృత్తాంత మెట్టిదో తెలియదు. కాని, ఇతిహాసాది గ్రంథములందుఁగాముకులయవస్థయెట్లు వినఁబడెనో నీయందయ్యది కనఁబడుచున్నది. చెప్పుము. ఈ యాయాసము ఏ నిమిత్తమునఁగలిగినది? వికృతిని యుద్ధార్థము గుర్తింపక పరిహారమును ఆరంభింపరుగదా!

రాజు : నా యూహయే యనసూయకుఁగూడఁగలిగినది. నేనే యిట్లు హించుకొనలేదు.

శకుంతల , (తనలో) నా మనోరథము బలీయమైనది. తొందరపడి వీరికిఁగూడఁ జెప్పలేకుంటివి.

ప్రియంవద : సఖీ! అనసూయ చక్కగాఁ జెప్పినది. రోగమును ఏల యుపేక్షించెదవు? దినదినమునకు చాల కృశించుచుంటివి, ఒక్కలావణ్యమయమగు కాంతి మాత్రము నిన్ను విడువలేదు.

రాజు : ప్రియంవద యధార్థమునే పలికినది.

1. సీ. అతికృశగండమైయలరారు సతిమోము
వసివాడె మిగులనీవనిత నడుము,
వక్షము కారిన్య వర్జి తోరు కుచమ్ము
పాండుర వర్ణమ్ము పడఁతి తనువు,
అతి మాత్ర వినతమ్ము లంసమ్ములింతికి
మదన పరిక్లిష్ట మగువ యీమె,
శోచనీయయెయ్యు శోభిల్లె నీయమ
ప్రియదర్శనీయయై ప్రేమగదుర,

గీ. దశవిశోషణకారియౌ దక్షిణం పు
మారుతంబున సంస్పృష్ట మాత్రయైన
మాధవీలతచాడ్చున మగువయీమె
యుండెవిప్పుడు కన్నులపండువగుచు.

శకుంతల : (సిగ్గుతో) సఖీ! నేనింకెవ్వరికిఁజెప్పెదను: కాని మీకు శ్రమను
కలిగించుచుంటిని.

ఇరువురు : అందులకే యీ నిర్బంధము. స్నిగ్ధజనులందు విభక్తమయిన
దుఃఖము సహ్యావేదనమగునుగదా!

రాజు : బాలను దుల్యదుఃఖసుఖ

గీ. ఉ. బంధు జనంబుడుగంగఁజొచ్చెనీ
బేల మనోగతంబయిన
వేదనఁ దెల్పును దప్పకంత న
వీని లలితాంగి సూచె మర
లించి ముఖంబు సతృష్ణఁ బెక్కు సా
ర్థి లలనాలలామ యిపు
దేమనునో విన భీతి కలెడిన్.

శకుంతల : (సిగ్గుతో) సఖీ! ఏనాడు ఆ తపోవన సంరక్షియగు రాజర్షి
నా కంటఁబడెనో నాఁటినుండి యాతని యందభిలాషచే విట్లయితిని.

రాజు : (ఆనందముతో) వినఁదగిన దానిని వింటిని.

గీ. కం. మరుఁడయ్యెఁ దాపహేతువు
మరుఁడే తత్తాపశమ సమర్థుండయ్యెన్,
అరుదుగ గ్రీష్మాంతంబున
శరదావృత దినము జీవ సమితికిఁ బోలెన్.

శకుంతల : మీ కంగీకారమయినచో ఆ రాజర్షి నన్నమగ్రహించువట్లు గావిం
పుడు. లేనిచో నాకుఁ దిలోదకమును విడువఁడు.

రాజు : సంశయచ్చేది యీ వచనము.

ప్రియంవద : (జనాంతికముగ) అనసూయ : ఈమె దూరగత మన్మథ. మన మింక జాగుచేయుటతగదు. ఈమె యెవని, బ్రేమించెనో యాతఁడు పౌరవకుల లలామభూతుఁడు. ఈమె మనోరథము అభినంద నీయమే.

అనసూయ : (జనాంతికముగ) సఖీ : నీ వన్నట్లే (ప్రకాశముగా) (శకుంత లను జూచి) సఖీ : నీ సంకల్పము దె వవశమున అనురూప మైనదే. మహానది సాగరమును విడిచి మతీయొకచోటికి వచ్చేగోమ?

ప్రియంవద : పల్ల వితమైన మాధవీలతను పరిగ్రహించుటకు సహకారముదక్క అన్యమెట్లర్హమగును ?

రాజు : విశాఖలు శశాంకలేఖ ననువర్తించుటలో చిత్రమేమీన్నది ?

అనసూయ : విలంబము లేకుండ, రహస్యముగ, సఖీ మనోరథమును సాధిం చుటకు కుపాయమేమికలదు ?

ప్రియంవద : రహస్యముగ నాచరించుటకే యుపాయము నాలోచింపవలెను. వేగముగా చేయుట సుకరమే.

అనసూయ : అదెట్లు ?

ప్రియంవద : ఆ రాజర్షియు ఈమె యెడల బిడ్డానురాగుడై ఇన్నినాళ్ళును విద్ర లేక క్రుశించియే యున్నాడు.

రాజు : అవును - విజము - అట్లే అయితిని. ఏమన-

!0. చం. ఎడఁద జనించు తాపమున

నించుక యుష్ణములై భుజాగ్రమం

దిడుకనుకోన నుండి నిశి

నెంతయుఁగారిన యశ్రుబిందులన్

దడిసి వివర్ణ రత్నమయి

తాకక జ్యాకిణిలక్షణంబులన్

విడివడు చేతి కంకణము

వేమరు నెత్తుచునుంటి నెప్పుడున్.

ప్రియంవద : (ఆలోచించి) సఖీ! అతనికొక ప్రణయలేఖను వ్రాయుము. దానిని సుమనో గోపిత మొనరించి దేవతా ప్రసాదమవి చెప్పి యారాజునకందునట్లు పంపెదము.

అనసూయ : ఈ సుకుమార ప్రయోగము నా కిష్టపడినది. శకుంతల యేమ నునో !

శకుంతల : నేను మీమాటను దేనిని కాదంటిని?

ప్రియంవద : అయినచో ఉపన్యాస పూర్వకముగ అలితపదబంధమగు దానినాలో చింపుము.

శకుంతల : సఖీ ! ఆలోచించుచుంటిని, కాని, యాతఁడు తిరస్కరించునేమో యని హృదయము కంపించుచున్నది.

రాజు : (తనలో)

11. చం. ఎవఁడు తిరస్కరించునని

యింతకు భీతిని నందుచుంటివో

కువలయనేత్ర : వాఁడిచటఁ

గూరిమి సంగమ కాంక్షియై భవ

త్సవిధమునందునుండె సిరిఁ

దాల్చఁగఁగోరిన వచ్చు, మాను, నీ

భువి సిరియే తనంత నరుఁ

బొందఁగఁగోర వరింప కుండునే.

ప్రియంవద : ఓసి ! ఆత్మగుణావమానిని ! ఎవ్వడిప్పుడు శరీర సుఖ సందాత్రి యగు శారద చంద్రికను వస్త్రాంతమున నివార్తించును ?

శకుంతల : (నవ్వుచు) నియోగింపబడితివి.

(లేచి కూర్చొని ఆలోచించుచుండును)

రాజు : యుక్తమే. తెప్పవేయుటను మరచియే నేను నాశ్రమేయసిని ధూచుచుంటిని, ఏమిట.

12. గీ. మాటలను గూర్చుచున్నట్టి ముగువమోము
పూర్ణమై యూర్ధ్వగమితై క భూలతంబు
నగుచుఁ బులికితమౌతన యమలగండ
పాళి నెఱిగించు నాపయి వరలు ప్రేమ.

శకుంతల : సఖి : గీతిక నాలోచించితిని. లేఖన సాధనములు సమీపమున లేవే ?

ప్రియంవద : శుకోదర సుకుమారమైన యీ లేత తామరాకుపై నీ నఖాగ్రము లతో అక్షర విన్యాసము గావింపుము.

శకుంతల : (చెప్పినట్లు చేసి) సఖులారా : దీనిని వినుఁడు. సంగతార్థమగునో గాదో ?

సఖులు : సిద్ధముగా నుంటిమి.

శకుంతల : (చదువును)

13. గీ. తెలియకంటివి నీ మది తెల్లముగను
విన్నుఁ దలపోసి నిత్యము విన్ననై న
నాదు గాత్రము మదనుండు న క్తమహము
గాఢముగఁ ద వ్ర మొనరించుఁ గఠిన హృదయ :

రాజు : (వేగముగ వచ్చి)

14. కం. మదనుఁడు పీడించెను నిను
నదయతఁ దన్వంగి : నన్నహర్మివ మేర్చెన్
విధువి స్పీడించిన గతి
వధియించునె దినము కలువ వల్లినిఁ గడఁకన్

సఖులు : (చూచి - సంతోషముతో) అవిలంబితమగు మామనోరథమునకు స్వాగతము.

శకుంతల : (లేచుటకు యత్నించును)

రాజు : వలదు - శ్రమపడవలదు.

15. గీ. అంటుకొని పుష్పశయ్యపై నతిరయమున
వాడి వత్తులునౌ బిసభంగ సంగ
సురభిశంబులు గురుతాపభరములై న
గాత్రములు నీవియుపచార పాత్రములొకా.

అనసూయ : ఇచ్చట ఈ విశాలశిలాతలైక దేశమును మా ప్రేయవయస్కుఁ
డధిష్టించుగాక.

రాజు : (కూర్చుండును)

శకుంతల : (సిగ్గుతోనుండును)

ప్రియంవద : వయస్య : మీ యిరువురియనురాగము ప్రత్యక్షమేకదా! అయినను
మా సఖియందలి స్నేహము నన్ను మాట్లాడించుచున్నది.

రాజు : భద్రా! అది నిషేధింపరానిది. చెప్పఁదలంచిన దానిని చెప్పుకున్న
పశ్చాత్తాపము కలుగును.

ప్రియంవద : తన దేశమందున్న అపన్నజనుల యార్తిని నివారించుట రాజు
ధర్మము గదా !

రాజు : అవును, మాకంటెనితరులెవ్వరునుండరు.

ప్రియంవద : మా ప్రేయసఖి మిమ్మునుద్దేశించి ఆ భగవంతుఁడగు మన్మథునిచే
ఇట్టి యవస్థకుఁబాల్పడినది. తమరు అనుగ్రహించి ఆమె జీవిత
మును నిలుపవలెను.

రాజు : భద్రా! ఈ ప్రణయము సామాన్యమే. సర్వవిధముల వేనను
గ్రహింపఁబడితిని.

శకుంతల : (ప్రియంవదను జూచి) సఖీ! అంతఃపురకాంతా విరహ పర్యా
కుల చిత్తుఁడగు ఆతని ఏల నిర్బంధించెదవు?

రాజు : చిత్తమందున నివసించు చెలువ : నీవె

16. యన్యకాంతాపరాజ్ఞుభమైన నాదు

చిత్తమొండుగ భావింపఁజిత్తజాత

హతుఁడనయ్యును మరల నే హతుఁడనయితి.

అనసూయ : వయస్య : రాజులు బహువల్ల భులని ప్రతీతి. మా సఖి బంధు
జనశోచనీయ కానట్లు ప్రవర్తింపుము.

రాజు : భద్రా : పలుమాటలేల ?

17. గీ. బహు కళత్రములున్నను భార్య లిరువు
రొప్పుచుందురు నా కులముద్ధరింప
నబ్బి మేఖలయై యొప్పు నవని యొకతె.
యన్నులకు మిన్న యీ మీ వయస్య యొకతె.

సఖులు : మిక్కిలి సంతోషము.

ప్రియంవద : (దృష్టిని వేరుగా మరల్చి) అనసూయా : ఆ లేడిపిల్ల యిటువై పే
చూచుచు తన తల్లి కై యారాటపడుచున్నది. రమ్మ, దానిని తల్లి
కడకుఁ జేర్చెదము. (బయలుదేరుదురు)

శకుంతల : సఖి : అశరణనయితిని. మీలో నొకరుండుడు.

ఇరువురు : పృథివీ సంరక్షకుఁడగు పార్థివుఁడే నీకడ నున్నాడు గదా !
(పోవుదురు)

శకుంతల : ఆయ్యో : ఇరువురును వెళ్ళిరే !

రాజు : ఎందులకా తొందర ? నిన్నారాధించువాడు నీ సమీపమునే
యున్నాఁడు గదా !

18. ఉ. శీతల వాత పోతములు

చేరి శరీరము సేద దేర్చ నే
వీతున ? పద్మినీ దళపు
వీవనలన్ ప్రియమార నీకు వా
ర్జితములట్లు తామ్రమృదు
చారు పదంబుల నంక పీరియం
దో తనుగ్రాతి : చేర్చి సుఖ
మొప్పుఁగ సంవహనం బొనర్తునా ?

శకుంతల : మాననీయుల యడ అపరాధిని కాజాలను.

(రేచి ప్రయాణించును)

రాజు : సుందరి ! దివస మింకను ప్రశాంత తాపము కారేదు. నీ యవస్థ చూడ నిట్లున్నది.

19. ఆ. వె. విడిచి కుసుమశయ్య వీడి సరోరుహ

పత్రకల్పిత కుచప్రావరణము

నాతపమున నెట్టులడుగిడజాలుదు

పేశలాంగి! యీవుపీడితవయి.

(బలాత్కారముగ నామెను వారించును.)

శకుంతల : పౌరవ ! వినయమును విడవకుము. మన్మథ పరాధీనవయినను నేను అస్వతంత్రుగదా !

రాజు : ఓ పిరికిదానా ! గురుజనులవలన భయమందుచుంటివా? చాలును ! సకలధర్మమర్మజ్ఞుడగు ఆకులపతి దీనిని అధర్మముగ భావించెడు చూడుము.

20. కం. పరిణయమాడిరి పలువురు

ధరలో రాజర్షి సుతలు ధర్మంబునుచున్

విరివిగ గాంధర్వంబున

మురియుచుఁదత్పితలు వారి మోదము తెలుపన్.

శకుంతల : అర్యా ! నన్నిప్పుడు విడుపుము. మఱియొకసారి నాచెయిల నడిగెదను.

రాజు : అట్లే విడిచెదను.

శకుంతల : ఎప్పుడు ?

రాజు : అనుపహతకోమలంబై

21. కం. యనుప మనవకు సుమతుల్యమౌ నీయధరఁ
బును షట్పదవిధముననే
గొనిరసమునొదయను విడుతుఁగోమలిపిదపన్.

(అమె మోము నెత్తుటకు యత్నించును)

శకుంతల : (వారిండుచుండును) .

(నేపథ్యమున)

ఓ చక్రవాకాంగనా! నీ సహచరు నాహ్వానింపుము. రాత్రి వచ్చు
చున్నది.

శకుంతల : (విని - త్వరగా) పౌరవ : సందేహములేదు, నాయారోగ్యమును
తెలిసికొనుటకై ఆర్య గౌతమి స్వయముగా నితే వచ్చుచున్నది.
అలతావలయాచ్చాదితుఁడవై యుండుము.

రాజు : (అట్లే తన్నుఁగప్పకొనియుండును)
(ప్రాత్రహస్తయగు తాపసియు సఖులునువత్తురు)

సఖులు : ఇటు - ఇటు.

గౌతమి : (శకుంతలను సమీపించి) అమ్మా! నీ యవయవ సంతాపము
చల్లారినదా?

శకుంతల : కొంచమున్నది.

గౌతమి : ఈ మంత్రితదర్శోదకముతో నీ శరీరమందలి తాపఃకుంతయును
పోవును. (తలపై అజలమును చల్లి) అమ్మా! ఎండ తగ్గినది.
రమ్ము. పర్ణశాలకుఁ బోవుదము.

శకుంతల : (తనలో) హృదయమా! నామనోరథము సుఖముగ ఫలించు సమ
యమున పిరికిదానవై తివి. విడచిపోవునపుడు పశ్చాత్తాప పడు
చుంటివి. (రెండడుగులువేసి) (ప్రకాశముగా) అలతావలయమా!
సంతాపహరకమా! తిరిగి పరిభోగమునకా మంత్రింతును.

(అతి కష్టమున నందఱితోఁగలిసి యేగును)

రాజు : (మొదటి చోటును చేరి) (నిట్టూర్పు పుచ్చి) ఆహా! ప్రార్థించిన
కార్యములకు విఘ్నములు సంభవించనవి కదా! నేను -

22. గీ. అధరమును మాటికంగుళులంటఁ గప్పి
పలికి వలదని వైక్లబ్యలలిత ముగను
అంస సన్న్యస్తమై యొప్పు నతివమోము
నెట్టులో యెత్తితిని ముద్దు నెఱుఁగనైతి.

ఎక్కడికిప్పుడేగఁగలను. ఇక్కడే ప్రియా పరిభుక్తముక్తమైన యీ లతా
మండపమునే క్షణకాలముండెదను.

23. సీ. లోలాక్షిగాత్ర విలలితమై శిలపై న
ప్రయ్యలై పడు పుష్ప శయ్య యిదియ,
నఖ సహాయంబున నశినీ దళంబుపై
లిఖితమై క్లాంతమౌ లేఖ యిదియ,
అమలాంగి హస్తంబునంది యుండఁగలేక
భ్రష్టంబునౌ బిసాభరణమిదియ,
అతివ పయోధరక్షతినంది శీరమై
పడియున్న పద్మినీ పత్ర మిదియ.

గీ. అనుచు నంతటఁజూపులనునుచుకొనుచు
శూన్యమయును వేతసమాన్య గృహము
వీడి యేగుట కిప్పుడు వింత మనసు
నొప్పుకున్నది యొప్పుల కుప్పఁదలఁచి.

(నేపథ్యమున)

24. శా॥ అరంభించిన యంతనే సవన కా
ర్యంబు న్దినాంతంబు నం
దారక్ష స్సముదాయ భీకర శరీ
రానాతపా కారముల్,
స్వార జ్వాలమయాగ్ని వేదికలపై
భాగంబులన్ ప్రవేలి సం
చారంబుల్ పొనరించెఁ బెక్కు గతులన్
సంధ్యాభరాగచ్ఛవిన్.

రాజు : (విని) ఇదిగో వచ్చుచున్నాను. (వెడలును)

చతుర్థాంకము

విష్కంభము

(పువ్వులను గోయుచు నిర్వురు సఖులు వత్తురు)

అనసూయ : సఖి ! ప్రియంవదా ! గాంధర్వ విధిచేఁ బరిణీతయై శకుంతల యనురూపుఁడగు పతిని బడసినందులకు మనస్సెంతయో తృప్తిగా నున్నది. కాని ఇదిమాత్రము కొంత విచార హేతువగుచున్నది.

ప్రియంవద : ఏమది ?

అనసూయ : యజ్ఞము పరిసమాప్తము కాగానే ఋషులచే విడువఁబడిన యారాజర్షి తన నగరమునకేగి యంతఃపురమును జేరి యిచ్చటి వృత్తాంతమును స్మరించుచున్నాఁడా ? లేదా ? అని.

ప్రియంవద : నమ్మకముతో నుండుము. అట్టి ప్రకృతి గుణవిరోధిని కాఁజాలదు. తాత కాశ్యపుఁడీ వృత్తాంతమును విని యేమి చేయునో ? తెలియ కున్నది.

అనసూయ : నా యాలోచనానుసారము ఇది ఆతనికి సమ్మతమే యగును.

ప్రియంవద : ఎట్లు ?

అనసూయ : గుణవంతుఁడగు వరునకుఁ గన్యక నీయవలెనని తాత కాశ్యపుని ముఖ్యసంకల్పము దానిని దైవమే నెరవేర్చినది. తాత కాశ్యపుడు ఆయాసపడకుండ కృతార్థుడైనట్లే.

ప్రియంవద : (పూలసజ్జను జూడ్చి) పూజకు వలయునన్ని పూలను గోసితని.

అనసూయ : శకుంతల సౌభాగ్యదేవతమగూడ పూజింపవలెనుగదా

ప్రియంవద : అవును. (అట్లే పూలను గోయుచుందురు)

(నేపథ్యమున)

ఓయీ - నేను

ఓయీ - నేను

ఓయీ - నేను

అనసూయ : (విని) అతిథుల మాటలవలె నున్నవే ,

ప్రియంవద : శకుంతల పర్ణశాలకడ నున్నదికదా !

అనసూయ : ఉన్నది. హృదయమున మాత్ర మచ్చటలేదు.

ప్రియంవద : అవును. చాలు నీ పువ్వులు. పదము

(ఇరువురును బయలుదేరుదురు)

(నేపథ్యమున)

ఆఁ అతిథిపరిభావినీ !

1. ఉ. ఎవ్వనిఁ జిత్తమందిడి త
 దేకమనస్కత నింతకాల మే
 నవ్వడి చేసి యిటు పలు
 సారులు పిల్వఁ దపోధనున్ ననున
 గ్రొవ్వి తిరస్కరించితివా
 కోమలి ! విస్మరియించువాఁడు ని
 న్నెవ్విధి బోధచేసినఁబు
 రేరితమున్ మతిహీను చాడ్చునన్.

అనసూయ : అయ్యో ! అయ్యో ! అదే జరిగినది. పూజార్హుఁడైన యే
 యతిధిని శకుంతల యవమానించినది. (మరలఁజూచి) మఱి
 యెవ్వరినికాదు. ఆతఁడు సురభికోపియగు దుర్వాసోమహర్షి.
 అట్లు శపించి అతి తీవ్రవేగమునఁ బాటిపోవుచున్నాఁడు. అగ్ని
 దక్కకాల్చునది. మఱియొకచేదియుండును. పౌమ్మ. పాదము
 లపై బడి నమస్కరించి వానిని మరలొరపుము. ఈ లోపల నేను
 అర్హ్యమును గ్రహించి వత్తును.

ప్రియంవద : అట్లే— (వెడలును)

అనసూయ (తొట్టుపాటునఁబడి) అయ్యో ! తొందరలో కాలు జారుటచే
 నా చేతినుండి పూలసజ్జ పడిపోయినదే ? (పూలనెత్తును)

ప్రియంవద : (వచ్చి) సఖి ! ఆతఁడు వ్రస్వభావుఁడు. ఎవ్వరి ప్రార్థనను
 వినును ? కొంచెము మాత్రము కవికరించినాఁడు.

అనసూయ : ఇదియును ఆతనిపట్ల అధికమయినదే. చెప్పుము చెప్పుము.

ప్రియంవద : ఎంత భరిమాలినను తిరిగివచ్చుటకాతఁడు ఇష్టపడకున్న నేను ఇట్లు మనవిచేసితిని.

అనసూయ : ఏమవి ?

ప్రియంవద : భగవానుడా : ముందున్న యామె భక్తిని గుర్తించి, తమ ప్రభావము నే మాత్రము నెఱుంగని మీ కుమారి చేసిన యీ యొక్క యపరాధమును క్షమింపుఁడు. అని.

అనసూయ : తరువాత. తరువాత

ప్రియంవద : అప్పుడాతఁడుఁ నామాట తిరుగరానిది. అయినను అభిజ్ఞాన దర్శనానంతరమున కాపము అంతమగును" అని పలుకుచు నంతర్హితుఁడయ్యెను.

అనసూయ : ఊరడిల్లుటకు కొంత అవకాశము కలిగినది. ఆ రాజరి తన గృహమున కేగుచు స్వనామాంకితమగు అంగుళీయకమును స్వయముగ శకుంతల కిచ్చెను. తన్ములమున శకుంతల యాతని స్వాధీనుని గావించుకొనును.

ప్రియంవద : రమ్మ - ఆమె దేవకార్యముల నాచరింతము. (పోవుదురు)

ప్రియంవద : (చూచి) అనసూయా : ఆమెను చూడుము, వామహస్తో పహిత వదనారవిందయై ఎలా శిలా ప్రతిమవలె నెట్లున్నదో? భర్త గత చింతచేఁదన్నుఁ దానే మరచియున్నది. అగంతకుని మాట యెక్కడిది ?

అనసూయ : ప్రియంవదా : ఈ విషయము మన యిరువురి కడనే యుండవలెను. మన సఖి పేశల స్వభావ కదా !

ప్రియంవద : ఇప్పుడు వేడినీటిచే నవమాలికను ఎవ్వఁడు తడుపును ?

(వెడలుదురు)

విష్కంభము

(నిద్రనుండి లేచి శిష్యుడు ప్రవేశించును)

శిష్యుడు : ప్రవాసమునుండి మరలి వచ్చిన పూజ్య కాశ్యపులు నన్ను వేళ నెఱింగి రమ్మని పంపినారు. బయటికేగి యెంతరాత్రి మిగిలి

యున్నదో చూచెదను. (వెడలి-చూచి) అయ్యో ! తెల్ల వారినదే !
ఏమన -

2. మ. ఒక వై ప స్త మహీధ్ర మంటఁజనె న
యుద్వీకుఁడర్కుండు వే
రొక వంకన్ జనియించుచుండె నరుణుం
డుండంగ మున్ముందుగా
నొకమారీ దృశ దివ్యతేజముల కిం
దొప్పారె నాశోదయా
త్మక చిహ్నంబులు లోకమిట్టి దశలన్
దాల్చున్ సుడి యన్నటుల్.

మఱియు,

3. చం. కలువలతోడ కన్నడక
గాసినంతనఁ గల్వతీగ తా
వెలుగుచునున్న ముందువలె
విందొనరింపదు కంటికెంతయున్
గలుగును దుఃఖమెంతయిన
కాంతులు దవ్వగ నేగినంతనే
లలనల కీజగంబున దు
రంతము దుర్భరమౌచు నెప్పుడున్.

అనసూయ : (తెరను తొలగించి - ప్రవేశించి)
ఎంతటి విషయ పరాజ్ఞుఁడైనా వానికై నను ఈమాత్రము తెలి
యకపోదు. అంతటిరాజు శకుంతలయెడ అన్యాయమాచరించెను.

శిష్యుడు : హోమవేళ సమీపించుచున్నదని గురువులకు నివేదించెదను.
(పోవును)

అనసూయ : తెలిసియున్నను ఏమి చేయఁగలను. ఉచితములగు కార్యములను
ఆచరించుటకుఁ గూడ నాకు కాళ్ళు చేతులు కదులుటలేదు. కాముఁ
డిప్పుడు సకాముఁడగుగాక : అమాయకురాలగు శకుంతల అసత్య

నందుని నమ్ముకొనినది. లేదా దుర్వాసుని శాప మిట్లు చేయించి
యుండునా ? కానిచో అట్టి రాజర్షి అటువంటి మాటలను పలికిన
వాడు ఇంతకాలమునకుఁ గూడ ఒక్క లేఖనయినను పంపలేదే?
ఇచ్చటినుండి యీ యుంగరము నాతనికి పంపుదునా ? దుఃఖితు
లగు తపస్విజనుల మాట నెవరు విందురు ? ఈ దోషమంతయు
శకుంతలదనియు తెలిసియు, ప్రవాస ప్రతినివృత్తుడైన కాశ్యపు
నకు ఈ శకుంతల దుష్కృంత పరిణీతయనియు, ఆపన్నసత్వ
యనియు, నివేదించుటకు శక్తి చాలకున్నది. ఇట్టిపరిస్థితిలో మాకు
రక్షకుడెవ్వరు ?

ప్రియంవద : (ప్రవేశించి-సంతోషముతో) అనసూయా ! శకుంతల ప్రయాణో
త్సవము నాచరించుటకు త్వరపడుము - త్వరపడుము.

అనసూయ : ఎట్లు?

ప్రియంవద : వినుము. ఇప్పుడే సుఖశయన పృచ్ఛికనయి శకుంతల కడకేగితిని.

అనసూయ : తరువాత - తరువాత-

ప్రియంవద : అప్పుడు లజ్జావనతవదనయగు శకుంతలను దగ్గరకు తీసికొని
తాతకాశ్యపుడు ఆమెను ఇట్లు కొనియాడుచుండెను. వత్సా! ధూమా
కులిత దృష్టి యయును యజమానుని ఆహూతి దైవవశమున
పావకుని యందే పడినది. సుశిష్య పరిదత్తయగు విద్యవలె
నీవు నాకు విచారింపరాని దానవైతివి. ఇప్పుడే రాజర్షి పరిగృ
హీతవగు నిన్ను నీ పతిసకాశమునకుఁబెదను. ఆని,

అనసూయ : ఈ విషయమును తాతకాశ్యపునకు ఎవ్వరు సూచించిరి?

ప్రియంవద : అగ్నిహోత్రశాలకు ఆతఁడెగుచుండ ఆకాశవాక్యే సూచించినది.

అనసూయ : చెప్పుము - చెప్పుము

ప్రియంవద : (సంస్కృతమున)

4 కం॥ మహిపతి దుష్కృతునిచే
నిహితంబగు తేజమీమె నెమ్మి ధరించెన్
మహితల సమ్మద్దికొఱకై
యహిమకరసమాన ! జమ్మియగ్నినోలెన్.

అనసూయ : (ప్రియంవద నాళ్లే పిించి) చాలా సంతోషము. కాని, యిప్పుడే శకుంతల వెడలునని విసగానే నాకు ఉత్కంఠా సాధారణమగు సంతోషము కలుగుచున్నది,

ప్రియంవద : సఖీ ! మనము ఆవిరహా వినోద దుఃఖమును అనుభవించము. అదీనురాలు సుఖపడనీ.

అనసూయ : అట్లయిన ఈ మామిడి కొమ్మకు వ్రేలగట్టిన కొబ్బరి చిప్పలో ఎంతకాలమయినను వాడనట్టి పగడ పూదంతును ఆమె కొఱకే దాచియుంచితిని. నీవు దానిని తీసికొనిరమ్ము. నేను ఆమె నిమిత్తమయి గోరోచన, తీర్థమృత్తిక, దూర్వాంకురములు, మంగళాలంకరణములను గైకొని వత్తును.

ప్రియంవద : అట్లే చేయుము.

అనసూయ : (వెళ్ళును.)

ప్రియంవద (నారికేళసముదగ్గరము నందుకొనును) (నేపథ్యమున)
గౌతమి ! శకుంతలను తోడ్చుకొని వెళ్ళుటకు శార్దూలవాదులతో చెప్పము.

ప్రియంవద : (విని) అనసూయా ! త్వరపడు త్వరపడు హస్తినాపురగాములను మునులను అప్పుడే ఆహ్వానించుచున్నారు. (అలంకారములను చేత తరించి యనసూయ వచ్చును.)

అనసూయ : సఖి ! రమ్ము రమ్ము వెళ్ళుదము. (వెళ్ళుదురు)

ప్రియంవద : (చూచి) ఈమెయే శకుంతల. ఉదయముననే స్నాతయై పిద్దముగ నున్నది. నీవా రాక్షతపాత్ర హస్తాలయి స్వస్తివాచనికొని యాప సకాంతలు ఈమె నప్పుడే యభినందించుచున్నారు.

(సమీపింతురు) (పిమ్మట ఆసనో పవిష్టయై శకుంతల పూర్వోక్తవిధమున నుండును.)

మునికాంతలలో : (శకుంతల నుద్దేశించి) కుమారి ! పత్యను రాగసూచకమగు నొకతె మహాదేవి శబ్దము నందుము.

మఱియొకతె : వత్సా ! వీరమాతవు కమ్ము.

ఇంకొకతె : భర్తకు బహుమత వగుము.

(అశిషములనిడి గౌతమిదక్క నందఱు వెళ్ళుదురు.)

సఖులు : (సమీపించి) సఖి ! నుఖముగా స్నానమాడితివా !

శకుంతల : నా ప్రేయసఖులకు స్వాగతము, ఇటఁగూర్చుండుఁడు

ఇరువురు : (మంగళపాత్రములతో సమీపించి) సఖి ! శకుంతలా ! సిద్ధముగా నుండుము. మేము ఇప్పుడు ఈ మంగళ ద్రవ్యములతో నిన్ను అలంకరింతుము.

శకుంతల : ఇది చాలా గౌరవింపఁదగినది. ఇటుపై నిట్టిది నాకు దుర్లభము గదా ! (దుఖించును)

సఖులు : సఖి ! మంగళ సమయమున దుఃఖించుట యనుచితము.
(కన్నీరు తుడిచి యలంకరింతురు)

ప్రేయంవద : ఆభరణార్హమగు నీరూపము ఆశ్రమ సులభములైన అలంకారములచే మారిపోయినది.

(కానుకలను గ్రహించి యిరువురు మునిబాలికులు వత్తురు.)

మునిబాలికులు : ఇవియే ఆభరణములు. పూజ్యురాలిని అలంకరింపుఁడు.

(అందరును చూచి ఆశ్చర్యపడుదురు)

గౌతమి : వత్స ! నారద ! ఇవి యెట్లు వచ్చినవి ?

ప్రథముఁడు : తాత కాశ్యపుని ప్రభావము వలన.

గౌతమి : మానసిక సిద్ధియా ?

ద్వితీయుఁడు : కాదు. వినుము, శకుంతల నిమిత్తమై పూవులను గోయుడఁని మాతో పూజ్యులైన కాశ్యపులు చెప్పిరి. తరువాత - ఇప్పుడు -

౧. ఉ. ఇచ్చెను బాదపం బొకటి

యిందునిఁబిగు క్షౌమరాజ మొం

డిచ్చెను బాదలేపమున

కింపగు లత్తుక నన్య వృక్షముల్
మెచ్చగ నిచ్చె భూషలన

మేయములన్ వనదేవతాశియం

దిచ్చుచు నుండఁ బర్వముల్

కించుక కన్నడు పాణి పంక్తులన్.

ప్రియంవద : (శకుంతలను జూచి) సఖి : ఈ యనుగ్రహముచే నీ పతి గృహ
మున నీవనుభవించు రాజ్యలక్ష్మి వైభవము చూచింపఁబడినది.

శకుంతల : (సిగ్గుపడును)

ప్రథముఁడు : గౌతమ : రమ్మ రమ్మ, స్నానమున కేగిన కాశ్యపులకు ఈ
వనస్పతి సేవ నెఱింగింతము.

ద్వితీయుఁడు : అట్లే - (వెడలుదురు)

అనసూయ : సఖి : మే మా భరణములను దరించినవారలఘ్నము. అయినను
చిత్రకర్మ పరిచయమునుబట్టి యీ యాభరణములను నీ శరీర
మందుంచెదము,

శకుంతల : మీ నేర్పును నే నెఱుంగుదును లెండు.

(ఇరువురును అలంకరింతురు)

(స్నానమునుండి ఘరలి కాశ్యపుడు వచ్చును)

కాశ్యపుఁడు :

6. చం. ఎడఁద సముత్కమయ్యె విపు

దేగు శకుంతల యంచుఁ గంతమున్

బడనెను విస్వరత్న మతి

బాష్పతఁ జూపులు చింతచేత పం

జడములు స్నేహమాత్ర తన

చారికి నా కిటులయ్యె దుఃఖ మీ
పుడమి గృహస్థు లెట్లు తమ
పుత్రిని గ్రోతగ నంపి యేడ్తురో

(నడచుచుండును)

సఖులు : సఖి ! శకుంతలా ! అలంకార క్రియ పూరియైనది. ఇప్పుడా
ధవళ కౌశేయమును ధరింపుము. (శకుంతల లేచి ధరించును)

గౌతమి : వత్సా ! ఆనంద పరిపూర్ణమగు చూడ్కులతో ఆలీంగనముఁ
గావించుటకా యనునట్లు నీ తండ్రి నిన్ను సమీపించుచున్నాఁడు.
ఆచారమును నిర్వర్తింపుము.

శకుంతల : తండ్రి ! నమస్కారము.

కాశ్యపుఁడు : వత్సా !

7. గీ. పతికిఁ గడునిష్ఠ కాంతవై పరగుమయ్య
యాతి నృపునకు శర్మిష్ఠ నాతివోలెఁ
బడయు మాతృజు సామ్రాజ్య భారవహుని
నామె పూరువుఁ గవినట్లు భామ ! నీవు

గౌతమి : భగవానుఁడా ! ఈ రెండును వరములే. ఇవి యాశీర్వాదములు
కావు.

కాశ్యపుఁడు : వత్సా ! రమ్ము. ఇప్పుడే హోమము గావింపఁబడిన యీ యగ్ను
లకుఁ బ్రదక్షిణము గావింపుము. (అందఱును నడచెదరు)

కాశ్యపుడు : (ఋక్చందస్సుతో నాశీర్వదించును)

మత్త : అనుచున్నరి పూర్ణమౌనటు లగ్ని వేదికనంతటన్
బూని దర్శల నాలు దిక్కులఁబూర్ణమై సమిదాళిచే
మానితంబగు హవ్యగంధము మాన్పఁబాపములెల్ల వై
తాన వహ్నాలు మిమ్ముఁజేయుత తత్క్షణమ్ము పవిత్రులన్
బయలుదేరుము. (మఱియొక ప్రక్కకుచూచి)

ఏరీ శార్దూరవాదులు ?

(ప్రవేశించి)

శిష్యులు : భగవంతుడా : సిద్ధముగానున్నారము

కాశ్యపుడు : మీ భగినికి మార్గముజూపుడు (శకుంతల నడచును.)

కాశ్యపుడు : దేవతావాసములగు ఓ తపోవనతరువులార :

9. ఉ॥ ఎవ్వతె మీకు నీరిడక

యేరసము న్మును గ్రోలకుండునో

యెవ్వతె మీపయిన్దమిన

భీష్టముఁ బల్ల వమున్గ్రహింపదో

యెవ్వతె కుత్సవంబు జని

యించు భవత్ప్రథమ ప్రసూతియం

దవ్వనితాలలామ పతి

యండకునేగు ననుజ్ఞ సేయుఁడీ :

(కోకిల ధ్వనిని సూచించి)

10. గీ॥ కాననా వాసమున బంధుగణములై న

తరువులనుమతినిడె నీమె తరలిపోవఁ

బలుకుచుండెను బరభృతకలరుతంబు

లనెడు ప్రతివచనములనహయటంచు.

(అకాశమున)

11. చం॥ హరిత సరోజినీ దళము

లంతటఁగప్పు సరోవరంబులం

తరమున నొప్ప, రమ్యముగఁ

దన్పుచునీడల నాతపోష్మమం

తరితముఁజేయ వృక్షములు

తమ్మిరజంబున మెత్తనొచునీ

వరుగు పథమ్ము శాంతసుభ

గానిలమై శివమై యెసంగుతన్.

(అందఱు నాశ్చర్యముగ వినుచుందురు)

గౌతమి : వత్సా ! బంధుజనాభిమానమున వనదేవతలుకూడ నీ వ్రయాణమున కనుమతి నొసంగిరి. ఆ దేవతలకు నమస్కరింపుము.

శకుంతల : (నమస్కరించి - నడచి - రహస్యముగ) సఖి ! ప్రియంవదా ! ఆర్య పుత్రుల దర్శనమును అభిలషించుచున్నను. ఆశ్రమమును విడిచి యేగుచుంటినను విచారమున నా పాదము లతికష్టముపై ముందునకు పడుచున్నవి.

ప్రియంవద : సఖి ! తపోవన వియోగముచే నీ పేకావు, నీ వియోగముచే దపో వనముకూడ నెట్టిదశలోనున్నదో చూడుము.

12. గీ॥ హరిణములు దర్భకబళాల నవనిఁ జొరె
సృత్యముల వీడి నిలుచుండె నెమకులన్ని
రాల్చుచుండెను బాండు పత్రముల లతలు
దుఃఖమున నశ్రుబిందులఁ దొరఁగునటుల

శకుంతల : (స్మరించి) తండ్రి ! నా భగినయగు వనజ్యోత్స్నను అడిగి వత్తును :

కాశ్యపుడు : ఆమెయందు నీ కాసోదర్య ప్నేహమున్నదని నాకుఁ దెలియును.

శకుంతల : (లతను పట్టుకొని) వనజ్యోత్స్నా ! చూత వృక్షముతోఁగలిసి యున్నను, ఇతోగతములైన కాళా భుజములతో నన్నొక్కసారి యాలింగనము గావింపుము, నేటినుండి నేను నీకు మిక్కిలి దూర మగుచుంటిని.

కాశ్యపుడు : తలఁచితి మున్నో నిన్నునొక

13. చం॥ ధన్యున కీయఁగ నెమ్మనమ్మునన్
వలచితివీవ నీకుఁదగు

వానిని భర్తను బుణ్యనంపదన్

మలఁగె రసాల కాళి నవ

మాలికయున్ ముదమార నిప్పుడే

తలఁగెను నాకు నీపయిని

ధాని పులుపల చింతయంతయున్,

ఇచ్చటినుండి త్రోవకడ కేగుము

శకుంతల : సఖులారా ! దీనిని మీ చేతుల యందుంచుచున్నాను.

సఖులు : మమ్ముల నిప్పుడెవ్వరి చేతుల యందుంచెదవు ?
(కన్నీరు కార్చుదురు)

కాశ్యపుడు : అనసూయా ! ఏల యేడ్చెదవు ? మీరే యీమెను ఓదార్చవలెను
గదా ! (అందఱును వెళ్ళుదురు)

శకుంతల : తండ్రి ! పూర్ణ గర్భిణీయగు నా హరిజాంగన యుటజప్రాంతము
ననే తిరుగుచు నుండిపోయినది. అది సుఖముగ ప్రసవింపఁగనే
నాకు ఆ ప్రయవార్తను దెలుపుటకు ఎవ్వరినయినను బంపుము.

కాశ్యపుడు : అట్లే చేయుదును. దానిని మరువను

శకుంతల : (నడకకుంటువడి) ఎవరు ? నా వస్త్రాంచలమును మాటి మాటికిఁ
బట్టి లాగుచున్నారు ? (తిరుగును)

కాశ్యపుడు : వత్సా !

14. ఉ॥ పెంచితి దేవి దోసికుల

వేయుచుఁ జామల నెల్ల వేళ, నీ
పుంచితి వింగుదీ ఫల స
ముత్తిత తైలము దేని మోముపైఁ
బెంచిన ప్రేమ దర్శములు
పెట్టిన పుండును మాన్ప, దేని భా
వించితి పుత్తుగ, మృగము
వీడదు విన్నది చూడు మిచ్చటన్.

శకుంతల : వత్స ! సహవాసమును విడిచిపోవు నన్ను ఏల యనుషడింతువు ?
పుట్టఁగానే తల్లి చే విడువఁబడిన నిన్ను నేను బెంచితిని. నాచేఁ
గూడ విడువఁబడిన నిన్ను ఇంక తండ్రియే పెంచును. ఇప్పుడు
మరలిపోమ్మా. (వీడ్చుచు వడచును)

కాశ్యపుడు : కన్ను తెప్పలఁ గప్పుచుఁ గారుచున్న
15. గీ. బాష్పమును వీడి చూడుము పథము నిపుడు
తడఁబడుచుఁ బాదముల్పుడు ధరణీయందు
నెత్తుపల్లంబుల స్తోవ యెఱుకపడమి.

శార్దూలుడు : భగవానుఁడా ! ఉదకపర్యంతమే స్నిగ్ధజనము అనుసరింపఁదగిన
దని వినఁబడుచున్నది. ఇదియే సరస్వీరము. మా కాదేశము
నొసంగి తమరిచ్చటనుండి మరలుట మంచిది.

కాశ్యపుడు : అట్లయినచో నీ పాలచెట్టుకడ నాగుదము.
(అందఱు నచ్చటి కేగుదురు)

కాశ్యపుడు : (తనలో) పూజ్యుఁడగు దుష్కంతునకు మనము ఎట్టిసందేశమును
బింపిన యుక్తముగ నుండునో ? (అలోచించుచుండును)

శకుంతల : (జనాంతికముగ) సఖీ ! చూడుము. ఆ దక్షిణపు దిక్కున తామ
రాకులలోఁ గప్పఁబడియున్న తన సహచరుని గాంచలేక యాచక్ర
వాకాంగన దుఃఖించుచు నెట్లరచుచున్నచో ! నేను మిక్కిలి
దుష్కరము నాచరించితిగదా !

అనసూయ : అట్లాలోచించుకొనకుము.

16 గీ॥ సహచరుఁడు దూరమైన నీ చక్రవాకి
గడపె నెట్టులొ దుఃఖ దీర్ఘతర రాత్రి
నాశయుండిన బంధమైయదియ యొర్పు
నురుతరంబగు నా ర్తి వియోగమందు

కాశ్యపుడు : శార్దూలు ! శకుంతలనుగూర్చి యా రాజుతో నామాటగ నిట్లు
చెప్పుము.

శార్దూలుడు : పూజ్యులదేశింతు రుగాక

కాశ్యపుడు :

17 చం॥ తలఁచి తపోధనంబుగల

ధార్మికులంచెద లెస్సమమ్మునా
కులము మహత్త్వమునైనెనిలసి,
కోరక బంధులఁగూర్చి నీమెప్పె

గలవలపెంచి, యీమెఁగను

కొంతలయంద సమానవృత్తివై

గలుఁగును భాగ్యమెట్లొయటు

గర్వముగోరుట బంధుజాతికిన్.

శారరవుఁడు : సందేమును గ్రహించితిమి.

కాశ్యపుఁడు : వత్సా ! నీ కిప్పుడు కొంత చెప్పవలసియున్నది. చూడుము.
మేము వనోకసులమయ్యును లోకజ్ఞులమే సుమా !

శారరవుఁడు : ధీమంతుల కందని విషయము లేమియుండును ?

కాశ్యపుఁడు : నీ విచ్చటినుండి పతి గృహంబున కేగి -

18. చం. గురువులఁ గొల్వ మెల్లప్పుడు

కూరిమిఁజూపు సపత్నులందునే

దురుసుతనంబుఁ జూపకుము

దుండగుఁడై పతి నిందపేసినన్

పరిజనులందు దక్షిణపు

భాగ్యము లందవలేపహీననై

పరగుము చేరుఁగాంతయిటు

భర్తను, వామకులాధియౌ సుమా !

గౌతమి యేమనునో ?

గౌతమి : వధూజనమునకు ఈయఁదగిన యుపదేశమింతియే. వత్సా ! దాని
సంతను గుర్తుంచుకొనుము.

కాశ్యపుఁడు : వత్సా ! నన్నును సఖులను ఆలింగనము గావించుకొనుము.

శకుంతల : తండ్రీ ! ప్రియంవదాది సఖు లిచ్చటినుండియే మరలెదరా ?

కాశ్యపుఁడు : వత్సా ! వారుకూడ నెవ్వరికైన నీయదగినవారేకదా ! వీరచ్చటకు
వచ్చుట తగదు. గౌతమి నీతో వచ్చును.

శకుంతల : (తండ్రిని కౌగలించుకొని) మలయ తటమును విడిచిన చందన
లతవలె మీ సమీపమును వీడి మఱియొక దేశమున ఎట్లు జీవిత
మును ధరింపగలను తండ్రీ !

కాశ్యపుడు : వత్సా ! ఏల యట్లు భయపడెదవు ?

19. చం. కులమునఁ బేరుగన్న పతి

కూరిమి నుత్తమ కాంతవై సతి

కులమున, నిత్యమాపతికిఁ

గూర్చఁగ నిష్టములై న భోగముల్

కలవర మందుచున్, సుతుని,

గాంచి పవిత్రునిఁ బ్రాచి యర్కునిన్

జలె నచిరంబు, మద్విరహ

భాధ నొకింత గణింప వమ్మరో !

(శకుంతల తండ్రిపాదములపై బడును)

కాశ్యపుడు : నీవు తలంచినదంతయు నెరవేరుగాక.

శకుంతల : (సఖులనుజేరి) సఖులారా ! మీరిరువును వన్ను ఒకేసారి యాలింగనము గావింపుడు

ఉభయులు : (అట్లుచేసి) ఒకవేళ ఆ రాజర్షి నిన్నుగుర్తింపలేనిచో అప్పుడు వానికి స్వనామధేయాంకితమగు నీ యుగళరమును జూపుము.

శకుంతల : సఖులారా ! మీ యనుమానమువలన నాకు భయముకలుగుచున్నది

సఖులు : భయపడకుము అతిస్నేహము పాపమును శంకించును

కార్దరపుడు : జాముప్రొద్దెకినది. అమ్మా ! త్వరపడుము

శకుంతల : (ఆశ్రమమునకు అభిముఖముగ తిరిగి) తండ్రి ! మరల ఎప్పుడీ తపోవనమును జూతునో ?

కాశ్యపుడు : వినుము.

20. కా॥ పారావార చతుష్టయావృత మహీ

భామా సపత్నిత్వ మీ

పారన్దాల్చి సుహృత్తు నప్రతిరథున్

భవ్యాత్ము పే పొంది యా

భారంబంతయు వానికిచ్చి పతి సం

భావ్యాత్మవై భర్తతో

నీ రమ్యాశ్రభామమిఁ జేరెదవు పు

త్త్రీ : సుప్రసన్నాత్మవై.

గౌతమి : అమ్మా ! ప్రయాణ సమయ మతిక్రమించుచున్నది తండ్రిని బంపించుము. కాదు, ఈమె యిట్లే మాటీమాటీకిని ఏదో యడుగుచునే యుండును. నీవే వెడలుము.

కాశ్యపుడు : వత్సా ! నా తపోకనుష్ఠానము ఆగిపోవుచున్నది.

శకుంతల : (మరల తండ్రిని కట్టి కౌగలించుకొని) అసలే తపశ్చర్యచేఁ గృశించిన తండ్రి శరీరము నా వియోగదుఃఖమున మరల మిక్కిలి యుత్కంఠిత మగునేమో ?

కాశ్యపుడు : (నిట్టూర్చి)

21. కం. ఉటజద్వారంబున నొ

క్కట మును నీవిడిన బలినిఁ గాంచుచు మదిలో

నెటు లూరడిల్లి యుండుదు

కుటీలాలక : చెపుమ ? శాంతిఁగొన నెట్లొనో ?

(శకుంతలయు అనుయాయులును వెళ్లుదురు)

సఖులు : (శకుంతలను జూచుచు) అయ్యో ! అయ్యో ! మా ప్రేయసఖి శకుంతల యడవిలో నంతర్హితమయినదే !

కాశ్యపుడు : (నిట్టూర్చి) అనసూయా ! వెళ్ళిపోయినది మీ సహచారిణి శోకమును ఆపుకొని నా వెనువెంట రండు.

ఇరువురు : తండ్రి ! శకుంతల లేకుండుటచే తపోవనమంతయు శూన్యమయినట్లు గోచరించుచున్నది. దానిని ఎట్లు ప్రవేశింపఁగలము ?

కాశ్యపుడు : స్నేహధర్మ మట్లనిపించును. (అలోచించుకొనుచు నడచి)
అమృత్యా. శకుంతలను పతి కప్పగించిన నాకు ఇప్పటికి
స్వస్థత లభించినది.

22. చం. అరయగఁ గన్యయన్తన మ
దన్యులదే మఱి దాని నిప్పుదే
మరక పరిగ్రహీత కిద
మన్మతి విర్మలమై ప్రశాంతమై
కరము తలిరెచ్చి న్యాసమును
గాచుచు నింట యథాతథంబునా
పరధనమున్ గ్రహీతకు న
పారముదంబున నిచ్చు చాడ్చునన్.
(అందఱును బోవుదురు)

వంచమాంకము

(అసనమందుండి రాజును విదూషకుఁడును ప్రవేశింతురు)

విదూషకుడు : (వినుట నభినయించి) ఓయీ ! మిత్రమా ! సంగీతశాలాభ్యంతరమువైపు సావధానుఁడవై దృష్టినుంచుము. అవ్యక్తమధురముగ శుద్ధగీతిలో స్వరయోగము వినఁబడుచున్నది. పూజ్యురాలయిన హంసపదిక వర్ణపరిచయముఁ గావించుచున్నదని యనుకొందును

రాజు : నీవు ఊరకుండుము. నేను వివియెదను.

(అకాశమున గానము చేయఁబడును.)

1. కంః అతినవమధులొలుపుడవు
మితిమీరఁగఁ గ్రోలి చూత మృదు మంజరి ని
ర్వృతినిఁ గనికమల వసతిన్
మతి నేమిరియుంటి వెటుల మధుపా ! దానిన్.

రాజు : ఆహా ! గీతి రాగముచే నుప్పొంగియున్నది.

విదూషకుఁడు : ఆ గీతిక యందున్న యర్థము అవగతమయినదా !

రాజు : (నవ్వి) ఆమెతో నేను ఒక్కమారు పరిచయము చేసితిని. అందుచే ఆమె వసుమతిదేవిని నిమిత్తముగ చేసికొని నన్నాక్షేపించుచున్నది. మిత్రమా ! మాధవ్య ! చక్కగా నిందించితివని నా మాటగా హంసపదికతో చెప్పుము.

విదూషకుఁడు : అట్లేచేయుదును (లేచి) ఓ మిత్రుడా ! అప్పరోగృహీతుఁడైన సన్యాసికివలె, ఆమెచే పరకీయహస్తముల గృహీతకేశ పాశుఁడనగు నాకు మోక్షము మఱి యుండదు.

రాజు : నాగరికవృత్తితోఁ దెల్పుము - వెళ్ళుము.

విదూషకుఁడు : ఏమి దారి ? (వెడలును)

రాజు : (తనలో) ఇట్టి యర్థముగల గీతమును వినుటతోడనే యిష్టజన వియోగము లేకున్నను బలాత్కారముగ ఉత్కంఠితుఁడనగు చుంటి నేల ? లేదా,

2. చం॥ సుమధుర శబ్దముల్విన
 సుందరవస్తు ఛయంబుఁ జూచినన్
 విమల సుఖంబు లన్గొనిన
 విజ్ఞులు గూడ సముత్సుకాత్మలై
 యమరుదు రేలయన్న హృద
 యాంతరమందున సుస్థిరంబులౌ
 తమ తమ పూర్వజన్మ కృత
 ధర్మములన్ స్మరియింత్ర బుద్ధులై.

(విచారముతో నుండును)

(కంచుకి ప్రవేశించి)

కంచుకి : (నిట్టూర్పు పుచ్చి) ఆహా ! ఎట్టి యవస్థకు లోనైతిని ?

3. మ. ఇది యాచారమటంచు రాజగృహమం
 దే పేత్ర దండంబు నా
 పద లేకున్న ధరించియుంటి సత మి
 భృంగిన్ వదా నంబుతో
 నది యిన్నాళ్ళకుఁ దొట్రటిలంజనెడు నా
 హస్తాగ్ర మందుండి యీ
 ముదివేళన్ గతియయ్యె నాకహహ ! న
 మ్మోదాత్మ కాధారమై.

అయ్యో ! ప్రభువులకు ధర్మకార్యములు అనుల్లంఘ నీయ
 ములు గదా ! అయినను, ఇప్పుడే ధర్మాసనమును విడిచి లేచిన
 ప్రభువునకుఁ గణ్యాశిష్యాగమనమును దెలిపి మరల ఆసనముపై
 నుండునట్లు ఎట్లుచేయగలను ? నేనేమి చేయదును, లోకతంత్రాధి
 కారము విశ్రాంతి విహీనమైనది గదా ! పీమన -

4. గీ. రథమునకుఁ బూన్చు నొకమారె రవియు హరుల
 రేలువవ లొక్కరీతిగ గాలివీచు

తలను ధరియించు శేషుడు ధరణి సతము
షష్ఠ భాగంబుఁ గొనురాజు చరిత మిట్లె.

నా నియోగమును నే నాచరింతును. (వెడలి-చూచి)
వీరే ప్రభువులు.

5. గీ॥ మనిచి జనులను బిడ్డల మనుచురీతి
విజనమున శాంతుడై యుండె విభుడు యూధ
ములను ద్రిప్పుచు మధ్యాహ్నమున గజేంద్రుఁ
డడవిలో శీతలస్థాన మందునట్లు

(సమీపించి) ప్రభువులకు జయముగలుగుగాక : హిమవత్పర్వత
ప్రాంత నివాసులయిన తాపసులు కౌశ్యపముని సందేశమును
గైకొని స్త్రీలను దోచుకొని వచ్చియున్నవారు. తరువాత తమ
చిత్తము.

రాజు : (అదరముతో) కౌశ్యప సందేశమునుగొని వచ్చినారా :

కంచుకి : చిత్తము.

రాజు : నేను జెప్పినని ఉపాధ్యాయ సోమరాతునితోఁ జెప్పుము. ఈ
యాశ్రమవాసులను యధావిధి అర్పించి స్వయముగా తోడ్చుకొని
రమ్మని నేను గూడ మునులను దర్శించుటకు అనువగు చోట
నుండి వారిని నిరీక్షించుచుందును.

కంచుకి : అట్లే చేయుదును. (వెడలును)

రాజు : (లేచి) ఓయీ : ఎవరక్కడ ?

ప్రతీహరి : (ప్రవేశించి) ప్రభువులాజ్ఞాపింతురుగాక

రాజు : వేత్రవతి : అగ్నిహోత్రకాలకు మార్గమును చూపుము.

ప్రతీహరి : ఇటు దయచేయుడు. (వెళ్ళును)

రాజు : (అధికారమునందలి దుఃఖము నూహించుకొని) సర్వులును
స్వప్రార్థితములగు అర్థములను పొంది సుఖముగా నుందురు. కాని
రాజులు మాత్రము చరితార్థులయ్యును దుఃఖితులే కదా :

6. చం॥ సుమహితుఁ డీతఁడే ప్రభువు
 సుమ్మను మాటకుఁగల్గు సంతసం
 బమరిన రాజ్యపాలన ప్ర
 యాసముఁగూర్చు మనఃప్రవృత్తికిన్
 డమకరమందు ఛత్రమును
 దాల్చినవారికిఁబోలె రాజ్య మీ
 శ్రమ మధికంబుగా నుడుపఁ
 జాలదు నీదు శ్రమంబుఁ బెద్దగా.
 (నేపథ్యమున)

వైతాళికులు : ప్రభువులు వర్ణిల్లుదురుగాక.

ప్రథముఁడు :

7. చం. స్వసుఖములందుఁగోరికలఁ
 జాలత్యజించి పరార్థ మీవు మా
 నసమున భేదమందితి వ
 నారత మిట్టిద నీదు వృత్తియీ
 వసుధ మహీరుహంబు నొక
 వంక శిరంబునఁదీవ్రతాపమున్
 బసచెడఁదాల్చి నీడలను
 బాపదె తాపము నాశ్రితాళికిన్.

ద్వితీయుఁడు :

8 ఉ॥ దండవిధాన పద్ధతిని
 దాల్చి విరుద్ధముగాఁజరించు పా
 షండుల శిక్షసేయుదువు
 సంశయనంబొనరింతు వైర మీ
 వండగ నుందు రక్షణ క
 నల్పముగా సిరియున్న బంధువుల్
 మెండుగ నుందు రీవె నిజ
 మిత్రుఁడవౌదువు వారికెప్పుడున్

రాజు : పరిక్లిష్ట మానసులమగు మేము శోకోన్ముక్తుల మైతిమి.
(నడచును)

ప్రతిహరి : ఇదియే యగ్నిశాలాశిందము. అభినవసమ్మార్జనమున శోభాయ
మానమై సన్నిహితహోమ ధేనువై యలరారుచున్నది.

రాజు : (అధిష్టించి) (పరిజనుని భుజమునానుకొని నిలిచి) వేత్రవతి,
భగవానుడగు ఆకాశ్యపుడు నాకడకు మునులను ఎందులకు
పంపియుండెనో?

9 చం తపమున కంతరాయములు

తాపసవర్ముల కేడ కలెనో?

చపలత నాశ్రమస్థ మృగ

జాతికి నెవ్వరు కీడొనర్చిరో !

యపగతమయ్యెనో ప్రసవ

మాశ్రమ వృక్షములందుఁ గూడ నా

యపచరితంబునన్ మన మ

దయ్యెను విహ్వల మప్రతర్క్యమై

ప్రతిహరి : మీ సుచరితమున కాసందించి మిమ్ములను అభినందించుటకే
మునులు వచ్చియుందురని నేను ఊహించుచున్నాను.

(గౌతమీ శకుంతల లను ముందుగా నుంచుకొని తాపసులు వత్తురు
వారికంటె ముందుగనే పురోహిత కంచకులుకూడ నుందురు.)

కంచుకి : పూజ్యులు ఇటువైపు దయచేయుఁడు.

శార్దూలపుడు : శారద్వత !

10. ఉ॥ ఈతఁడు ధర్మమార్గముల

నేమరఁడు, తమభాగ్యశాలి, యీ

భూతలనాధు పాలనను

పోవఁడు నీచుఁడుగూడ దుష్టమా

రీతిని నాల్గువర్ణముల,

తేమిసతంబిట నాకు సంగ మేఁ
జూతు జనాభిపూర్ణమగు
చోటనలావృతమందిరంబునాన్.

శారద్యతుఁడు : తగియేయున్నది. పురములోఁబ్రవేశించి సంతమాత్రమున నీవిట్ల
యితివి , నేను గూడ.

11. గీ॥ స్నాతుఁడ భృక్తు, బద్ధుని స్వైరగతియు,
నకుచి నాకుచి, నిద్రితు నా ప్రబుద్ధుఁ,
డెట్లు గనుచుందు రీభువి నేవగించి,
విషయసక్తులఁ గనుచుంటి వీరి నట్ల

శకుంతల : (దుర్నిమిత్తమును గాంచి) అమ్మో ! నా కుడికన్నెందులకో
యదురుచున్నది,

గౌతమి : అమంగళము ప్రతిహతమగుగాక. నీ భర్తృకులదేవతలు నీకు
శుభముల నొసంగుదురుగాక. (నడచును)

పురోహితుఁడు : (రాజునుచూపి) ఓ తాపసులారా ! వర్ణాశ్రమ సంరక్షకుఁడగు
పూజ్య దుష్యంతుఁడు మున్ముందే ఆసనమును విడిచి మీ రాకకు
ఎదురుచూచు చున్నాఁడు. వానిని చూడుఁడు.

శార్దూపి : ఓయీ ! మహాబ్రాహ్మణ ! ఇది మిక్కిలి యభినందింపఁదగినదే.
కాని, యింతకు మేము ఇట్టి విషయమున మధ్యస్థులము సుమా!

12. గీ పండ్ల కలిమిని వృక్షముల్ వంగుచుండు
నీరునిండఁగ మబ్బులు నేల కొరుగు
సజ్జనులు వినతులుగారె సంపదబ్బి
పరహితముఁగోరువారి స్వభావ మిద్ది.

ప్రతిహరీ : ప్రభూ ! మునులు ప్రసన్నముఖురాగులై పొడఁగట్టుచున్నారు.
కావున వారు విస్రద్ధి కార్యులై యుందురని యనుకొందును.

రాజు : (శకుంతలను జూచి) ఎవరీ పూజ్యురాలు?

12. గీ. పండ్ల కలిమిని, వృక్షముల్ వంగుచుండు
నీరు నిండఁగ మబ్బులు నేలకొరుగు
సజ్జనులు వినతులుగారె సంపదబ్బి
పరహితముఁ గోరువారి స్వభావ మిద్ది.

ప్రతీహరి : ప్రభూ : మునులు ప్రసన్నముఖురగులై పొడఁగట్టుచున్నారు.
కావున వారు విస్రద్ధుకారులై యుందురని యనుకొందును.

రాజు : (శకుంతలచు జూచి) ఎవరీ పూజ్యురాలు ?

13. గీ. కప్పి యవకుంతనమ్మునఁ గాయమంతఁ
బరగ నాతి విస్పష్ట లావణ్య గరిమఁ
దాపసుల మధ్యనున్నదీ తన్ని యెవరు ?
జీర్ణ పత్రాంతరంబునఁ జివురువోలె.

ప్రతీహరి : ప్రభూ : నా యాలోచన ఆశ్చర్య పరిపూర్ణమగుచున్నది. ఈమె
యాకృతి యెంత దర్శనీయ మగుచున్నదోకదా !

రాజు : కావచ్చు, కాని. పరకళత్రము వర్ణింపరానిది. సుమా !

శకుంతల : (గుండెలపై చేయివైచుకొని) హృదయమా ! ఏల యట్లు వణ
కెదవు ? ఆర్యపుత్రుని యభిప్రాయము నెఱుంగక, దైర్యముతో
నుండుము.

పురోహితుడు : (ముందుగా వెళ్ళి) దేవ ! ఈ మునులనుఁ యథార్థ ముగఁ బూజిం
చితిని. వీరి యుపాధ్యాయుల సందేశమొకటి యున్నదట ! దానిని
తమరు వినవలసి యున్నది.

రాజు : సిద్ధముగా నున్నాఁడను.

ఋషులు : (చేతులనెత్తి) రాజా ! విజయవంతుఁడవగుము.

రాజు : అందఱికిని నా నమస్కారము.

ఋషులు : నీకు మంగళములు గలుగుగాక. ఇష్టార్థసిద్ధియగుగాక.

రాజు : మీ తపస్సులు నిర్విఘ్నముగ నెరవేరుచున్నవా ?

ఋషులు : కలుగునా విష్ణుమిల ధర్మకార్యములకు

14. గీ॥ నీవు సజ్జనులన్ ధరత్రోవు చుండ
అంధతమ సమ్ము నిలుచునే యర్కుఁడుదయ
మంది ఘర్మాంశువులఁ గాంతిఁ జిందుచుండ.

రాజు : నేటికి నా రాజ శబ్ద మన్వర్తమైనది. లోకానుగ్రహము కాఁకు
పూజ్యులగు ఆ కాశ్యపులు కుశలముతో నున్నారా ?

శార్వరవుఁడు : సిద్ధిమంతులకుఁ గుశలము స్వాధీనమేగదా ! అతఁడ నామయ
ప్రశ్న పూర్వకముగ నిట్లు చెప్పుమనెను.

రాజు : వారు ఏమని యాజ్ఞాపించినారో ?

శార్వరవుఁడు : పరస్పరము సంకేతమును నిర్ణయించుకొని నీవు నాకూతుని వినా
హమాడితివి. నేను దానిని ఆనందముగ సంగీకరించితిని. ఏమన

15. గీ॥ పూజ్యులందునఁ బూజ్యతముండవీవు
రూపుఁ గైకొన్న సత్కిరీయ యీ పడంతి
తుల్యగుణులగు మిము దంపతులనుజేసి
పాపికొనె నిందనెటులొ ప్రజాపతియును.

కావున, ఆపన్న సత్యయగు నీమెను నీ సహధర్మాచరణమునకు
అనుగ్రహింపుము అని.

గౌతమి : ఆర్య : నేనొక్క మాటఁజెప్పఁదలంచితిని, నేను చెప్పనవసరము
లేదు. ఏమనిన —

16. గీ॥ గురువుల యపేక్షయి సుమంత గౌనవునీవు
బంధుజనముల నడుగదు ఫడతి యీమె
యెవ్వరికి వారలొక్కరై యివ్విధమునఁ
జేయుపనిలోన నెవరికిఁ జెప్పుదాన.

శకుంతల : (తనలో) ఆర్యపుత్రుఁడేమనునో ?

రాజు : ఏమి యీ యుపన్యాసము ?

కారరవుడు : ఏమిటి ? ఏమి యీ యుపన్యాస మనియా ? మీరేకదా నిత్యము
లోకతంత్రమున నిష్టాతులు.

17. చం. పితృగృహమందె నిత్యమును

శ్రీతి వసించిన కాంతఁగాంచి యా
నతి పతి యుక్తయయ్య నతి

సాధ్వియునై న జనుల్ తలంతు వే
ర్వితమునఁగాన నాప్రమద

ప్రేయసియైనను గాకపోయినన్
బతి గృహమందు నుండుటనె

బంధులు గోరుదురెల్ల వేళలన్.

రాజు : ఈ పూజ్యురాలిని నేనింతకుఁ బూర్వము వివాహ మాడితిని.

శకుంతల : (దుఃఖముతో - తనలో) హృదయమా ! నీ కంప మిప్పుడు తగి
యున్నది.

కారరవుడు : కల్గెనా ద్వేష మీ కృత కార్యమందు ?

18. గీ. దర్శమందున విముఖతా ? తపసులంద

వజ్జయా ? - - -

రాజు : ఏమి యీ యసత్కల్పనా ప్రశ్నము ?

కారరవుడు : యిట్టి వికృతులై శ్వర్య మత్తులందుఁ దఱచుగఁ
జనియించునవని నిజము.

రాజు : ఎక్కువగ నధిక్షేపింపఁబడితిని.

గౌతమి : వత్సా ! శకుంతలా ! ఒక్క క్షణము సిగ్గుపడకుము. నీ యవ
కుంతనమును దొలగించెదను. అప్పుడు పతి విన్ను గుర్తించును,
(అట్లు చేయును)

రాజు : (శకుంతలను జూచి తనలో)

19. చం. కడు మడురంబు, సన్నిధిని

గన్నడుచున్నదనూన కాంతి, నీ
పడుచి,టువంటి రూపమున,
భార్యయొ కాదో యెటుంగవేమి నీ
పడఁతి గ్రహింపఁజాల, మఱి
షాయఁగనోపను, మంచు బిందువే
ర్పడఁగని లోనఁగుండముఁ బ్ర
భాతమునన్ భ్రమరంబు చాడ్చునన్.

(ఆలోచించుచుండును.)

పరిజనము : (రహస్యముగ) ఆహా ! మనప్రభువు ధర్మాపేక్ష యెంతగొప్పది ?
ఇట్టిసుఖోపన తమగు రూపమునుజూచి యెవ్వఁ డాలోచించును ?

శార్దూప : ఏమి ? మౌనమును వహించితివి ?

రాజు : ఓయీ ! తపోధన ! ఎంత యాలోచించినను ఈమెను పరిగ్రహిం
చినట్లు కావరాదు. గర్భిణీయగు నీమెను నా భార్యయని యెట్లు
పరిగ్రహింతును.

శకుంతల : (దుఃఖముతో - తనలో) వివాహమే సంకల్పయాస్పదమైనా ఇంక
మిగిలిన ఆశ యెక్కడిది ?

శార్దూప : వలదు.

20. ఉ. విష్ణువనేరి : కన్యకము

నెమ్మి గ్రహించి పరిత్యజించు నిన్
మన్నన జేయునట్టి మువి
మాన్యునిఁ గణ్వుని యడఁ గావలెన్
పన్నగ నిల్లు సొచ్చి తన
సంపద దోచినవానిఁ గాంచి తా
మిన్నక పాత్రుఁడంచు నెరి
మిన్నన మిచ్చిన యట్లు చేయుటన్

శారద్యఃతుడు : శారరవా : నీవాగు మిప్పుడు. శకుంతలా : మేము చెప్పవలసినది చెప్పితిమి. ఆ పూజ్యుడిట్లను చున్నాడు. నమ్మదగిన సమాధానమాతనికిమ్ము.

శకుంతల : (తనలో) అంతటి యనురాగమంతయు నీ తీరుగా మూర్ఛిన ఇంక విజ్ఞాపన చేయుట యెందులకు ? ఇప్పుడు నాగురించి నేను దుఃఖింపవలసినదే. (ప్రకాశముగ) ఆర్యపుత్ర ! (సగములో నాపి) పెండ్లియే యనుమానగ్రస్తమై యుండ నిట్టి యాచార మనర్హము. పౌరవ : ఫీకిది తగదు. ఆశ్రమములో నొకప్పుడు నీ మాటను నమ్మి మనసిచ్చిన నన్ను వంచించి, యిప్పుడిట్టి మాటలతో తిరస్కరించుట భావ్యముగాదు.

రాజు : (చెవులు మూసుకొని) పాపము శమించుగాక, పాపము శమించుగాక.

21. గీ॥ కులము నూహింతె నీవు నావిలముఁజేయఁ,
బలితుఁ గావంతె నన్ను నీ పలుకుతోడఁ,
బుణ్యజలమును దత్తటి భూరుహమును
జెఱచు కూలంకషంబగు సింధువువలె.

శకుంతల : పోనిమ్ము. నిజముగఁ బరకాంతా పరిగ్రహణ తీరువపై యిట్లు పలికి యుందువు. అభిజ్ఞానము నొసంగి నీ సందియము నివారించును.

రాజు : మిక్కిలి చక్కనిదా పద్ధతి.

శకుంతల : (వేలునుచూచుకొని) అయ్యో ! అయ్యో ! నా ప్రేలికుంగరము లేదే ? (విచారముతో గౌతమి వైపుచూచుచుండును)

గౌతమి : శక్రకావతారాంతరమున శచీ తీర్థమును సమస్కరించు సమయమున నీ ప్రేలినుండి యా యుంగరము తప్పక జారియుండును.

రాజు : (నవ్వుచు) ప్రీతంబు మప్పటికప్పుడేదో యొకటి కల్పించు ననుటకు నిదర్శన మిదియే.

శకుంతల : ఈ విషయమున దైవము తన ప్రభుత్వమును జూపినది. మఱి యొక యభిజ్ఞానము నొసంగెదను.

రాజు : వినెదము.

శకుంతల : ఒక దినమున నీవు నవమాలికా మంటపమందు తామరాకు దొప్పలో నీరు పట్టుకొనియుంటివి.

రాజు : వినుచున్నారము.

శకుంతల : అచ్చటికి వెంటనే నా పెంపుడుకొడుకు దీర్ఘాపాంగమను లేడిపిల్ల రాగా కనికరముతో నీవు దానికి ముందుగా నీరిడితివి. నీ పరిచయము దానికి లేకుండుటంజేసి యది నీ కడకు రాలేదు. పిమ్మట నే నా పాత్రను అందుకొనగానే యది త్రాగనారంభించెను. అప్పుడు నీవు నవ్వుచు నీ విధముగ హాస్యమాడితివి. “ప్రతివాఁడును తనవారినే నమ్మును. మీరిరువురును ఆటవికులేకదా” అని.

రాజు : ఆత్మకార్యసాధికలగు కాంతలు, ఇట్టి వాఙ్మాధుర్యముచే విషయా సక్తులను ఆకర్షించుచుందురు, గదా !

గౌతమి : మహాభాగ ! అట్లాలోచింపకుము, తపోవనమునఁ బెరిగినవారు ఇట్టి మోసముల నెరుంగరు.

రాజు : ఓసి ! వృద్ధతాపసి !

22. చం॥ కనఁబడు చాల నేర్పుభగ

కాంతలకున్ తగు శిక్షలేక పో

యినను, మనుష్యజాతి గుటి

యించి వచింపఁగనేల, గుట్టుగాఁ

దనఁదగు నందమున్గొని, ని

దానముగా నిడి కాకిగూటిలోఁ

బెనుచుట లేదె, కోయిల, య

పేక్షను రెక్కలు వచ్చునంతకున్

శకుంతల : (కోపముతో) నిన్ననుకొనినట్లే యందరి ననుకొనుచుంటివి. నీవు ధర్మకంచుక ప్రచ్చన్నుఁడవు, తృణచ్చన్నకూపమవు. నిన్నే జనుఁడనుసరించును ?

రాజు : (తనలో) నాకు సందేహమును గల్గించుచు ఈమె కోపము నిజమైనదివలె కన్పడుచున్నదే ! ఏమన - ఈమెచే,

23. చం॥ మరపున దారుణంబయిన

మానసముంగొని, తద్రహస్యమౌ

చరితము నిచ్చగింపక వి

చారము నొందిన సన్నుఁజూచి, యీ

గఱిత కషాయితాక్షియయి

కాముని చాపము రెండు ముక్కలై

విరిచిసయట్లు కోపమునఁ

బెట్టెను వంకరగా బొమల్వడిన్.

(పకాశముగ) భద్రా ! దుష్యంతుని చరిత్రము సర్వలోకప్రసిద్ధము. ఇట్టి దెచ్చటను గానరాదు.

శకుంతల : ఇప్పుడు నేను పూర్తిగ స్వేచ్ఛాసంచారిణిగా గావింపఁబడితిని. హృదయమున విషము, ముఖమున తేనెయుఁగల యీతనిని నమ్మి పీని చేతిలోఁబడితిని.

(వస్త్రాంచలముతో ముఖమును కప్పుకొని యేడ్చుచుండును)

శార్దూల : తాను గావించుకొనిన చాపలమే యద్ధులేక తన్నుఁగాల్చి వేయఁచుండును.

24 గీ. ఆచరింపగవలయు రహస్యకృత్య
మన్నిభంగుల నిర్ణయమరసి యెప్పుడు,
మనసు తెలియని మనజుల మదిని నమ్మి
చేయు సౌహృద మీరీతి చెడును తుదకు.

రాజు : మీ కాంతయందలి నమ్మికచే మమ్మిట్లు కఠినముగ నాక్షేపించుట మీకుఁదగదు.

శార్దూల : (అనసూయతో) పూజ్యులగు మీరలు ఈ నీచుని సమాధానమును విందురా?

25. ఉ॥ పుట్టినదాది మోసముల

పోకడెఱుంగనియట్టి వారల
న్నట్టి పదంబులన్ని యిపు
డయ్యెను నీకుఁబ్రమాణహీనముల్,
గుట్టుగ వంచనన్ బరుల
కొంపలు కూల్చుటె విద్యయంచుఁజూ
పట్టెడు వారి పల్కులు నృ
పా : హితముల్ ప్రియముల్ యధార్థముల్.

రాజు : ఓయీ! సత్యవాది! మీ మాటనే యంగీకరింతము. ఈమెను
మోసగించిన మాకేమి లభించునో యాలోచింపుఁడు.

శార్దూల : వినిపాతము.

రాజు : పౌరవులు వినిపాతమును గోరరు. అట్టిమాట నమ్మరానిది.

శార్దూల : ఓరాజా! మాటపె మాటయేల? మాగురువుల ఆజ్ఞను నెరవేర్చి
తిమి. మేమిక నేగెదము.

26 గీ॥ ఈమె నీకాంత నీ కప్పగించి యుంటి.
మిప్పడ విడిచెదవో లేక యేలుకొనెదొ,
చోరలందునఁ బతి కధికార బలము
సర్వతో ముఖమయి యిల సాగునుగద.

గౌతమీ : ముందు నడువుము. (బయలుదేరును)

శకుంతల : ఈకితవునిచే నేనిట్లు వంచింపఁబడితిని. మీరుకూడ దుఃఖించు
చున్న నన్ను విడిచి చనియెదరా? (వారిననుసరించును)

గౌతమి : (నిలఁబడి) వత్సా! శార్దూలవా : మిక్కిలి దీనముగ నేడ్చుచు
శకుంతల మన వెంటనే వచ్చుచున్నది. పతి తిరస్కరించిన
నా కూతురేమి చేయఁగలదు.

శార్దూల : (కోపముతోమరలి) ఓ పురోభాగిని! ఎందుకట్లు స్వాతంత్ర్యము
నవలంబించుచుంటివి? (శకుంతల భయముతో వణకును)

శార్దూపాద్య : శకుంతలా !

22. చం॥ క్షితిపతి యెట్లువల్కెనది
చెల్లును, నీ వటువంటి దానవో
పతిత !, పథంబుఁ దప్పించను
పాతకితోఁ బితకేమిలాభమీ,
వతికుచి వృత్తివై న యెడ
నాగుము, రాకుము, నిల్వమిచ్చటన్,
పతి గృహమందె దాసివయి
పాల్పడు, మన్నిటికది యుక్తమౌ

రాజు : ఓయీ ! తాపస ! ఆ పూజ్యురాలిని ఏల నిందించెదవు ?

23. కం॥ విరియించును కలువలెనే
సిరితోడ, రుక్మండునాకుశే శయములనే,
ధర విజితేంద్రియు లందఱు
పరకాంతశ్లేష విముఖ భావులుగారే.

శార్దూపాద్య : అన్యసంగమున పూర్వవృత్తమును విస్మరించిన పూజ్యుడవు.
నీవు అధర్మభీరుడవు ఎట్లగుదువు?

రాజు : ఈ కార్యమున విన్నేగురులామవముల నడిగెదమ.

24. గీ. ఏను మూఢుడనో, లేక, యీమె మిథ్య
నాడు చున్నదో, యను సందియమునందు,
దార సంత్యాగి నగుదు, లేక, పరాంగ
నా సమాగమ పాంసులుండను నగుదునో.

పురోహితుడు : (అలోచించి) అట్లయినచో విట్లు చేయుడు.

రాజు : మీరు మాకుపదేశించి శాసింపుడు.

పురోహితుడు . ఈ పూజ్యురాలు ప్రసవించువఱకు నా యింటికడనుండును. ఎందుకనఁగా, నీకు ప్రథమ పుత్రుడు చక్రవర్తి జనించునని సాధు పుంగవు లాదేశించిరి. అమునిదొహితుడు ఆ చక్రవర్తి లక్షణములతో నున్నయెడల గౌరవించి యీమె నంతఃపురమున నుంచుకొనుము. కానిచో నామెను పితృగృహమువ కంపుట యెట్లును సిద్ధమే కదా !

రాజు : తమకుఁ దోచినట్లాచరింపుడు.

పురోహితుడు : అమ్మా ! నా వెంట రమ్ము.

శకుంతల : భగవతి ! వసుంధరా ! నాకొక వివరమును ప్రసాదింపుము (పురోహితునితోఁ జూనులతోఁగూడి యేడ్చుచు పోవును. రాజు శాపముచే విస్మృత వృత్తాంతుడై యా శకుంతలను గూర్చియే యాలోచించుచుండును. (నేపథ్యమున)

అశ్చర్యము - అశ్చర్యము.

రాజు : (విని) ఏమయి యుండును ?

పురోహితుడు : (వచ్చి - అశ్చర్యముతో) దేవ ! అద్భుతము జరిగినది.

రాజు : ఏమిటది ?

పురోహితుడు : రాజా ! కణ్వ శిష్యులు వెడలఁగనే -

25. మ. తన భాగ్యంబుల నింద చేయుచును నా

తన్వంగి తానేడ్చుచున్,

తన చేతుల్పయికెత్తి దుర్భర దురం

తంబైన దుఃఖంబునన్

జనుచున్నన్గని, లేజమొందు యువతి

స్థానంబు నయ్యప్పరో

జనతీర్థంబున జేర్చె దూరముగా నా

సాధ్వివ్ జనుల్పూడఁగన్.

రాజు : ఆ వస్తువును ఇంతకుముందే విడిచితిమి. లేనిచోని యూహించులకు ? మీరుపోయి విశమింపుడు.

పురోహితుడు : (మాచి) విజయమునందుము. (పోవును)

రాజు : వేత్రవతి : ఈ సన్నివేశముచే బిర్యాకులచిత్తుడనై తిని. శయన
గృహ మార్గమును జూపుము.

వేత్రవతి : ఇటు దయచేయుము. (రాజు నడచుచుండును.)

రాజు : (తనలో)

26. ఉ॥ పొమ్మని వంపినట్టి మువి

పుత్రిఁ గళత్రముగా గ్రహించిన

జ్ఞామ్మాయి చూచినన్ స్మరణ

యించుకరాదు, మనంబు మాత్రమా

కొమ్మను బొమ్మనంటినని

గ్రుంగుచు, గాంతను బెండ్లి యాడినే

నమ్మిక చూపి యుంటినని

నమ్ముచు నున్న దదేమి చిత్రమో ? (వెడలును)

షష్ఠాంకము

(నాగరిక శ్యాలకుడును, పెడచేతులతో బంధింపబడియున్న పురుషునితో నిద్రలు రక్షకభటులును ప్రవేశింతురు)

రక్షకభటుడు : ఓరీ కుంభీలకా ! మణిబంధనోత్కిర్ణ రాజనామధేయమగు ఈ యంగుళీయకము నీకు ఎట్లు లభించెనో? చెప్పుము. చెప్పుము.

పురుషుడు : (భయపడుచు) పెద్దలు తమింపుడు. నేనిట్టి పనిని చేయువాడను గాను.

ప్రథమ రక్షకభటుడు : శ్రోత్రియ బ్రాహ్మణుడవని ప్రభువులు నీకు దాన మిచ్చిరా ?

పురుషుడు : అయ్యా ! వినుడిప్పుడు. నేను శక్రావతార తీర్థమున నివసించు జారిని.

ద్వితీయరక్షకభటుడు : దొంగకానా ! నీ జాతినడిగితిమా?

స్యాలకుడు : సూచకా ! క్రమముగా వానిని అంతయును చెప్పనిండు. మధ్య మధ్య వాని నడ్డుపెట్టకుడు.

ఉభయులు : తమరు నెరివిచ్చినట్లే చేయుదుము.

స్యాలకుడు : చెప్పుము - చెప్పుము.

పురుషుడు : నేను, వల - చిక్కము - మున్నగు మత్స్యబంధన సాధనము లతో కుటుంబమును పోషించుకొనుచున్నవాడను.

స్యాలకుడు : (నవ్వి) చాలపరిశుద్ధమైనది నీ వృత్తి.

పురుషుడు : ప్రభువులు వినుడు.

1. గీ. నిజకురోచితకర్మంబు నింద్యమైన
విడువజనదను శాస్త్రంబు వినుటలేద !
జన్నమందువలె బతువులఁజంపు కఠిన
హృదయుడయ్యునుగాడె శ్రోత్రియుండు మృదువు.

స్వామికుడు : తరువాత - తరువాత

పురుషుడు : నేనొకనాడు రోహితమత్స్యమును ముక్కముక్కలుగ ఖండించుచుండ దానికడుపులో ఈ రత్నభాసురమైన యంగుళీయకము కంటబడినది. దాని నమ్మటకు నేప్రయత్నించుచుండ తమరు నన్ను బంధించితిరి. చంపదలచినచంపుడు. విడువదలంచిన విడుపుడు. ఇదియే ఈ యంగుళీయాగమన మార్గము.

స్వామికుడు : జానుక : వీడు పచ్చివాసన వేయుచు ఘోరాకృతితో నున్నవాడు. జాలరి యగుటలో సందియములేదు. ఉంగరము దొరికిన పద్ధతిని గూర్చి కొంత ఆలోచింపవలసియున్నది. కావున రాజగృహము నకే పోవుదము.

ఉభయులు : అట్లే చేయుదము. దొంగకానా : నడువుము. (అందఱు వెళ్లుదురు)

స్వామికుడు : సూచక : గోపుర ద్వారముకడ వీనిని జాగ్రత్తతో కనిపెట్టుకొని యుండుడు. ఈ యంగుళీయాగమన పద్ధతిని ప్రభువులకు నివేదించి వారి యజ్ఞను గ్రహించి వచ్చెదను.

ఉభయులు : ప్రభువుల యనుగ్రహమునకై తమరు వెళ్ళుడు.

(స్వామికుడు వెళ్ళును)

ప్రథముడు : జానుక : స్వామికుడు వెళ్ళి చాలసేపయినదే ?

ద్వితీయుడు : ప్రభువులు, అవసరోపసర్పణీయులుగదా !

ప్రథముడు : జానుక : ఈ వధ్యుని మెడలో పూలదండ కట్టుటకు నా చేతులు తొందరగా కదులుచున్నవి సుమా : (పురుషుని చూపించును)

పురుషుడు : విష్కారణముగ హత్యగావించుట తమకు ధర్మము కాదు.

ద్వితీయుడు : (చూచి) మన ప్రభువు రాజశాసనమును గ్రహించి వీరే యిటు వైపే చూచుచున్నారు, నీవు గ్రద్ధులకు బలియగుదువులే.

స్వామికుడు : (ప్రవేశించి) సూచకా : ఈ జాలరిని విడిచిపెట్టుము. ఈ యంగుళీయకాగమనము సరియయినదే.

ప్రథముడు : అట్లే చేయుదును.

ద్వితీయుడు : వీడు యమలోకమునకేగి మరల వచ్చినాడు.

((పురుషుని కట్టు విప్పును))

పురుషుడు : (స్థూలకునకు నమస్కరించి) నా బ్రతుకు తమచేతులలో నున్నది.

స్థూలకుడు : ప్రభువులు ఆయుంగరమునకు సమానమగు మూల్యమును వీనికి కానుకగా ననుగ్రహించిరి. (వాని కాదనమునిచ్చును.)

పురుషుడు : (దండము పెట్టి - అందుకొని) ప్రభువులు అనుగ్రహించినారు.

సూచకుడు : ప్రభువులనుగ్రహించి వీనిని శూలము నుండి దింపి నుగు వీవుపై నెక్కించినారు.

జానుకుడు : స్థూలకా ! ఆయుంగరము ప్రభువులకు ఎంతయో ప్రియమయినదని ఈ కానుకయే చెప్పుచున్నది.

స్థూలకుడు : ఆ యుంగరమందలి యమూల్యములైన రత్నములనుబట్టికాదు. దానిని చూడగనే ప్రభువులకు అభిమతులగు వారెవ్వరో జ్ఞాపకమునకు వచ్చిరి. అంత ప్రకృతిగంభీరుడు కూడా ఒక్కక్షణము కంటదడి పెట్టికొనినాడు.

సూచకుడు : తమరు ప్రభువులను సేవించి చాల శ్రమపడినారు.

జానుకుడు : ఓయీ ! ఈ చేపలను చంపు వాని కొఱకని చెప్పుము. (ఈర్ష్యగా వానిని జూచును)

పురుషుడు : స్వాములారా ! తమరు ఈ ధనములో సగమును తమ సుమనో మూల్యమునకై గైకొనుడు.

జానుకుడు : అది చాల బాగున్నది.

స్థూలకుడు : ధీవర ! నీ విప్పుడు మాకు మిక్కిలి గొప్ప మిత్రుడవైతివి. కాదంటిరి సాక్షిగా మనము ఈ శ్రుతముమైతిననుభవించము. పదము. శౌండికాపణమునకు పోవుదము.

పురుషుడు : అట్లే. (అందరును పోవుదురు)

ప్రవేశకము.

(అకాశయానమున సానుమతియను అచ్చర ప్రవేశించును)

సానుమతి : సాధుజనస్సానములు ముగియునంతవఱకునుండి పర్యాయనిర్వర్తన
నీయమగు సప్సరస్తీర్థసాన్నిధ్యమును నెరవేర్చితిని. ఇప్పుడి
రాజర్షి వృత్తాంతమును కనుగొనెదను. మేనకనుబట్టి శకుంతల
నాకు కూతురు వంటిది. ఆమె కూతురు నిమిత్తమే నాతో జెప్పినది.
(అంతటను బరికించి) ఉత్సవసమయములందుగూడ ఎందులకో
ఈ రాజకులము ఉత్సవ ప్రయత్నములను మానుకొనినది. దివ్య
దృష్టిచే సర్వమును గ్రహించు శక్తి నాకున్నది అయినను నా
సఖి యగు మేనకను నే నాదరింపక తప్పదు. కావిమ్ము తిరస్కరిణీ
ప్రతిచ్ఛన్ననై యీ యుద్యాన పాలికలప్రక్కనే యుండి యంత
యును గ్రహింతును. (దిగి యట్లుచేయును)

(అంత మాతాంకురమును జూచుచు చేటి వచ్చును. ఆమె వెనుక
మఱియొకతె యుండును.)

ప్రథమ : పరభృతంబుల కతిహర్ష భాగ్యదంబు
2. గీ॥ మధుర జీవితమా మధుమాసమునకు.
ప్రథమర పన్నాసవిదళన భ్రాజితంబు
చూతుఁ టుతుఁడుంగళంబట్లు చూతసుమము.

ద్వితీయ : సఖి ! పరభృతికా ! ఒంటరిగా ఏదియో ఆరోచించుచుంటివి ?

ప్రథమ : మధుకరికా ! చూతకళికను జూచి పరభృతిక యున్మత్త యగును
గదా !

ద్వితీయ : (అనందముతో - వేగముగ వచ్చి) అప్పుడే ఖనంతమాసము
వచ్చినదా?

ప్రథమ : మధుకరికా; మదవిద్రుమ గీతములకు నీకిదేకదా కాలము?

ద్వితీయ : సఖి ! నన్ను పట్టుకొనుము. పాదగ్రముపై నిలబడి కామదేవా
ర్చనకై మాతాంకురమును గోయుదును.

ప్రథమ : అపూజా ఫలములో సగము కూడ విచ్చెడవా?

ద్వితీయ : (ఆ మాట ఆనకపోయినను అది జరుగును. మన శరీరములు వేరయినను జీవిత మొక్కటియే కదా : (సఖి నాధారముగగొని మామిడి మొగ్గనుగోయును) ఓహో ! వికసింపకున్నను ఈ మామిడి మొగ్గ విరువగనే వాసనవేయుచున్నదే ? (దోసిలిపట్టి)

3. గీ॥ కార్ముకముఁ జేతఁ దాల్చిన కామునకును
తప్పికిడుచుంటి నిన్ను చూతాంకురంబి,
మానవతులగు యువతుల మానముడుపఁ
బరగు పంచాధికంబగు బాణమవయి.

(చూతాంకరమును జిమ్మును)

(తెరను లాగికొని కోపముతో కంచుకి ప్రవేశించు)

కంచుకి : వద్దు - వద్దు - అనాత్మజ్ఞురాల ! ప్రభువులు వసంతోత్సవమును నిషేధింప నీ వేల యీ చూతకలికను గోయుచుంటివి.

ఉభయులు : (భయపడి) ఆర్యా ! అనుగ్రహింపుము. మాకా విషయము తెలియదు.

కంచుకి : వాసంతవృక్షములును, తదాశ్రిత విహంగమములుగూడ ప్రభు శాసనము నంగీకరించి పాటించుచుండ మీరు విననే లేదా ! చూడుఁడు.

4. ఉ॥ పుప్పొడి నామ్రకుట్టలము

పూనదు తాఁజిర నిర్గతమ్మునై,

తొప్పటికిన్గురంటక మ

దే ముకుళ స్థితినుండు వీడకే,

విప్పదు గొంతు కోకిలము

వే శిశిరమ్ము గతించినన్, భయం

తొప్పగ నర్థ కృష్ణ శర

ముంచును ధూణమునందె మారుఁడున్.

సానుమతి : ఇందు సందేహములేదు. ఈ రాజర్షి మహాప్రభావశంపన్నుఁడు.

- ప్రథమ : మిత్రావసువనురాజశ్యాలుఁడు ప్రభువుల పాదసన్నిధినుండి యిచ్చుటకు మమ్ముఁ బంపించి చాల దినములయినది, ఈ ప్రమదవనము నకుఁ జేయఁదగు నలంకారములను జేయుచుంటిమి. అందుచే నీ వృత్తాంతము మా చెవిని బడలేదు.
- కంచుకి : సరే కానిండు. మరలనిట్లు చేయకుఁడు.
- ఉభయులు : అర్య ! మాకుఁదెలిసికొనవలెనని కోరిక కలుగుచున్నది. మేము వినఁదగినదయినచో, ప్రభువులు ఏకారణమున వసంతోత్సవమును నిషేధించిరో తెలుపుదురా?
- సానుమతి : మానవులు ఉత్సవ ప్రియులుగదా ! దీనికేదో ప్రబల కారణముండి యుండును.
- కంచుకి : అందరికిని దెలిసిన విషయమిది. మీకెందులకుఁజెప్పగూడదు ? ప్రభువులు శకుంతలను తిరస్కరించిరను విందను మీరు వినలేదా ?
- ఉభయులు : అంగుళీయక దర్శనమువరకు జరిగిన విషయమును రాజస్యాలువి నోటినుండి వింటిమి.
- కంచుకి : అట్లయినచో నధికముగాఁజెప్పనక్కరలేదు. ప్రభువులు ఉంగరమును ఎప్పుడు చూచిరో అప్పుడే వారికి, శకుంతలను రహస్యముగ వివాహమాడినట్లును, అజ్ఞానముచేఁబరిత్యజించినట్లును జ్ఞప్తి కి వచ్చినది. నాటినుండి ప్రభువులు వశ్యతావతప్తులై యున్నారు, ఎట్లన—
5. ఉ॥ అందము నేవగించుఁ, గలి
యందు జనంబులఁ బూర్వరీతి, రే
లందున నిద్రలేక శయ
నాంత వివర్తన లాచరించు, విం
పొందగ మాటలాడు సతు
లొద్దను దక్షిణుఁడౌట, పేర్లలో
నందడబాటు కలునెడ
నాన విరిక్షత నుండు, భిన్నుఁడై .

సానువృత్తి : ఇది సాకు మిక్కిలి ప్రయము. మిక్కిలి ప్రయము.

కంచుకి : అట్టి విమనస్కతచే నుత్సవము ప్రతిపేధింపఁబడినది.

ఉభయులు : బాగున్నది. బాగున్నది.

(నేపథ్యమున)

దయచేయుఁడు - దయచేయుఁడు

కంచుకి : (విని) ఓహో ! ప్రభువులితే వచ్చుచున్నారు. మీ పనిని మీరు చేసికొనుఁడు.

ఉభయులు : అట్లే. (వెడలుదురు)

(పిమ్మటఁ బశ్చాత్తాపమునకుఁ దగినవేషముతో రాజును, విదూషకుడును బ్రతిహారియును బ్రవేశింతురు)

విదూషకుఁడు : ఇటురండు - ఇటురండు.

కంచుకి : (రాజును జూచి) ఆహా ! అన్నిదశలయందును రమణీయాకృతులు రమ్యముగనే యుందురుకదా ! ఏమనఁ - ఇట్టి విరహవేదనచేఁ బీడితుఁడయ్యుఁ బ్రభువు ప్రయదర్శనుఁడై కనఁబడుచున్నాడు.

6. సీ॥ రాజలాంఛనముల రమ్యమండనములఁ

దాల్చుటకెద సుంతఁ దల్చుకుండె,

కాంచవ వలయమొక్కటి మాత్రమే తన

వామ ప్రకోష్ఠంబుపై నెసంగె,

వేడి నిట్టూర్పులు వెలువడ సతతంబు

నపగతరాగమై యధరమొప్పె,

నిద్రపట్టక యహర్నిశలందుఁ జెడుచింతఁ

గడునుబ్బి నేత్రముల్మిడుకరించె,

గీ॥ నాత్య తేజోగుణంబున నతను శాణ

గాఢ సంస్కారవశత నుల్లి ధమైన

గొప్పమణివోలె నీతఁడు ద్రుంగి మిగులఁ

గాన రాకుండెఁ గార్మ్యంబుఁగనిన యట్లు

సానుమతి : (రాజును జూచి) తిరస్కారముచే నవమాన్వింపఁబడియు శకుంతల యింకను వీని కొఱకు దుఃఖపీడిత యగుచుండుట యుక్తముగనే యున్నది.

రాజు : (అఠోచవత్తో మెల్లగ నడచుచు)

7. గీ॥ ముందుగా నాదుప్రేయసి ముదముమీర
బోధచేసినఁదా నిద్రవోయె మిగుల
నేడు మెలకువనందె నీపాడుమనసు
పొంద ననుశయదుఃఖమీ చందమునను.

సానుమతి : ఆ దీనురాలి భాగధేయము లిట్లున్నవి.

విదూషకుడు : (పెడమొగముపెట్టి) ఈతఁడు శకుంతలా వ్యాధిచే మరల నాక్రమింపఁబడినాడు. ఆ వ్యాధిని నివారణచేయుట యెట్లో తెలియ కున్నది.

కంచుకి : (వచ్చి) ప్రభువులు జయింతురుగాక ! మహారాజ ! ప్రమదవన ప్రదేశముల నన్నింటిని బరిశీలించితిమి. తమరు స్వేచ్ఛగా వినోద స్థానముల నలంకరింప వచ్చును.

రాజు : పేత్రవతి ! నా మాటగా అమాత్యుడు ఆర్యపిఠునినితో జెప్పుము. చాలకాలమునకు నా ప్రియురాలు జ్ఞాపకమువకు వచ్చుటచే మేము ధర్మాసనమును అలంకరింప లేకుంటిమి. పౌర కార్యము లేమి యున్నను మీరు పరిశీలించి పత్రముపై ముంచి పంపుడు - అభి.

ప్రతిహరి : చిత్తము. (వెడలును)

రాజు : వాతాయన ! నీ పనిని నీవు చూచుకొనుము.

కంచుకి : చిత్తము. (వెడలును)

విదూషకుడు : ఇప్పుడు ఈగనుగూడ లేకుండఁ జేసితివి. ఇంక, శిశిరమై తాప విచ్ఛేదన రమణీయమైన యీ ప్రమదవన ప్రదేశమున సుఖముగ వినోదింపుము.

రాజు : వయస్య ! ఆపద భాషదల్పందే వచ్చునను మాట నిజము సుషా :

8. కం మునికన్యా ప్రణయంబును

మును మరచిన మది, తమో విముక్తంబయ్యెన్,

మనసిజుఁడుగూడ నిపుడే

చమ ధనువున విశిత చూతశరమున్ గూర్చెన్.

విదూషకుఁడు : ఉండుము. ఇప్పుడీ దండకాష్టముతో ఆ మన్మథుని వ్యాధిని నాశనముఁ జేయుదును. (కట్టనెత్తి చూతాంకురములఁ గొట్టుటకు యత్నించును)

రాజు : (నవ్వుచు) చాలును. బ్రహ్మతేజమునంతను జూపించితివి. మిత్రమా ! ఎచ్చటఁ గూర్చొని నా ప్రేయసిని కొంచెముగా ననుసరించు లతలను జూచుచు కూర్చుండెదము ?

విదూషకుడు : నీ పార్శ్వవర్తినియు పరిచారికయు నగు చతురికతోఁ జెప్పితివి గదా ! మాధవీ లతామండపమందు ఈ సమయమున నుండునని, అచ్చటకు ఆ చిత్రఫలకమున నా చేతులార లిఖించిన శకుంతలా చిత్రమును గొనిరమ్మని.

రాజు : హృదయవినోద స్థానమిటువంటిదే ఆ మార్గమునే చూపుము.

విదూషకుఁడు : ఇటురమ్ము - ఇటురమ్ము. (రాజు వెళ్ళును. సానుమతి యనుసరించును.)

విదూషకుఁడు : మణి శిలాఫలకముతోఁ గూడి యీ మాధవీ లతామండపము అనుభవ యోగ్యమై మనకు స్వాగతమిచ్చి విస్సందేహముగ నిరీక్షించుచున్నది. కావున అందు ప్రవేశించి కూర్చుండుము.
(ఇద్దరును బ్రవేశించి కూర్చుందురు)

సానుమతి : లతకు సమీపముననే యుండి సఖి ప్రతికృతిని నిరీక్షింతును. అప్పుడాతని కన్నివిధములఁ గలిగిన యనురాగమును శకుంతలకు నివేదింతును. (అట్లు చేయును)

రాజు : మిత్రమా ! శకుంతలా ప్రథమ వృత్తాంతమంతయు ఇప్పుడు జ్ఞాపకమునకు వచ్చుచున్నది. నీకుఁ గూడ ఆ చరిత్రమును ఆనాఁడు చెప్పితివి. నే నామెను తిరస్కరించువేళకు నీవు కూడ

నాకడ లేకుంటేవి. ఇంతకుముందు ఒకప్పుడై నను మనసరసనల్లాపము
లందు ఆమె పేరునై న చెప్పితివికావు. నావలె నీవు కూడ దానిని
మరచితివా ?

విదూషకుడు : మరువలేదు. కాని, అంతకథనుచెప్పి చివరకు నీవు “మిత్రమా ?
యిదియంతయు పరిహాస జల్పితముగాని పరమార్థముకాదు సుమా”
అని పలుకలేదా ? మట్టిబుద్ధిని. నేను దాని నట్లే యనుకొంటిని.
ఇంతకు భవితవ్యత బలవత్తరమైనది గదా !

సానుమతి : అవును అదియట్లే.

రాజు : (విచారించుచు) నన్నుఁ గాపాడుము.

విదూషకుడు : ఓయీ ! ఏమిటిది ? నీ వంటివానికీమాటతగదు. సత్పురుషు
లేనాఁడును శోకాకుల చిత్తులు కారు. ఎంత పెద్దగాలి వీచినను
గొండలు కదలునా ?

రాజు : వయస్య ! నిష్కారణముగ నిందించి నిరాకరించిన ఆ దీనురాలి
యిన ప్రియురాలి యవస్థను స్మరించి అశరణుండనయితిని.

9, ఉ॥ నేను తిరస్కరించి తను

నెట్టగ, బంధులఁ గూడనేగె, నా
మౌనిస ముండు శిష్యుఁడురు
మానముతో నిలుమంచు నున్నత
ధ్వనముఁ జేయ, బాష్పములు
పైకొను చూపులఁ గ్రూరునన్నెతా
దీనతఁ జూచె, నద్ది విష
దిగ్దశరంబటు నన్నుఁ గాలెడిన్.

సానుమతి : ఆహా ! స్వకార్య పరత్వమన నిట్టిదే కదా ! ఈతని సంతాపము
నాకు వినోదముగనేయున్నది.

విదూషకుడు : ఆఁ. నాకొక యూహ యున్నది. ఎవ్వరో యొక ఆకాశచారిణి ఆమె
నపహరించి యుండును.

రాజు : ఇంకొకరెవ్వరు ఆ పతిదేవతను బరామరిసింపఁగలరు ? ఆమె
తల్లి మేనక యని వింటివికదా ! ఆమె సఖులెవ్వరో శకుంతల
నపహరించి యుందురని నే ననుకొనుచుంటిని.

సానుమతి : అజ్ఞానమే యాశ్చర్యమును గలిగించుచున్నది. ఈ జ్ఞానము కాదు.

విదూషకుడు : అట్లయినచోఁ గొంతకాలమునకు ఆమెను నీవు పొందఁగలవు,

రాజు : ఎట్లు ?

విదూషకుడు : భర్తృ వియోగదుఃఖితయగు పుత్రికను జూచుచుఁ దల్లిదండ్రులు చిరకాలము సహింపఁ జాలరు.

రాజు : వయస్య !

10. గీ. కలయొ, మాయయొ. బుద్ధి వైక్ల బ్యమేమొ ?
పుణ్యాఫల మింత మాత్రమై పోయెనేమొ ?
మరల రాకుండ నంతయు మాయమయ్యె,
అతటపాతములై కోర్కులమరునుగద.

విదూషకుడు : అట్లనకుము. తప్పక లభింపఁదగు వస్తువు లభించుననుటకు మనకీ యంగుళీయకమే నిదర్శనము.

రాజు : (ఉంగరమును జూచి) ఓయీ ! అనులభ స్థానమును విడిచిన దీనిని గుఱించి దుఃఖింపవలసియున్నది.

11 కం. నా వలె నీ సుచరిత్రయు
భావించెదఁ బ్రతనువనుచు ఫలమును గని, నీ
వా వనిత యరుణ నఖకర
సేవన్నిడి యుంగరంబి ! చెడితివి సుమ్మా !

సానుమతి : అది మఱియొకని చేతిలోఁబడిన విచారింపఁదగినదే !

విదూషకుడు : ఓయీ ! మిత్రమా ! ఎట్టి సన్నివేశమున నీ నామాక్షర ముద్రికను ఆమె కొనంగితివి ?

సానుమతి : ఈ కుతూహలము నన్నును ప్రేరేపించుచున్నది.

రాజు : వినుము. నేను నగరమునకుఁబోవ యత్నించుచుండఁ గంటఁ దడిపెట్టి యామె మరల యెన్నాళ్ళకు తమ యనుగ్రహము నచ్చునోయని యడిగినది.

విదూషకుడు : తరువాత - తరువాత.

రాజు : అప్పుడు నే నీ యుంగరమును ఆమె చేతికుంచుచు, ఇట్లు పలికితిని.

12. కం. లెక్కింపుము దిన దిన మిం
దొక్కొక యక్షరము, నెప్పుడు విదా : వినుమా,
యక్షరము లంతమగునో,
తక్కక యిటు సేర్పుజనుడు తరుణీ : వచ్చున్.

సానుమతి : అందమైన అవధిని దై వము చెడఁగొట్టినది.

విదూషకుడు : ఆ యుంగరము జాలరి ఖండించిన లోహిత మత్స్యపుఁ గడుపు
లోని కెట్లు వచ్చెను ?

రాజు : ఆమె శచీతీర్థమును నమస్కరించుచుండ చేతినుండి జారి గంగా
జలమునఁ బడినది.

విదూషకుడు : అట్లయి యుండును - తగియున్నది.

సానుమతి : అందుచేతనే అధర్మభీరువయిన యీ రాజుర్షికి శకుంతలా వివాహ
మందే సందేహము కలిగినది. కాని, యింతటి యమరాగము
యభిజ్ఞానము నపేక్షించునా ? ఇది యెట్లును అదుకకున్నదే ?

రాజు : ఇప్పుడీ యుంగరమును నిందింపవలెను.

విదూషకుడు : (తనలో) ఈతఁడు పిచ్చివాని త్రోవబట్టినాడు.

రాజు : బంధురాంగు? కోమలపాణి విడిచి,

13. గీ॥ యేల మువిగితి నీటిలో నిపుడు చెపుమ ?
లేదా,

అనుకొన నచేతనంబగు గుణ మటంచు,
చేతనుడనయ్యునే విడిచితిని ప్రియను.

విదూషకుడు : (తనలో) ఆఁ. నన్నాకలి తినివేయుచున్నది.

రాజు : అకారణముగ శకుంతలను విడిచితినిని యనుశయతప్త హృదయుఁ
డనైన నన్ను మరల దర్శనమిచ్చి యనుగ్రహింపుము.

చతురిక : (ప్రవేశించి-తెరనులాగి) ఈమెయే చిత్రగీతయగు భట్టివి.
(చిత్ర ఫలకమును ఇచ్చును)

విదూషకుడు : చక్కగనున్నది. వయస్య ! చక్కగనున్నది. భావాను ప్రవేశము
మధురా వస్త్రానదర్శనీయమై యొప్పుచున్నది. నా దృష్టి నిమో
న్నత స్థలము లందు తొట్రుపడుచున్నట్లున్నది.

సానుమతి : ఆహా ! ఈ రాజర్షి చిత్రకర్మ నైపుణము ఎంతమనోహరము !
నా సఖి నా యెదుట నున్నట్లున్నదే !

రాజు : సృష్టిలో సాధువై యెద్ది చేయఁబడదో,
14. గీ॥ చిత్రమందది సాధువై చేయఁబడును,
కాని యీకాంత లావణ్యగరిమలోన
కొంచెమే లిఖితమ్యయ్యెఁ గుంచెతోడ.

సానుమతి : ఈ మాట పశ్చాత్తాప దుర్భరమగు ప్రేమకు అవలేపరాహిత్య
మునకును తగియున్నది.

విదూషకుడు : ఓయీ ! ఈ చిత్రఫలకమున మువ్వరు పూజ్యరాండ్రు కనఁబడు
చున్నారు. అందఱును చక్కని చుక్కలే. అందు ఆ పూజ్యరాలైన
శకుంతల యెవ్వరు ?

సానుముతి : వీఁడు నా సఖి రూపము నెఱుఁగడు చూపుచాలని వాఁడు వీఁడు.

రాజు : నీ వెవ్వతె యని యూహించుచుంటివి ?

విదూషకుడు : చ్యుత బంధనంబగుటచే జారిన పూవులుగల కేశపాశముతో, చెమట
బిందువులతో నిండిన ముఖ మండలముతో, మిక్కిలి క్రుంగిన
బాహువులతో, జలాభిషిక్తతరుణ పల్లవమగు బాలసహకార పాదప
సమీపమున కొంచెము అలసి నిలఁబడినట్లు లిఖింపఁబడిన యీమె
శకుంతల యనియు, మిగిలిన యిర్వురు నామె సఖులనియు నే నను
కొనుచుంటివి.

రాజు : నీవు నేర్పరివే. అచ్చటనే నా భావచిహ్నము కూడఁ గలదు.

15. గీ॥ కనఁబడును మలినాంక లేఖాంతములను
చెమట ప్రేభుల నంటుటచేతఁ జెదరి,
కనఁబడుఁ గపోల పతితమై కనుల నీరు
చారుతరమగు వర్జి కోచ్ఛాస్వమునను.

చతురికా ? ఈ వినోద స్థానము సగమే లిఖింపఁబడినది అందు
చేత నీవు వెళ్లి వర్జి కాపేటికను గొనిరమ్ము.

చతురిక : ఆర్య : మాధవ్య : ఈ చిత్ర పటము నందుకొనుము. ఇంతలో
వర్జి కా పేటికను పట్టుకొని వచ్చెదను.

రాజు : నేనే పట్టుకొనియెదను. (తీసికొనును) (చతురిక వెళ్లును)

రాజు : ఎదుటికి వచ్చినట్టి ప్రేయ

16. చం॥ నేమి యెఱుంగని యట్లు పంపి, యా

నుదతిని చిత్రమందుఁగని

చొక్కుచునుంటి కరమ్ము నిప్పుదే

నధిక జలంబు నిర్దు రిణి

నంటక దాటి పథమ్మునందుఁ జూ

పుదు మృగతృప్తి కస్రస్థాన

మున్వితధంబుగ నక్కటా ! సఖా !

విదూషకుఁడు : (తనలో) ఈ పూజ్యుఁడు నిజముగా నదినిదాటి మృగతృప్తికలోనే
పడినాడు (ప్రకాశముగ) ఓయీ ! వయస్య ! ఇంకను లిఖింపఁ
దగిన దేమికలదు ?

రాజు : వినుము.

17. సీ॥ సైకకాలిన హంస మిధునమ్ముల నొప్పు

నిర్మలోదక మాలినీ స్రవంతి,

సర్వతస్సంచరచ్ఛపల మృగవ్రాత

పావన హిమగిరి పాదములను,

శాఖావలంబిత చారువల్క్లల పటా
 చ్చాదిత పాద పసంచయముల,
 పాదపచ్చాయానివాసి భాసురకురం
 గాభ్యాశవర్తి మృగాంగనలను,

శీ॥ జక్కఁగఁ గృష్ణసార విషాణమందు
 వామనయనమ్ముకొననుంచి పాముచున్న
 యాడులేడినిగూడ నేనచట వ్రాచు
 దలఁచియుంటిని మిత్రుడా ! తనివిడిర.

విదూషకుఁడు : (తనలో) అట్లయిన లంబకూర్పులగు శాపసుల సంఘముచే
 ఈ చిత్రము పూర్తిగావింపఁబడును. తప్పదు.

రాజు : వయస్య ! మాకు మిక్కిలి అభీష్టమగు మఱియొక అలంకార
 మును ఈమెకు రచింప మరచితిని.

విదూషకుఁడు : ఏమది ?

సానుమతి : వనవాసమునకు, సౌకుమార్యమునకు నేది తగియుండునో అదియే
 యయి యుండును.

రాజు :

18. ఉ॥ చెక్కిలియందుఁ గేసరపు

శ్రీలు వెలుంగ శరీష పుష్పమున్
 జక్కగ వ్రాచలేదు, చెవి
 సందున వృంతము నుంచునట్లు, నే
 నక్కట ! వ్రాచనైతి, శర
 దబ్బ మరీచిసుకోమలంబు నా
 చక్కి మృణాళ సూత్రముఁ గు
 చాంతరమందున మిత్ర రత్నమా !

విదూషకుఁడు : వయస్య ! ఆ పూజ్యురాలు ఎందులకో రక్తకువలయ దళము
 వంటి హస్తాగ్రముతో ముఖమును గప్పుకొని మిక్కిలి భయపడుచు

నిలబడినది : (పరిశీలనగజ్జాచి) ఆ దాస్యాపత్రుడు
కుసుమాసవ పాటచ్చరుడు అగు ఈ దుష్ట మధుకరము ఆ పూజ్య
రాతి ముఖముపైఁ బడుచున్నదే !

రాజు : ఓయీ : వానిని వారింపుము.

విదూషకుడు : నీవే యవిసీతులను శాసించువాడవు. వానిని వారింతుటకు నీవే
సమర్థుండవు.

రాజు : అవును. ఓయీ : కుసుమలతా ప్రియాతిధీ ! ఎందులకు ఇచ్చటి
మండి పడిపోవు దుఃఖమును అనుభవింతువు ?

19. గీ॥ కుత్తుకెండుచున్నను గోర్కెతోదవ
కుసుమ మందుండి నీరాకఁ గోరుచుండె,
నీవు లేకున్న మధుసాన మెట్లుచేయు
పొమ్ము మధుకర : నీ సతిఁ బొందుమిపుడ.

సామమతి : జాతికర్త మగురీతిని ఈతఁడు వారింపఁబడినాడు.

విదూషకుడు : నిషేధించినను వచ్చుచున్నది. ఈజాతి వక్రమైనదే.

రాజు : అట్లే. ఓయీ : నా శాసనము నాచరింపవా ! అట్లయినచో వినుము

20. ఉ॥ కాలరసాల పల్లవని
భంబితికోమల మక్షతంబు కాం
కాలలితా ధరంబు సుర
కాభిముఖోత్సవ వేళలందు నేఁ
గ్రోలితిఁగోర్కెదీర దయఁ,
గ్రూరత దానిని ముట్టితేని, నిన్
రోలుడ : యిప్పుడేను కమ
రోదర బద్ధునిగా నొనర్చెదన్.

విదూషకుడు : ఇంతటి కఠిన శిక్షకు అతఁడేల భయపడఁడు? (నవ్వుకొని -
తనలో) ఈతఁడిప్పుడు పిచ్చివాడైనాఁడు నేనుగూడ వీని సహ
వాసమున అట్లే అయితిని. (ప్రకాశముగ) ఓయీ : ఇది చిత్ర
సభమయ్యా !

రాజు : ఏమి?

సానుమతి : ఇప్పుడు నేను గూడ నిజమును గ్రహింపలేకుంటిని. ఈతఁడు వ్రాసిన దానిని యధార్థముగ అనుభవించుచున్నాఁడా?

రాజు : వయస్య : ఇట్లు పురోభాగిత్యమును ఏమిటి కాచరించితివి?

21 గీ. తన్మయంబగు నెడఁదఁ బత్యక్షముగను
దర్శన సుఖంబునంది యేదనియుచుంటే,
బూర్వచరితంబు నీవిప్లవోధచేయ
మరల చిత్రకృతంబయ్యె మగువ హితుఁడ

సానుమతి : ఈ విధానమార్గము పూర్వాపరవిరుద్ధమై మిక్కిలి యపూర్వముగ నున్నదే !

రాజు : వయస్య : విశ్రాంతి నెరుగని దుఃఖమును ఇట్లనుభవించుచుంటివి గదా !

22. గీ. రాత్రులన్ దిసముల నిద్రరానికతనఁ
గలరిలోనై న నామెను గలియనై తిఁ.
జిత్రమునఁజూచి సంతసించెదనటన్నఁ
జూడనీయదు బాష్పంబు సుదతిరూపు.

సానుమతి : వయస్య : అన్ని విధముల శకుంతలా పరిత్యాగ రూప దుఃఖమును కడిగివేసితివయ్యా !

చతురిక : (ప్రవేశించి) ప్రభువులు జయింతురుగాక, వర్తికా కరండమును గైకొని యిచ్చటికి బయలుదేరితిని.

రాజు : మఱియు,

చతురిక : తరళితోఁగలసి వచ్చుచున్న వసుమతీదేవిగారు నేనే యార్య పుత్రుని కందిచెదనని పలికి నా చేతినుండి దానిని బలత్కారముగ లాగుకొవినారు.

విదూషకుఁడు : నీ అదృష్టము బాగున్నది. నీవు విడువడితివి.

చతురిక : కొమ్మకుఁడగులుకొవిన దేవిగారి వస్త్రాంచలమును తరళితప్పించుచుండ, నేను మెల్లగ తప్పుకొంటిని.

రాజు : వయస్య : రాణి వచ్చుచున్నది. ఆమె మిక్కిలి బహుమాన గర్విత, నీవీచిత్రఫలకమును గాపాడుచుండుము.

విదూషకుడు : (చిత్రఫలకమును గ్రహించి లేచి) నన్ను కాపాడుమనియనుము. ఈ యంతఃపురకలహము నుండి విడువడిన పిదప మేఘచ్ఛంద ప్రాసాదమందున్న నన్ను బిలుపుము. (పగుగైత్తి పోవును)

సానుమతి : అన్యసంక్రాంత హృదయుడైనను, ప్రథమ కళత్ర గౌరవమును అపేక్షించుచున్నాడు. అందుచే నీతఁడిప్పుడు శిథిల సౌహృదుడు కాఁడు. (ప్రతీహరి పాత్రహస్తయై ప్రవేశించును)

ప్రతీహరి : ప్రభువులు జయింతురుగాక :

రాజు : వేత్రవతి : మార్గమధ్యమున వసుమతీదేవి నీకంటఁబడినదా?

ప్రతీహరి : పత్రహస్తయగు నన్నుఁగాంచి రాణిగారు మరలిపోయినారు.

రాజు : కార్యజ్ఞ కావున నా కార్యమును నిరోధింపలేదు.

ప్రతీహరి : ప్రభూ ! కార్యములు లెక్కలేనన్ని యుండుటచే ఈనాఁడు పౌర కార్యములలో నొక్కటియే పరిశీలింపఁబడినదనియు, దానిని పత్రమందుంచితి ననియు, తమరు దానిని పరిశీలింపవలయుననియు, అమాత్యులు మనవిచేయుచున్నారు.

రాజు : ఆ పత్రికవిటు చూపుము (చూపును)

రాజు : (చదివి) ఏమి? సముద్రవ్యవహారి ధనమిత్రుడను వర్తకుడు పడవమువిగి మరణించెనా? ఆ దీనుడు సంకానహీనుడట! అతని ధనసంచయమంతయు రాజునకు చెందునని మంత్రి వ్రాసి యున్నాడు. అయ్యో! అనపత్యత దుఃఖదాయకముగదా! వేత్రవతి : సంపన్నుడగుటచే ఆ వర్తకుడు బహుపత్నికుడు కావచ్చును. అతని భార్యలలో నెవతె యయినను గర్భవతిగా నున్నదేమో విచారణ చేయుమని చెప్పుము.

ప్రతీహరి : దేవ ! అతని భార్యలలో సాకేత శ్రేష్ఠికూతురు పుంసవనోత్సవమును జరుపుకొనినదని తెలియుచున్నది.

రాజు : ఓయి - గర్భము పితృధనము నందుట కర్హము. వెళ్ళుము - ఇట్లమాత్యునితోఁజెప్పుము.

ప్రతిహరి : చిత్తము - (వెళ్ళుచుండును)

రాజు : వేత్రవతి । ఇటురమ్ము

ప్రతిహరి : చిత్తము.

రాజు : సంతతికలదా? లేదా? అనుచింతయేల?

23. గీ॥ ఆవులగు వారలెవరై స సంతరింప,
నతివ చింతింప వలవదా, పతియదక్క
నగును దుష్కంతుడెడమెకు నాత్త బంధు
వనుచుఁజాటింపుఁడిప్పుడే యవనియందు.

ప్రతిహరి : అట్లే చేసెదము, (వెళ్ళి - మరలవచ్చి)
సకాలమున వర్షము పడినట్లు తమశాసనమును అమాత్యులు అది
సందించిరి.

రాజు : (పెద్దగా నిట్టూర్చి) ఈ విధముగనే సంతతి విచ్ఛేదమున విరవ
లంబులయినవారి సంపదలు మూలపురుషుడంతరింపఁగనే యిత
రులను జేరునుగదా! నాయంతమున పుష్కలంశలక్ష్మికిని ఇట్టి
యవస్థయే పట్టును.

ప్రతిహరి : అమంగళము ప్రతిహతమగుగాక.

రాజు : చీ-చీ- సమీపించిన శ్రేయస్సునవమానించితిని.

సానుమతి : సందేహములేదు. శకుంతలనే మనస్సులోనుంచుకొని తన్నుఁదాను
నిందించుకొనుచున్నాఁడు

రాజు : మామకమైన తేజమును

24 ఉ॥ మానిని గర్భమునందు నిల్పియున్

నామకుల ప్రతిష్ఠయగు

నా సహధర్మిణి నామె వీడితిన్

ఏ మహనీయమౌ పరిమొ

యీయఁగజాలిన సారవంతమౌ

భూమిని విత్తునాటి పెడ

బుద్ధిని వే త్యజియించు కై వడిన్

సానుమతి : నీ సంతతి యిప్పుడపరిచ్ఛిన్నము కాగలదు.

చతురిక : (జనాంతికముగ) ఓసీ ! వేత్రవతి ! ఈ సార్థవాహ వృత్తాంతముచే బ్రతువులు విమనస్కులయినారు వీరి నోదార్పుటకు మేఘచ్ఛంద ప్రాసాదమునందున్న మాధవ్యుని పిలుచుకొనిరమ్ము.

ప్రతీహరి : చక్కఁగఁ జెప్పితివి. (వెళ్ళును)

రాజు : అయ్యో ! దుష్యన్తుని పిండభాక్కులు సందేహగ్రస్తులయిపోయిరి.

25. ఉ॥ ఈతఁడు పుత్రహీనుఁడైక

నీతని యంతమునందు నెవ్వరీ

భ్యాతకులమ్మునన్ నివస

నాదికమున్ విధిపూర్వకమ్ము సం

ప్రీతి నొసంగు వారని ని

రీక్షణ సేయుచు నే నొసంగు నీ

పూతజలమ్ముఁ ద్రావుదురు

పూజ్యులు మత్పితల శ్రుపూర్ణులై

(మూర్ఛపోవును.)

చతురిక : (తొందరగా పట్టుకొని) దైర్యము నవలంబింపుడు దైర్యము నవలంబింపుడు.

సానుమతి : అయ్యో ! అయ్యో ! దీపమున్నను వ్యవధాన దోషముచే నీతఁడు అంధకారములోనే యున్నాఁడు. నేను ఇప్పుడే యీతని సుఖవంతుని గావింతును. కాదు. కాదు. శకుంతల నోదార్పు దేవేంద్రమాత నోటినుండి, “నీ భర్త త్వరలో నిన్ననుగ్రహింపఁగలడు యజ్ఞభాగ పర్యుత్సకులగు దేవతలే యీతని సుఖవంతుని జేయుదురు” అని వింటిని. అంతవఱకు నిరీక్షించుటయే శ్రేయస్కరము. ఈతని చరిత్రము నెఱింగించి శకుంతల నోదార్పెదను.

(ఎగిరి సానుమతి వెడలును)

(నేపథ్యమున)

చంపకుము - చంపకుము.

రాజు : (విని) ఏమీ : మాధవ్యుని స్వరమువలె నున్నదే ? ఎవరక్కడ?

ప్రతిహరి : (త్వరగావచ్చి) రక్షింపుడు-రక్షింపుడు ప్రభువులు. ఎవ్వడో మీ వయస్యుని కంఠమును నులుముచున్నాడు.

రాజు : ఎవరాతని మెడఁబట్టినవారు ?

ప్రతిహరి : ఎవ్వడో అదృశ్యరూపముతో మాధవ్య నాక్రమించి, మేఘచ్ఛంద ప్రాసాద శిఖరమునకుఁ గొనిపోయినాడు.

రాజు : (లేచి) ఇది జరుగరానిది. మా గృహములుగూడ సత్వాక్రొంతములైనవా ? అవును.

26. గీ॥ ప్రత్యహముఁ దాను గావించు పనులయందె
పొసగు దొసగుల నిసుమంతఁ బోల్చలేడు,
ప్రజలలో నెవ్వఁడేరీతిఁ బరగుచుండె
వాని నెఱుఁగంగఁగలఁడె భూపాలుఁడైన.

(నేపథ్యమున)

ఓయీ : మిత్రమా : రక్షింపుము - రక్షింపుము.

రాజు : (గబగబనడచుచు) మిత్రుడా : భయపడకుము. భయపడకుము.

(నేపథ్యమున)

మిత్రుడా : రక్షింపుము - రక్షింపుము. ఓ పూజ్యుడా : భయపడకుండుట యెట్లు ? ఎవ్వడో వీడు మెడ వెనుకకువంచి నన్ను చెఱుకుగడనువలె విరచుచున్నాడు.

రాజు : (చూపు మరల్చి) ధనువునిమ్ము. (చాపమును చేతధరించి యవనకొంత ప్రవేశించి) ప్రభూ : ఇదియే హస్తావాపముతోఁ గూడిన ధనువు. (రాజు ధనుర్పాణములను గ్రహించును) (నేపథ్యమున)

27. ఉ॥ సుంత నవీనకంఠగత

శోణితమున్గొన నాసఁజేపి, దు

ర్థాంతము వ్యాఘ్రమొందు పశు

దారణమున్సొనరించునట్లు, ని

న్నంతము చేయుచుంటి, మహి

నార్తులఁ గావఁగ నాత్తధన్వు డు
ష్యంతుని బిల్వ, మీసమయ

మందున నాతఁడె రక్షకుండగున్.

రాజు : (కోపముతో) ఏమీ ! నన్నే పేర్కొనుచున్నాఁడే. ? నిలుము -
నిలుము-నీచరాక్షస ! నిన్నిప్పుడే హతమార్చెదను. (విల్లెక్కిడి)
వేత్రవతి : సోపానమార్గమును జూపుము.

వేత్రవతి : ఇటు - ఇటు - దయచేయుఁడు.

(అందఱును వేగముగ వెళ్ళుదురు)

రాజు : (అంతటను జూచి) ఏమియును లేదే ? (నేపథ్యమున)
రక్షింపుము-రక్షింపుము. నేను మిమ్ములను జూచుచుంటిని. నీవు
నన్నుఁ జూడలేకుంటివి. పిల్లి పట్టిన యెలుకవలె నేను ప్రాణము
లందు నిరాశుఁడనై తిని.

రాజు : ఓయీ ! తిరస్కరిణీగర్విత ! నా యశ్రమే నిన్నుఁ జూచును.
ఇప్పుడు పారిపోవక నిలఁబడుము. ఆ బాణమును సంధానించు
చుంటిని.

28. ఆ. వె. చంపఁదగినవానిఁ జంపును, రక్షింపఁ
దగిన వీని విప్రనొగినిఁ గాచు
నంచపాల నారగించును, దన్నిశ్ర
జలము విడుచుచుంట సత్యముగద.

(అశ్రమమును సంధించును)

(విదూషకుని విడిచి మాతలియు, విదూషకుఁడును వత్తురు)

మాతలి : రణమున నీకు నుంచె ఘన

29. చం॥ రాక్షసులన్ హరి లక్ష్యవకానటుల్,

ధనువు నధిజ్యమౌనటుల

దాల్చి వధింపుము వారినందఱిన్,

ఘనులగు సజ్జనుల్ భువిని

గాంతురు మిత్రుల నాదరంబుతో,

నినిచినచూపులన్, విడువ

నేర్తురె వాడిశరాల వారిపై.

రాజు : (అత్రమునుపసంహరించి) ఓహో ! మాతలి ! ఓ దేవేంద్ర
సారథీ ! స్వాగతమా !

అయాషకుడు : యజ్ఞపశువునువలె నన్నెవ్వఁడు చంపెనో వానికీతఁడు స్వాగత
మిచ్చి గౌరవించుచున్నాడే ?

మాతలి : (నవ్వుచు) ఆయుష్మంతుఁడా ! నేను ఎందులకు నీకడ జంపఁ
బడితి నో వినుము.

రాజు : సిద్ధముగా నుంటిని.

మాతలి : కాలనేమి సంతానమును దుర్జయమును అగు రాక్షసగణ మొండు
గలదు.

రాజు : నారదునినలన నింతకుముందు వినియుంటిని.

మాతలి : నీ కల మిత్రుఁడైన సుర

30. ఉ॥

నేత కజయ్యము రాక్షసాధమా

నీకముఁ జంప యుద్ధమున

నిన్ను స్మరించె మహేంద్రుఁడిప్పుడ,

స్తోత్రమంబు నై కమును

సూర్యుఁడడంప నశక్తుఁడైన నా

చీకటిమాన్మఁ జంద్రుఁడును

సిద్ధపడందె, జగంబులోపలన్.

నీవు అత్తశస్త్రుఁడవై యిప్పుడే యీ యింద్ర రథము నధిష్ఠించి
విజయమునకు ప్రయాణ మగుము.

రాజు : ఈ గౌరవముచే ననుగ్రహింపఁబడితిని. సరే కాని, నీవు
మాధవ్యుని అట్లేల గావించితివి ?

మాతలి : దానినిగూడఁ జెప్పెదను. ఆయుష్కంతుఁడు ఏ కారణము చేతనో
మానసిక తాపమున దీనుడై యున్నట్లు నాకుఁ దోచెను. అట్టి మీకుఁ
గోపమును దెప్పించుటకే యిట్లు గావించితిని. ఏమన -

91. గీ॥ మండు చలితేంద్రనంబయి మహిని వహి,
విప్రకృతమయి పాము తా విప్పుఁబడగ,
క్షోభ యొకయింత మనమును సోకినంత
మానవుఁడు చూపుఁగా తన మహిమఁ దఱచు.

రాజు : మీరాచరించినది చక్కగనే యున్నది. (జనాంతికముగ) వయస్యః
ఇంద్రాజ్ఞి దాటరానిది. ఈ విషయ మంతయుఁ దెల్పి యమాత్య
పిశునునితో నిట్లు చెప్పుము.

92. గీ॥ నీవు నీమతి నేర్చున నెమ్మిఁ ప్రజల
గావు చుండుము శ్రద్ధగఁ గరుణతోడ,
సజ్యమైయున్న యీనాదు చాపమిపుడు,
సిద్ధమయ్యెను మఱియొక సిద్ధికొఱకు.

విదూషకుఁడు : అట్లే చేయుదును. (వెడలును)

మాతలి : ఆయుష్కంతుఁడు ఇటు ఇటు వచ్చుగాక.

(రాజు రథము నధిష్ఠించును) (అందఱును వెళ్లుదురు)

నప్తమాంకము

(ఆకాశయానమున రథారూఢుడై దుష్కృంతుఁడును,
మాతలియును బ్రవేశింతురు).

రాజు : మాతలీ : వాసవనియోజ్యుఁడనగు నేను ఆ మహేంద్రుఁడు గావించిన సత్కార విశేషములకు అర్హుఁడనుకానని యనుకొనుచుంటిని సుమా :

మాతలి : (నవ్వుచు) ఆయుష్కృంతుఁడా : మీరు ఇరువురు అసంతుష్టులయే యున్నారు.

1. చం॥ తొలుతొలుత నృహేంద్రునకుఁ
దుష్టి నొనర్చు మహాపకార మీ
వలుపముగా గణింతువుఁ సు
రాధిపునందలి భక్తి, నాతఁడున్
విరిసిత తావకీన ఘన
వీర్యముఁ గాంచి సువిస్మితాత్ముడై,
తలఁచును బూజ నీ యెడలఁ
దా నొనరించిన దల్పమంచెదన్.

రాజు : మాతలీ : అట్లనకుము. నన్ను పంపించునప్పుడు ఆతఁడు గావించిన సత్కారము కోర్కెలకుఁగూడ అందనిది గదా : నన్ను దేవతా సమక్షమున తన యాసనార్థమందుంచుకొని, -

2. ఉ॥ అంతికమందు నిల్చి హృద
యంబునఁ బ్రార్థన జేయఁగోరు న
త్యంత హితున్ గుమారుని జ
యంతుని జూచియు నవ్వుచున్ మరు
ద్వంతుఁ డొసంగె నాకు నిజ
వత్సత లారుణ చందనాంకమున్

కాంతముఁ బారిజాత సుమ

కల్పిత నిర్మల దివ్యదామమున్.

మాతలి : ఆయుష్మంతుఁడవగు నీవు ఆ యమరాధిపు నుండి యేది గ్రహిం
చుటకుఁ దగవు ?

3. చం॥ పరమ సుఖాభిలాషి సుర

పాలకు లోకము నిస్సవత్నమై

వరగుట కుండె, రెండు ఘన

భారవహంబులు సాధనంబు, లం

దురతర నారసింహ నఖ

రోగ్రముఖంబులు పూర్వమందు, నీ

వర నతపర్వ తీవ్రఘన

బాణ పరంసర లిప్పడున్ సుమా ।

రాజు : ఈ విషయమున ఆ యింద్రుని మహిమయే కొనియాడఁ దగినది
కదా ।

4. చం॥ తెలియుము భృత్యులెల్ల డల

దెప్పరమౌ పనులన్ని చేయఁగాఁ

గలుగుట, తన్నియామకుల

కల్మినిగాదె, సహస్రరశ్మి ని

చ్చలు తనతేరిపై నిడక

సాగినచో, వరుణుండు రాత్రులం

దలమిన చీకటి నివ్విరియ

నర్హుఁడె, చూడఁ బ్రభాతవేళలన్.

మాతలి : ఇది తగియేయున్నది. (కొంచెము దూరము క్రిందకుదిగి) ఆయు
ష్మంతుఁడా : ఇచ్చటనుండి నాకప్రప్త ప్రతిష్ఠితమైన నీ కీర్తి
సౌభాగ్యమును జూడుము.

5. ఉ॥ హత్తి శరీరమందు ముద

మార సురాంగన లొల్లనట్టి వి

చ్చిత్తి విశేషముల్, సుర
 విశిష్టలు గైకొని, కల్పపాదపా
 యత్తములైన వస్త్రముల
 యందు రచింతురు, గీతబంధమున్,
 గ్రొత్తగ నూహచేసి సరి
 క్రొత్తగ నీదగు సచ్చరిత్రమున్.

రాజు : మాతలీ ! నిన్న స్వర్గమునదిరోహించు సమయమున నేను రాక్షస
 సంప్రహారోత్సుకుడనై యీస్వర్గమార్గమును చక్కగఁజూడనయి
 తిని ఇప్పుడు మనము ఏ వాయుమండల మార్గముననుంటిమో
 చెప్పుము.

మాతలి : సురవరవాహినిన్ గగన
 చం. శోభిని నెయ్యది దాల్చు సుస్థిరం,
 బురుతర రక్కులెల్లడల
 నొప్పగఁ జేయునదెద్ది జ్యోతులన్,
 బరగు నెటన్ ద్వితీయ హరి
 పాదనిరస్తమునై తమంబు, నా
 పరివహవాయు మార్గమని
 వల్కుదురందఱు దీని నిచ్చలున్.

రాజు : అందుచేతనే సబాహ్యంతః కరణమై నా యంతరాత్మ ప్రసన్న
 మైనది. (రథచక్రమును గాంచి) మేఘ మార్గమునకు వచ్చితిమే ?

మాతలి : ఎట్లు తెలిసినది ?

రాజు : అరవివరాంతరాశముల

7. చం॥ నంటక దాటెడు చాతకంబులున్,
 హరుల శరీరముల్ వెలుగు
 నట్టుల చేయు తటిద్విలాసముల్,
 కర ముదబిందు పిక్తదృఢ
 కమ్రరథాంగపు నేమిభాగముల్,
 సరగను దెల్పెనీ రథము
 సాగెనటుంచునువారి దోపరిన్.

మాతలి : క్షణములో ఆయుష్మంతుఁడు అత్మాధికార భూమియందుండఁ గలఁడు.

రాజు : (క్రిందకుఁజూచి) మాతలి ! రథము అతివేగముగ క్రిందకు దిగుటచే నాశ్చర్యకరముగఁ గన్పట్టుచున్నది సుమా !

సీ॥ పె కిలేచుచు నున్న పర్వతాగ్రంబుల
నుండి క్రిందకు భూమిమండలంబు
దిగినట్లు గనఁబడె, తెల్లమై స్కంధముల్
బయలుపడుటనెల్ల పాదపములు
పర్ణమధ్యంబునఁ బరిలీనతస్వీడె,
తనుతరవారులై తనరు నదులు
వైపుల్యమును బొంది వ్యక్తతఁదాలెస్సె,
వారి పూరంబులు చేగునటుల.

8. గీ॥ మర్త్యభువనంబు నెవడో యమర్త్యుఁడొకడు
చేతులంబయి కెత్తుచుఁ బ్రీతితోడ
నాదు పార్శ్వంబునకు తెచ్చు నాయనంగఁ
దోచె నిప్పుడు మాతలి చూచుచుండ.

మాతలి : చక్కగాఁ జూచితివి (సగౌరవముగఁ గాంచి) ఓయీ ! ఈ భూమండల మెంత రమణీయముగ నున్నదో కదా !

రాజు : మాతలి ! పూర్వ పశ్చిమ సముద్రములకు అంటుచు కనకరస నిష్యందియై సంద్యాభ్రమువలె నీసానుమంతము కనబడుచున్నది. ఇది యే పర్వతము ?

మాతలి : ఆయుష్మంతుఁడా ! ఇదియే హేమకూటమును వేరుగల కింపురుష పర్వతము. మీదు మిక్కిలి యిది తాపసులకు సిద్ధిక్షేత్రము. చూడుము.

9. గీ॥ బ్రహ్మ మానస పుత్తుఁడై పరగె నెవ్వఁ
డా మరీచికి సుతుఁడు కాశ్యపుఁడనంగఁ
గలఁడతడె దేవదానవ కులజనకుఁడు,
అతఁడిటఁ బత్నితోఁ దపమాచరించు.

రాజు : అట్లయిన శ్రేయస్సుల నతిక్రమణీయములు, భగవంతుని బ్రదక్షిణించి యేగఁదలంచితిని.

మాతలి : మిక్కిలియత్తమమైన సంకల్పము. మన మిరువురమును దిగితిమి.

రాజు : (నవ్వుచు) మాతలీ :

10. గీ॥ శబ్దములురావు రథనేమిచయమునుండి,
కదలుచున్నను ధూళియుఁగానరాదు,
భూతల స్పర్శ నెఱుఁగమి భువికి దిగియు
దిగని యట్లయ్యె నిప్పుడీ దివ్యరథము.

మాతలి : ఈ మాత్రమే ఆయుష్మంతునకును, శతక్రతువునకునుగల భేదము.

రాజు : మాతలీ : మారీచాశ్రమము ఎచ్చటఁగలదు ?

మాతలి : (చేతితోఁ జూపుచు)

11. సీ॥ రూపమంతయుఁ బుట్టలోపల నణగారె,
జాఁవకు బుసముండెపై నెడంద,
మెడచుట్టు బిగియించి మెండుగా నెండిన
తీగలు విరివిగ సాగియుండె,
బుజములపై బడి పొర్లాడు జడలందు
గూండ్లు కట్టుకొనియెఁ గొన్నిపక్షులు,
ఊరధ్వీ ముఖంబుగ నుష్ణరశ్మినిగాంచు
చుండె బండ పగిది నెండలోనఁ,

అ. వె. జూడు మీ తపస్విజాడను మాతలీ :
వేడుకయ్యె నితని వింత తపము,
ఏమిగోరి యీతఁ డీరీతి నుండెనో
తెలియవశమె దేవదేవునకును.

రాజు : ఈ కష్టతపస్వికి నా నమస్కారము.

మాతలి : అతిశ్రద్ధచే అదితి సంవర్ధిత మందార వృక్షకమఱు ప్రజాపతి
యాశ్రమమును బ్రవేశించితిమి.

రాజు : ఇది స్వర్గముకంటెను అధికమగు విర్వ్యతిస్థానము అమృత హృదములో మునిగినట్లయితిని.

మాతలి : (రథమునాపి) దిగివచ్చును.

రాజు : (దిగి) నీ వెక్కడ నుండువో.

మాతలి : రథమునాపితిని, మేమును దిగియెదము. (దిగి) ఆయుష్మంతుఁడా! ఇటు రమ్ము. పూజ్యులయిన మునిపుంగవుల యాశ్రమభూములను విరీక్షింపుము.

రాజు : ఆశ్చర్యముగ జూచుచుంటిని.

12. సీ॥ పారిజాతందిక పాదపాలంకృత

వనములన్ గాలిచే బ్రతుకువారు,

కంచనాంబుజరాజి కమనీయతరసరొ

వరములన్ దాస్సానముల్ జరుపువాడు

బహురత్నరమణీయ పాషాణతలముల

ధ్యానంబులంజేయఁ బూతువారు

చతురసురాంగనాసన్నిధి నింద్రియ

సంయమనమ్మును జలుపువారు.

గీ॥ పేవిఁ గొంక్షించి తపమున్ దివానిశమ్ము

నన్యమును లాచరింతులొ యట్టిచోదఁ

దపము గావించుచుండిరీ తపసులెల్ల

ము కృపురుషులుగాతె యీ మునులుచూడ.

మాతలి : మహాత్ముల ప్రార్థనలుపొంగి ప్రవహించుచుగదా! (నొడచి) (ఆకాశమున) ఓయీ! వృద్ధశాకల్య! తగినామఁడగు మారీచుఁడేమి చేయుచున్నాడు? ఏమంటివి? పత్నివ్రతా ధర్మములనెఱింగింపుమని కోరగా మహర్షి కొంతసహిత్యముగ దాక్షయణికి ఆధర్మములను బోధించు చున్నాఁడనియీ!

రాజు : అయినచో సమయమును విరీక్షింపవలసి యుండును.

మాతలి : (రాజును జూచి) ఆయుష్కంతుడా ! నీవు ఈ యశోక పాదప మూలమున నుండుము. మన రాకను గురువులకు నివేదించు నవ కాశమును నేను నిరీక్షింతును.

రాజు : నీ వనినట్లే చేయుము. (ఉండును)
(మాతలి వెడలును)

రాజు : (సునిమిత్తమును గాంచి)

13. గీ॥ కోరలే దిష్టవస్తువుఁ గొంచెమైన,
నేల కదలెడు బాహువా ! యివుడు వృథగ,
శ్రేయమ వధీరితంబయ్యెఁ జిరము, నేఁడు
దుఃఖమే పరివర్తనన్ దొర్లుచుండె.

(నేపథ్యమున)

వద్దు-తొందరపడవద్దు-ఏమి ? ఎంతచెప్పినను మరల చేయుచున్నాడే !

రాజు : (విని) ఇది అవినయములకుఁ చోటుకాదే ! ఈ శిక్షింపఁబడు వారెవ్వరో ? (శబ్దాను సారముఁగఁజూచి) (అశ్చర్యపడి) ఇరు వురు తాపనకాంతలచే నిరోధింపఁబడుచున్న ఆబాల సత్కుండగు ఈ బాలుడెవ్వడో !

14. ఆ. వె. తల్లి పాలుసగము త్రావుచున్నట్టి యీ
సింహశిశువు నితఁడు చేతఁబట్టి
తేనరంబులూడఁ గ్రీడించునాశచే
లాగుచుండె నిట బలాత్కరించి,

పై విధమున బాలమృగేంద్రమును లాగుచు బాలకు'డును ఇరు వురు తాపన కాంతలును బ్రవేశింతురు.)

బాలుడు : సింహడింభమా ! నోరు తెరవుము ; నీ దంతములను రెక్క పెట్టెదను.

ప్రథమ : అవినీతుడా ! పుత్రనిర్విశేషముగఁ బెంచుకొనుచున్న యీ సత్య ముల నేల బాధించెదవు ? నీకు ఋషులు సర్వదమనుఁడని సరి యగు పేరే పెట్టిరి.

రాజు : ఈ బాలువి చూడఁగనే కన్నకొడుకును గాంచినట్లు నా మనస్సు ఎందులకో స్నేహయుక్తమగుచున్నది.

ద్వితీయ : సర్వదమన ! ఈ ఆడు సింహము వినైగురవేయునులే. దాని పిల్లను నీవు విడువకుంటేవి.

బాలుడు : (నవ్వుచు) అమ్మో ! నాకు చాల భయము కలుగుచున్నది.
(పెదవులు చూపును)

రాజు : నాకుఁ దోచుచునుండె నీ నందనుండు
15. గీ॥ జాతుఁడగు నొక విపులతేజస్వికమచు,
ఇందనాపేక్షి యౌవహి యిట్టులుండెఁ
దాల్చి యల్పస్ఫులింగతా దళను మిగుల.

ప్రథమ : వత్సా ! ఈ బాల మృగేంద్రమును విడువుము. నీకొక యాట వస్తువు నిచ్చెదను.

బాలుడు : ఏది ? ఎక్కడున్నది ? దాని నిమ్ము. (చేయిజూచును)

రాజు : (చేతినిజూచి-ఆశ్చర్యపడి ఏమి ? ఈతనికి చక్రవర్తి లక్షణము లున్నవే ? ఏమనఁగా, వీనియొక్క -

ఉ॥ సన్నిహితాంగుశీకమయి

చారుతరంబగు పాణి పద్మ మా
సన్న ప్రలోభ్య వస్తు ప్రతి
సంగ్రహజాశఁ బ్రసారితంబునై,
భిన్న మలక్య పత్రచయ
భేదమున నయ్యరుణారుణచ్ఛవి
చ్ఛన్నము నేకపంకజము
చాద్బున నొప్పెసలారె నందమై.

ద్వితీయ : సువ్రతా ! మాటలతో వీఁడీ పనిని మోనఁడు. వెళ్ళుము. నావర్త కాలలో మార్కండేయముని కుమారుని రంగులు కేయఁబడిన మట్టి నెమలి యున్నది. దానిని తెచ్చి వీని కిమ్ము.

ప్రథమ : అట్లే. (వెళ్ళును)

బాలుడు : నేను దీనితోడనే యాడుకొనెదను. (కాపసినిజూచి నవ్వుచుండును)

రాజు : ఈ పెంకె వానిని జూచుచున్న కొలఁది నాకు అభిమానము గలుగు చున్నది.

17, ఉ॥ కారణ శూన్య హాసములఁ
గన్నద వించుక దంతకుట్టముల్,
వేరుగరాని వర్ణముల
వేడుకనీయ వచః ప్రవృత్తియున్,
జేరఁగ నంకపాఠిఁదన
చేతులుచాచు సుతాఠిఁదాల్చి, య
వ్వారి శరీర ధూళి చయ
భాసితలెంతటి పుణ్యవంతులో !

తాపసి : కానిమ్ము - వీఁడు నన్ను లక్ష్య పెట్టలేదు. (ప్రక్కకు దిరిగి)
ఋషికుమారులలో ఎవరిక్కడ ? (రాజునుజూచి) భద్రముఖా ?
ఇటురమ్ము. మొండిపట్టుపట్టి యీ బాలమృగేంద్రమును బాధించు
చున్న యీ పిల్ల వానిని విడిపింపుము.

రాజు : (నవ్వుచు - దగ్గరకేగి) ఓయీ ! మహర్షి బాలక !

ఉ॥ పుట్టుకనుండి నర్వగుణ
పూర్ణము సంయమమంది నీవు చూ
పట్టితి, వాశ్రమానఁ గను
వట్టని దుష్టతర ప్రవృత్తి నీ
యట్టఁడు చేయునే యిటుల,
నత్రమ చర్యల, మంచిగంధపుం
జెట్టును పాడుచేయుటకుఁ
జేరు భుజంగమ బాలుకై వడిన్.

తాపసి : భద్రముఖ ! ఈతఁడు మునికుమారుఁడు గాఁడు.

రాజు : అకారమునకుఁ దగిన జేష్ఠయే చెప్పుచున్నది. అయినను, స్థాన
విశ్వాసమున మేమిట్లు తలంచితిమి. (బాలుని విడిపించి స్ఫుర్ప
సుఖము వసుభవించి - తనలో)

19. చం॥ ఎవని కులాంకురంబొ యితఁ,
 దీతని యంగముఁ దాకినంతనే,
 మివుల జనించె సౌఖ్యమతి
 మేదురమై యిట నాకుఁగూడ, నీ
 భువిఁగనె వీనివే సుకృతి,
 పుణ్యవశంబున నాతఁడీ తనూ
 భవుని ధరించి, యెంత సుఖ
 భావము నందునొ నెమ్మనమ్మునన్.

తావసి : (ఇరువురిని బరిశీలనతోఁ జూచి) అశ్చర్యము - అశ్చర్యము.

రాజు : ఎందులకు ?

తావసి : ఈ బాలకునకును మీకును సంబధమున్నట్లు మీ యాకృతి సరి
 పోయినది. ఈ బాలకుడు గూడ మీకు వశపర్తియైనాఁడు.

రాజు : (బాలుని లాలించుచు) అర్యా : వీఁడు మునిబాలకుఁడు కానిచో
 మఱి వీని వంశమేది ?

తావసి : పుదువంశము

రాజు : (తనలో) ఏమి ? నా కులముననే జన్మించెనా ? అందుచేతనే
 వన్ను పోలియున్నాఁడని యిమె తలంచివది. పౌరపులకు వార్త
 కమున నిట్టి ప్రతమే కలదు.

0. చం॥ క్షితితల రక్షణార్థమయి

శ్వేతసుధా కలితంబులై న సౌ
 ధతలములన్ వసింప మును
 దాల్చిరొ కోరిక లేమహాత్ములా,
 క్షితిపతి సత్తముల్ పిదపఁ
 జేరి వనంబుల వృక్షమూలముల్
 వితత గృహంబులై వెలుఁగ,
 వేడుక నుందర నన్యవాసులై.

(ప్రకాశముగా) మనుష్యులు తమంతతాము వచ్చుటకు అలవికాని దేశములు గదా !

తాపసి : అవును. మీరన్నట్లే, ఈ బాలకుని తల్లి యస్పరసంబంధము గలది కావున ఈ దేవగురు నాశ్రమమున వీనినిఁ బ్రసవించినది.

రాజు : (తనలో) ఇది రెండవ ఆశౌకారణము. (ప్రకాశముగా) ఆ పూజ్యురాలు ఏ రాజర్షి పత్నియో ?

తాపసి : ధర్మదార పరిత్యాగియగు ఆతని పేరు ఎవ్వరు స్మరింతురు ?

రాజు : (తనలో) ఈ కథకు నేనే గురియగు చున్నానే ? ఈ బాలకుని తల్లి పేరు అడుగుదునా ? వలదు. అన్యదారలనుగూర్చి యడుగుట యన్యాయము.

తాపసి : (ప్రవేశించి) (మట్టినెమలిని చేతఁబట్టుకొని) సర్వదమనా ! ఈ శకుంతలావణ్యమును జూడుము.

బాలుడు : (చూపుమరల్చి) ఏదీ మాయమ్మ !

ఇద్దఱు : (నవ్వుచు) నామసాదృశ్యముచే ఈ మాతృవత్సలుఁడు మోసపోయినాఁడు.

ద్వితీయ : వత్సా ! ఈ మట్టినెమలి చక్కఁదనమును జూడుమని చెప్పితిని.

రాజు : (తనలో) ఏమి ? ఈ బాలుని తల్లి పేరు శకుంతలా ? పేరును బోలిన పేర్లుండును. ప్రస్తుత మీ సందర్భము మృగతృష్టికవలె నాకు విషాదహేతువగుచున్నది.

బాలుడు : అమ్మా ! ఇది నాకు బాగుగ నిష్టపడినది.

(అటవస్తువును తీసుకొనును)

ప్రథమ : (ఆవేశముతో) అమ్మో ! వీని మణి బంధమున రక్షకరండము కనఁబడలేదే ?

రాజు : ఆందోళన చెందకుఁడు. సింహవిమర్దన సమయమున ఇది జారిపడినది. (దానిని తీయ యత్నించును)

ఉభయులు : వలదు - వలదు. దానిని తాకకుఁడు. ఏమీ? ఇతఁడు తీసి పట్టుకొనినాఁడే ?

రాజు : ఏల వద్దనుచున్నారు ?

ప్రథమ : ఓ మహారాజా ! వినుము. ఇది అపరాజిత అను ఓషధి. వీని జాతకర్మ సమయమున భగవానుడగు మారీచమహారి వీని చేతికి గట్టెను. తల్లి దండ్రులును దానునుదక్క నన్యులెవ్వరును నేలపై బడిన దీనినిఁ దీయఁజాలరు.

రాజు : ఒకవేళ తీసినచో. ?

ప్రథమ : పామయి వెంటనే వానిని గణచును.

రాజు : అట్లు జరుగగా మీరు ఎప్పుడైన చూచితిరా ?

ఉభయులు : పలుసార్లు.

రాజు : (సంతోషముతో) నా మనోరథము సంపూర్ణమైనను ఇప్పుడింకను సంతోషింపలేకుంటిని.

ద్వితీయ : సువ్రతా ! రమ్ము, ఈ వృత్తాంతమును నియమ వ్యాప్తయగు శకుంతలకు నివేదించుము. (ఇరువురు విష్కమింతురు)

బాలుడు : నన్ను విడిచి పెట్టుము. నా తల్లి దగ్గరకుఁ బోయెదను.

రాజు : కుమారా ! నాతోఁ గలిసి నీ తల్లిని సంషతోపరచెదవులే.

బాలుడు : నా తండ్రి దుష్కంతుఁడు. నీ వెవరు ?

రాజు : (నవ్వుచు) ఈ వివాదమే నాకు నమ్మకమును గతిగించుచున్నది. (పిమ్మట ఏకవేణీధరయై శకుంతల వచ్చును)

శకుంతల : వికృతిని జూపవలసిన సమయమందుకూడ వికారమును చూపని సర్వదమనుని వృత్తాంతమును వినినను నా భాగ్యములందింకను నాకు ఆశ జనింపకున్నది. లేదా, సానుమతి చెప్పినట్లు జరిగిన దేమో ?

రాజు : (శకుంతలనుజూచి) ఓహో ! ఈమెయే అపూజ్యురాలగు శకుంతల.

బాల ధరించి, కైమముఖ

పద్మయునై ఘటితై క వేణీయై
పాలిత శుద్ధ శీలమయి,
వర్జితధర్ముఁ గృపా విహీనునన్
జాలఁగ సంస్మరింపుచును,
జల్పె వ్రతంబు వియోగ దీర్ఘమున్.

శకుంతల : (పశ్చాత్తాప వివర్ణుడైన రాజును గాంచి) ఆర్యపుత్రుఁడు కాదా? కానిచో మరియెవ్వడు ఈ రక్షాబంధన శూన్యు మద్బాలకుని దన గాత్ర స్పర్శచేఁబీడించును.

బాలుడు : (తల్లిని జేరి) అమ్మా ! వీఁడెవ్వఁడు? పుత్రుఁడని పలుకుచు నన్నాలింగనముగావించుకొనుచున్నాఁడు?

రాజు : ప్రేయా ! నీ యందుఁజూపిన కారిన్యము కూడ నేఁడు అనుకూలముగనే పరిణమించినది. నీ విప్పుడు నన్ను గుర్తించి యుందువని తలంతును.

శకుంతల : (తనలో) హృదయమా ! ఊరడిల్లుము. ఊరడిల్లుము మాత్సర్యమును విడిచి నన్ను దేవుఁడనుగ్రహించినాడు. ఈతఁడు ఆర్య పుత్రుఁడే

రాజు : స్మరణమున మోహతమసమ్ము విరతి నందఁ,

22. గీ॥ గనఁబడితి వీవు నాడు భాగ్యంబు కతన,

అతివ ! వేగమ యుపరాగ మధిరంప

విద్యుయోగంబుఁగవొన రోహిణీయుఁబోలే.

శకుంతల : అర్యపుత్ర ! - జ - (సగముపలికి ఇట్లుచే నిరుద్ధకథరయయి అగును)

రాజు : సుందరి !

23, గీ॥ రుద్ధకంఠానఁబదము నిరుద్ధమయ్యు,
జయమునేఁగొంటి నదిల సందియము వలదు,
కారణము విను నీదు సంస్కార హీన
పాటలోష్ఠము మోముఁనేఁబిడయఁగఁబో.

బాలుడు : అమ్మా ! ఈతఁడెవఁడు?

శకుంతల : వత్సా ! నీ భాగ్యముల నడుగుము:

రాజు : (శకుంతల పాదములపైఁబడి)

24. చం తలఁపకుమా తిరస్కృతిని,

దానిని వీడు మనమ్మునుండి, నాఁ

దలపుతమంబు నా హృదయ

మందున నిండె, నదేమి హేతువో !,

యిలఁగడు మోహితాత్మకులు

విట్లుచరింతు, శుభాగమంబులన్,

దలనిడు పూలదండను వి

దల్చఁడె ? యంధుఁడ హింద్రశంకచే.

శకుంతల : (కంఠదడిపెట్టి) లెమ్ము. ఆర్యపుత్రా !, లెమ్ము. నా సుచరిత్ర ప్రతిబంధకమగు పురాకృతము అదినములలోఁ బరిణామాభిముఖమయ్యెను. ఇంతటి దయార్ద్రహృదయుఁడగు ఆర్యపుత్రుఁడు గూడ అనాఁడు అంత కఠినుఁడయ్యెను. (రాజు లేచును)

శకుంతల : దుఃఖితయగు నీమెను ఎట్లు వ్యరింపఁ గలిగితిరి ?

రాజు : విషాదశల్యము నూడబెరికి పిదప చెప్పెదను.

25. చం విడిచితిఁ బూర్వమందధర

బింబమునొంచు త్వదీయ బాష్పమున్,

తొడిమిప మోహభారమునఁ,

బుణ్యవిహీనుఁడనై సుగాతి !, నే

దుడిచి యరాళ పక్ష్యగత

తోయపు బిందువు పేగ విప్పుదే,

విడువఁ గలఁడ నామదివి

పేచు దృఢాను శయమ్ము నిమ్ముగన్.

(కన్నీటిని దుడుచుచు)

శకుంతల : (నామ ముద్రికను గాంచి) అర్యపుత్రా : ఆ యుంగర మిదియే కదా !

రాజు : అవును. ఇది లభించుటచేతనే నీవు జ్ఞాపకమునకు వచ్చితివి.

శకుంతల : ఇది మిక్కిలి యపకారమాచరించినది. అనాడు అర్యపుత్రునకు జ్ఞాపకముచేయు సమయమున నాకు దుర్లభమైనది.

రాజు : అయినచో, లత ఋతు సమవాయ చిహ్నముగూ కుసుమమును ధరించుగాక !

శకుంతల : దీనియందు నాకు విశ్వాసము పోయినది. మీరే దీనిని ధరియింపుడు.

మాతలి : (ప్రవేశించి) ఆయుష్మంతుఁడు భాగ్యవశమున ధర్మపత్ని నహ వాసమున, పుత్రముఖ దర్శనమున, ఆనందించుచున్నాడు.

రాజు : మిత్రులచే నిర్వర్తింపఁబడుటంజేసి నా మనోరథము స్వాదుతరమును నఫలమును అయినది. మాతలి : ఈ విషయము దేవేంద్రునకుఁ దెలియదా ?

మాతలి : (నవ్వుచు) ఈశ్వరులకుఁ దెలియనిదుండునా ? ఆయుష్మంతుఁడా : రమ్ము. భగవంతుఁడగు మారీచ మహర్షి దర్శన మిచ్చుచున్నాడు.

రాజు : శకుంతలా : పుత్రు వెత్తుకొనుము, నీతోఁగలిసి భగవద్దర్శన మాచరింతును.

శకుంతల : మీతోఁగలిసి గురుసమీపమున కేగుటకు సిగ్గుగా నున్నది.

రాజు : సిగ్గేల ! అభ్యుదయ కాలమందట్లేచేయవలెను. తమ్ము - రమ్ము.
(అందఱును వెళ్లుదురు)

(అదితితోఁగూడి ఆననస్థుడై మారీచుఁడు ప్రవేశించును)

మారీచుఁడు : (రాజునుజూచి) డాక్షయణి !

26. చం॥ అవిమొన నీ కుమారునకు

నగ్రసమండయి యిందు నీతఁడా,

వశతి, వరీత భూవలయ

వల్లభుఁడూర్జిత నామధేయుఁడీ,
జనవతి చాప మంతపనిఁ

జక్కగఁ జల్పఁగఁ నుండు నెప్పుడే
వనియును లేక వజ్రమురు

భాసము నిండు కరాగ్ర భూషయై.

దాక్షయణి : ఈయాశ్వుతి యట్టియనుభావము గలదిగనే యున్నది.

మాతలి : ఆయుష్మంతుఁడా ! ఈ దేవమాతాపితరులు పుత్రప్రీతి సూచక
మగు చూపుతో నిన్నే చూచుచున్నారు. కావున పదము.

రాజా : మాతలి !

27, సీ॥ పండ్లెండు విధములఁ బరగుతేజములకు

నెవ్వరు జనకులై నివ్వటిలిరొ,

భువనత్రయంబును బ్రోచెడి యజ్ఞభా

గేశ్వరు నిండువి నెవరుగవిరొ,

కమలయోనికే ముందు కలిగిన పుత్రుమొండు

నెచట జననమంది యేవుఁగెనెన్నో

ఏకాంతరంబయి యెవరు బ్రహ్మకుఁగూడ

నొప్పుచునుందురొ మెప్పుడనుచు

ఆ. వె. దక్షుఁడను మరీచి తమ తండ్రులై యొప్పుఁ

బుదగుచుందురెవరు ధరణి యందు

అమర వర్య పీఠ లట్టి దంపతులులౌదు

రదితి కశ్యపులన విదితులై రి.

మాతలి : అవును.

రాజా : (నమీపించి) వాసవనియోజ్యుఁడగు దుష్కంతుఁడు మీకిరు
వురకు నమస్కారములను గావించుచున్నాఁడు

మారీచుడు : వత్సా ! చిరకాలము మహిమండలముఁబాలింపుము

అదితి : అప్రతిరదుఁడవు కమ్ము

శకుంతల : దారక సహితనై మీ పాదవందనము గావించుచున్నాను.

మారీచుడు : వత్సా !

28 గీ॥ పతియునయ్యె నాఖండల ప్రతిముఁడల్ల
పుత్త్రుఁడో యాజయంతుని బోలియుండె.
ఒండు దీవన వీకేల యువిద ! యిపుడు
సాధ్వి : నీ వాశచీదేవి సదృశవగుము.

అదితి : వత్సా ! భర్తకు బహుమతవగుము. నీ పుత్త్రుఁడు తవ్వక దీర్ఘ
యువై యుభయకుల నందనుఁడగుగాక. కూర్చొనుడు,
[అందఱున ప్రజాపతి చుట్టు కూర్చుందురు]

మారీచుడు : [ఒక్కొక్కరిని జూపుచు]

29 గీ॥ ఈ శకుంతల యతిస్వాధ్వి యిష్టపత్ని
మతుఁడు యోగ్యుఁడు సుతుఁడు, పుణ్యుండ వీవు,
శ్రద్ధ విత్తంబు విధియును జక్కఁగలిసె
మూఁడునిచ్చోట నిట్టుల మూల్యములయి.

దుష్యంతుఁడు , భగవంతుఁడా ! ముందుగా నభీష్ట సిద్ధి. పిదప భవద్దర్శనము.
కావున మీయనుగ్రహమపూర్వము. చూడుఁడు.

30, గీ॥ పుట్టుఁ గుసుమము మును. వెన్కఁ బొడము ఫలము,
వారిదము ముందు, పిదప నా వర్షచయము,
కార్యకారణముల కిది క్రమము, గాని,
నీ ప్రసాదంబునకు మున్నెనెగడె ఫలము.

మాతలి : సృష్టికర్త లిట్లే యనుగ్రహింతురు,

రాజు : భగవానుఁడా ! ఈ మీయాజ్ఞాకారిణిని గాంధర్వవిధిని వివాహమాడి
కొంతకాలమునకు బంధువు లీమెను దోడ్చుకొనిరాగా జ్ఞాపకములేక

తిరస్కరించి పూజ్యులును యుష్మత్సగోత్రులును అగు కణ్వాలకు
అపరాధమాచరించితిని, ఈ యంగుళీయక దర్శనమున ఆమెను
వివాహమాడినట్లు గుర్తించితిని. ఇది యంతయు నాకు చిత్రముగ
నున్నది.

31, గీ॥ ఎదురుగానున్న కాదిది యేనుఁగనుచుఁ
గదలిపోవంగ నేనుఁగు మెదలెననుచుఁ
బదములను జూచి యేనుఁగేకద యటంచు
నెదను దలఁచివ యత్తైతి మదిని వికృతి.

మారీచుఁడు : వత్సా ! అపచారము గావించితినిని యేల శంకించెదవు. నీ
యందామె సమ్మోహము తగియేయున్నది. వినుము.

రాజు : అవహితుఁడను.

మారీచుఁడు : అప్పర స్తీర్థావతారమునుండి తిరస్కార దుఃఖితయగు నీ
శకుంతలను గ్రహించి మేనక యెప్పుడు దాక్షయణి సన్నిధివి
జేరెనో, యప్పుడే దివ్యదృష్టిచే నంతయును గ్రహించితి. దుర్వాస
శ్లాపమున నీ నహధర్మచారిణి నీచే తిరస్కృతయైనది. మఱి
యేమియునుగాదు. ఆ శాపము అంగుళీయక దర్శనావసానము.

రాజు : (నిట్టూర్చి) విందనుండి యిప్పుడు విడువడితిని.

శకుంతల : (తనలో) ఆర్యపుత్రుఁడు నిష్కారణముగ నన్ను తిరస్కరింలేడు.
అదృష్టమే. నిజముగా అప్పుడు నన్ను వేరు తెలిసికొట్టిందో? లేదో?
విరహశూన్య హృదయనగు నాకు ఆశాపము వచ్చియుండును.
అందులకే నా నఖులు గూడ వతి కుంగరము చూపవలయునని
వలికిరి.

మారీచుఁడు : [శకుంతలమ జూచి] వత్సా ! తెలిసినదానవు. నీ పతివైఁ
గోపము నుంచుకొనకుము.

32. ఉ॥ శాప వశమ్మునన్ విభుఁడు

సంస్మరణం బొనరింపలేక, వి

ష్పాపను విన త్యజించె. విశ్వా

శాపము పోవ నిసున్ గ్రహించె, సం
 శాపము చెందనేరె, కుచి
 దర్పణమందు ఫలించు ఛాయ, కా
 నీ, పరిపూర్ణమై రజము
 నిండిన, నెట్లు ఫలించు చెప్పుమా ?

రాజు : భగవంతుడా : ఈమె యందే నా వంశము ప్రతిష్ఠితమైనది.

మారీచుడు : అట్లే. ఈతఁడు చక్రవర్తికాఁగలడు. చూడుము.

౧౩. చంః అరదము నెక్కి, యంబుదుల
 నన్నిటి దాటి, యనర్గళంబుగా
 ధరణి జయించు, నప్రతిర
 థత్వమునన్ నరి యేడు దీవులం,
 దరపెను నేడు సర్వదమ
 నాఖ్యను, జంతుల నెల్ల నొంచుటన్
 భరతుఁడటంచు, బేర్వడయు
 భావిని భూభతమెల్లఁ దాల్చుటన్.

రాజు : భగవంతునిచే సంస్కారమందిన వీనికి అన్నియును లభించు
 ననియే యనుకొందును.

అదితి : భగవానుఁడా : తన పుత్రి హనోరథము నొరవేరినదని కణ్వునకుఁ
 దరివారముద్వారా తెలియఁజేయుఁడు.

శకుంతల : (తనలో) నా కోరికను భగవతియే తెల్పినది.

మారీచుడు : ఆ పూజ్యునకు తపఃప్రభావమువలన అంతయును అవగతమే.

రాజు : అందుచేతనే యామహముని నన్నంత అగ్రహింపలేదు.

మారీచుడు : అయినను ఈ ప్రయత్నార్థ పంపఁదగినదే : ఎవరక్కడ ?

శిష్యుడు : [వవేళించి] అయ్యా : నేను

మారీచుడు : గాలవ : ఇప్పుడే ఆకాశమారమునఁబోయి పుత్రవతియగు
శకుంతల శాపావసానము కాగానే సంజాతస్మృతియగు దుష్కంతు
విచే పరిగ్రహింపఁబడినదని నామాటగా ఈ ప్రియ వార్తను
పూజ్యుడయిన కణ్వునకెరింగింపుము.

శిష్యుడు : అట్లే చేయుదును. [వెడలును]

మారీచుడు : వత్సా : నీవు గూడ భార్యపుత్రులతోఁగూడి నీ మిత్రుడగు
వింధ్రుని రథము నధిష్టించి నీ నగరమున కేగుము.

రాజు : అట్లే చేయుదును.

మారీచుడు : [రాజును జూచి]

34 చం॥ అధికముగా సువృష్టులమ
రాధిపుఁడిచ్చుత నీకు నెప్పుడున్,
విధి విహితంబుగా నవన
భేదముల స్థవియింపు మాతనిన్,
ముదమున విట్టులొందొరులు
ముఖ్యములౌ పనులాచరించి, మీ
రధిగత కిరులై మనుఁ
డనంత యుగంబులుదార భావులైఁ

రాజు : భగవంతుడా : యథాశక్తి శ్రేయములకు యత్నింతుము.

మాతలి : నీ కింకను మేము చేయవలసిన ప్రియమేమున్నది?

రాజు : ఇంతకంటె వింకను తమరనుగ్రహింపఁదలంచిన భరత వాక్య
మిదియగుగాక :

35. గీ॥ పార్థివుడు ప్రకృతి హితుడై పరుగుగాత :
బహువిదుల భారతియుఁ బూజఁబడయుగాత :
నీలలో హితుడా శక్తికీలితుండు
మరల పుట్టువు లేక నన్మనుచుగాత :
(అందరును నిష్క్రమింతురు)

సమాప్తము

—ఓం తత్సత్—

త ప్పా ప్ప ల వ ట్టి క

పేజీ	తప్పు	ఒప్పు
1	గ్రంథ పార్థవతి తరదిత కవయః భూయిష్ట మజలా	గ్రంథ సార్థవతి తదితర కవయః భూయిష్ఠ మదిలా
2	గ్రంథ యని మల్లినాథ మల్లినాథుని	గ్రంథ అని మల్లినాథ మల్లినాథుని
3	విద్యాంసు	విద్యాంసు
4	విద్యాంసు సాధవు	విద్యాంసు సాధువు
5	పరీక్ష్యా	పరీక్ష్యా
6	యథార్థా స్థిర భక్తి మహేయతామ్	యథార్థా స్థిర భక్తి మహేయతామ్
7	ప్రథమ	ప్రథమ
8	యథార్థము	యథార్థము
9	నాటకి	నాటక
10	మాధవ్యుడు	మాధవ్యుడు
4	ఐతి	ఐతి
15	ప్రథమాంక దర్శాపరీక్ష	ప్రథమాంక దర్శాపరీక్ష
16	రథ రథ	రథ రథ
17	నేపథ్య రథ	నేపథ్య రథ
25	గన్నటు	గన్నట్టు
26	ఉధార	ఉదార
27	తపస్యులు	తపస్యులు
29	సన్నదులరె	సన్నద్దులరె
34	ముగ్ధే క్రితముల	ముగ్ధే క్రితముల

పేజీ	తప్పు	ఒప్పు
35	కాయంబు	కాయంబు
	మాధవ్యడు	మాధవ్యడు
	దిమరే	దమరే
	గార్క్యు	గార్క్యు
36	జెలంగు	జెలంగు
38	సురయువతి	సురయువతి
40	వివ్రత	వివృత
	అశమము	అశ్రమము
	మునుపిడు	మునులిడు
41	రాజుతో	రాజులో
	నుత్సుకత	నుత్సుకత
43	మాధవ్య	మాధవ్య
	రథము	రథము
	రెడును	రెండును
44	శకుంతలి	శకుంతల
	శాజ	శాబ
	దుది	మది
45	పరపతి	పరవతి
46	వజ్రసారములు	వజ్రసారముల
47	గ్రంథ	గ్రంథ
48	యథార్థ	యథార్థ
	అతిక్యశ	అతిక్యశ
50	బుపాయ	ఉపాయ
	కృశించి	కృశించి
53	అధిష్ఠించు	అధిష్ఠించు
	మన్మథుని	మన్మథుని
55	మాననీయులయడచెలు	మాననీయులయెడ చెలుల
56	కొంచము	కొంచెము
	మనోరథము	మనోరథము
57	లతామండపమునే	లతామండపముననే
	సార	స్ఫార
60	ఎలా	
61	పరాజ్ఞులుదైల	పరాజ్ఞులుదైన
62	శకుంతలదనియు	శకుంతలదని

పేజీ	తప్పు	ఒప్పు
63	చాలా	చాల
	నేపథ్యము	నేపథ్యము
	దేవి శబ్దము	దేవీశబ్దము
64	భ రిక్తు	భ రక్తు
	దుఃఖించు	దుఃఖించు
	బాలికలు	బాలకులు
	నింబగు	నిభంబగు
65	కన్నడు	కన్నడు
68	భగినయగు	భగినియగు
70	దెవిలిసి	దెలిసి
71	సందేమును	సందేశమును
72	మపారన్దార్చి	మింపారన్దార్చి
73	రమ్యాశ్రమభూమి	రమ్యాశ్రమ భూమి
	తపోకనుష్ఠానము	తపోనుష్ఠానము
75	నేమిరి	నేమరి
77	కౌశ్యవ	కౌశ్యవ
	యథావిధి	యథావిధి
	వస్త్రాంచలము	వస్త్రాంచలము
78	స్వసుఖములయందు	స్వసుఖములయందు
79	అధిష్టించి	అధిష్టించి
80	విప్రలబ్ధి	విప్రలబ్ధి
81	7 పంక్తులు మరలపడినది.	
82	తుల్యగుణులగు	తుల్యగుణులగు
84	యెఱుంగనేమి	యెఱుంగరేమి
	వాడగా	నాడగా
85	మూసుకొని	మూసికొని
88	యథార్థముల్	యథార్థముల్
89	పరకాంతశ్లేష	పరకాంతాశ్లేష
	సందియమునందు	సందియమునందు
90	ప్రథమ	ప్రథమ
	విస్మయత	విస్మయత
	దూరముగా	దూరముగ
91	ఎమ్మోయి	ఎమ్మోయి
92	శ్రోతియుండు	శ్రోతియుండు
93	స్యాలకుండు	స్యాలకుండు

పేజీ	తప్పు	ఒప్పు
94	ప్రథమ ఎనుగు	ప్రథమ ఏనుగు
95	ప్రవేశించును సగముకూడ పాదగ్రముపై	ప్రవేశించును సగము నాకు కూడ పాదాగ్రముపై
96	అర్థకృష్ణ	అర్థకృష్ణ
104	చిత్రగీత	చిత్రలిఖిత
105	వితథంబు	వితథంబు
108	యథార్థము	యథార్థము
113	లక్ష్మ్యవకానటుల్	లక్ష్మ్యమౌనటుల్
115	ఇంద్రాజి రథము	ఇంద్రాజి రథము
116	రథారూఢుడై	రథారూఢుడై
117	వరుణుండు	నరుణుండు
120	నాకప్రస్థ యత్తమ ఊరధ్వ	నాకప్రస్థ యుత్తమ ఊర్ధ్వ
121	పారిజాతందిక దాస్నానముల్	పారిజాతాదిక స్నానముల్
122	సత్యముల భేదమున	సత్యముల భేదము
126	అప్సర సంబంధము ఆశౌకారణము	అప్సరస్సంబంధము ఆశాకారణము
129	సుగాతి	సుగాత్రి
130	యిండు	యుండు
131	దక్షుడను ఒదగు	దక్షుడును బరగు
132	అందఱున	అందఱును
133	తెలిసికొంటింనొ	తెలిసికొంటినొ
135	సంజాతస్మృతి రథము అధిష్టించి అధిగతకిరులై యథాశక్తి	సంజాతస్మృతి రథము ఆధిష్టించి అధిగతకీరులై యథాశక్తి